

תשע"ח 2018

צינורות, אדם, סביבה

חידון קק"ל בסימן 70 שנה לישראל

THE

ART

תלמידות ותלמידים יקרים

העוסקים בחלק מן ההצלחות וההישגים הישראליים הבולטים בתחומי המדע, החקלאות, הרוח והמעשה.

אנו מזמינים אתכם להתחבר אל הארץ, אל שביליה, סיפוריה, הטבע המצוי בה, ההיסטוריה והמורשת שלה, האישים שחזו אותה ואלה שבנו אותה כמו ידיהם.

השנה מציינת קרן קימת לישראל 117 שנות עשייה ויצירה, שבהן היא ממשיכה לפעול, להצמיח ולהפריח בצבעי חום, כחול וירוק. מאגרי המים, היערות, היישובים והשדות החקלאיים - כולם חלק מנוף ארצנו- הצעירה בת ה-70. וזוהי רק ההתחלה - קק"ל תמשיך ותפעל לשיפור פניה של מדינת ישראל, לשמירת השטחים הפתוחים שלה ולהפרכתה גם ב-70 השנים הבאות.

וכרגיל, אנו מבקשים מכם ומזמינים אתכם: אל תסתפקו במילים, בתרשימים, בעובדות ובצילומים שבחוברת - צאו אל השבילים וטיילו ביערות, צעדו בין הגבעות, שבו על גדות הנחלים ותרגישו קרובים, באמת, אל הארץ.

אנו מקווים, כי ההשתתפות בחידון תהיה עבורכם צעד ראשון במסלול של הכרת הארץ ואהבתה, מסלול שבהמשכו תצמחו ותהיו למנהיגים מעורבים ופעילים במדינת ישראל בריאה, ירוקה ובת-קיימא.

אנו מברכים אתכם על השתתפותכם בחידון קק"ל לציונות, אדם וסביבה לשנת תשע"ח - 2018. השנה, יחד עם כל אזרחי ישראל, אנו חוגגים 70 שנות עצמאות למדינה.

שבעה עשורים עברו מאז שהתקבלו, בבית קק"ל בתל אביב, ארבע החלטות היסוד המכוננות של מדינת ישראל: ההחלטה על הקמתה של מדינה יהודית בארץ ישראל; שמה של המדינה; נוסח חוק יסוד המדינה מספר 1 והנוסח הסופי של מגילת העצמאות.

ואכן, אין טבעי מכך, שזרעי המדינה החדשה נזרעו כבר אז דווקא בבית קק"ל, בקרקע הדשנה שהכינה הקרן בפעילותה למען גאולת אדמות הארץ, העלייה, ההתיישבות והכשרת הקרקע.

גם השנה אספנו עבורכם, בחוברת החידון המונחת לפניכם, מגוון מושגים מתחומי הטבע, הסביבה, המורשת וההיסטוריה, המרכיבים יחד את תמונת פניה של מדינת ישראל. לרגל 70 שנות עצמאותה של המדינה הוספנו לחוברת גם ערכים של גאווה ישראלית,

בברכת לימוד פורה והצלחה בחידון!

תוכן העניינים

ציונות

- ציונות 5 | התקווה 5 | דגל ישראל 5 | בולי קק"ל 6 | קרן קימת
- לישראל 6 | הקופסה הכחולה 6 | ספר הזהב 7 | הצהרת בלפור 7
- הספר הלבן 7 | הקונגרס הציוני העולמי הראשון 8
- סמל המדינה 8 | פרשת דרייפוס 9 | המשרד הארצישראלי 9
- ההגנה 9 | פלמ"ח 10 | אצ"ל 10 | לח"י 10
- העפלה 11 | מגילת העצמאות 11 | הכרזת המדינה 12
- בית קק"ל בתל אביב 13 | צה"ל 14
- מלחמת העצמאות 14 | מלחמת ששת הימים 14
- מלחמת יום הכיפורים 15 | מלחמת השפות 15
- נוסח מגילת העצמאות 16-17

עמודים
17-4

סמלים

- קרן קימת לישראל 19 | סמל המדינה 19 | צה"ל 19
- אצ"ל 19 | לח"י 19 | פלמ"ח 19 | ההגנה 19

עמודים
19-18

אישים

- הרב אברהם יצחק הכהן קוק 21 | הברון אדמונד דה רוטשילד 21
- אילן רמון 22 | אלי כהן 22 | אליעזר בן-יהודה 22
- בנימין זאב הרצל 23 | ברל כצנלסון 23 | גולדה מאיר 23
- דוד בן-גוריון 24 | הנרייטה סאלד 24 | זאב ז'בוטינסקי 24
- חיים ויצמן 25 | יהושע חנקין 25 | יוהאן קרמנצקי 25
- יוסף וייץ 26 | יצחק רבין 26 | הרב מאיר בר-אילן 26
- מנחם אוסישקין 27 | מנחם בגין 27 | נעמי שמר 28
- פרופ' צבי הרמן שפירא 28 | רחל בלובשטיין 29
- רחל ינאית בן-צבי 29

עמודים
29-20

התיישבות

- ההתיישבות 31 | י"א הנקודות 31
- מקווה ישראל 32 | חומה ומגדל 32
- המצפים בנגב 34 | המצפים בגליל 35
- מפה 36-37

עמודים
37-30

מים

- הכינרת 39 | שיקום נחלים 39 | ים המלח 40
- נחל הירקון 40 | נחל באר שבע 41 | נחל אלכסנדר 41
- נחל חדרה 42 | קציר מי נגר 42
- מים מליחים 43 | מאגרי המים של קק"ל 43
- מוביל המים הארצי 44 | התפלה 44 | לימן 44
- האקוויפרים 45 | מים מושבים ומי קולחין 45
- ביו-פילטר 45

עמודים
45-38

ירושלים

- איחוד ירושלים 47 | כנסת ישראל 48
- בניין המוסדות הלאומיים 48
- קריית הלאום 49 | היכל הספר 49
- הכותל המערבי 49 | שערי ירושלים 50
- האוניברסיטה העברית 51
- משכנות שאננים 51 | יער ירושלים 52
- פארק ירושלים 52 | יד ושם 53
- שלושה רגלים 53

עמודים
53-46

- עגבניות שרי 55 | השקיה בטפטוף 55
- נדידת ציפורים 56 | שביל ישראל 56
- עוד גאווה ישראלית 57-59

גאווה ישראלית

עמודים
59-54

יערות ופארקים

- יער בן שמן 61 | יער ביריה 61
- פארק גולדה 62 | אגמון החולה 62
- יער יתיר 62 | יער קהילתי 63
- ט"ו בשבט 63

עמודים
63-60

- מגוון מינים 65 | אורן 65 | איקליפטוס 66 | אלון 66 | אלה 66
- אשל 67 | ברוש 67 | חרוב מצוי 67 | רימון 68 | תאנה 68 | שיטת הנגב 69
- התמר 69 | תועלת העץ 70 | חוויאי הנחשים 71 | דוכיפת 71
- חסידה לבנה 72 | בולבול ממושקף 72 | עגור אפור 73 | דרבן 73
- חומט נקוד 74 | צבי ישראלי 74 | חזיר בר 75 | שבעת המינים 75

מגוון המינים

עמודים
75-64

סביבה ואקולוגיה

- פוטוסינתזה 77 | מיחזור 77 | קומפוסטציה 77
- השטחים הפתוחים 78 | עצירת תהליך המדבור 78
- ניצול אנרגיית הרוח 78 | טביעת רגל אקולוגית 79
- קיבוע פחמן 79 | זיהום פחמני והתחממות כדור הארץ 80
- תרשים קיבוע פחמן 81 | מו"פ 82 | פיתוח בר-קיימא 82
- החור באוזון 82 | אנרגיה סולרית 83 | אנרגיית גז 83
- שבילי אופניים 84 | שנת שמיטה 84
- מניעת שריפות ושיקום היער לאחר שרפה 85
- הידעת כי קק"ל 86-87

עמודים
85-76

עִירוֹת

האידיאולוגיה אשר על פיה קמה תנועה לאומית יהודית, המאמינה בשיבת העם היהודי למולדתו ההיסטורית, ארץ ישראל, ובחידוש חיי הרוח, המדינה והכלכלה. הציונות נוסדה במזרח אירופה ובמרכזה, כחלק מתהליך ההתעוררות הלאומית שעבר על עמי אירופה במאה ה-19. הציונות קראה לסיום הגלות היהודית על ידי יצירת בית לעם היהודי. מקור השם במילה "ציון", אחד משמותיה המקראיים של העיר ירושלים. המונח נטבע בתיאור תנועת "חובבי ציון" ובהמשך אומץ על ידי בנימין זאב הרצל, בקונגרס הציוני הראשון.

ההמנון הלאומי של התנועה הציונית, אשר הפך עם השנים להיות ההמנון של מדינת ישראל. מילות ההמנון (ששמו המקורי היה "תקוותנו") נכתבו על ידי המשורר נפתלי צבי הרץ אימבר, ברומניה, בשנת 1878. לחנו של השיר הוא רומני עממי, והוא שולב עם השיר "התקווה" על ידי שמואל כהן, איכר מראשון לציון. אנשי ראשון לציון אף שינו את שורותיו האחרונות של הבית השני לנוסח המקובל עד היום - "להיות עם חופשי בארצנו, ארץ ציון וירושלים". במקור כתב אימבר שיר בן תשעה בתים ורק שניים מתוכם נבחרו לצורך ההמנון הלאומי. השיר היה נפוץ במושבות העלייה הראשונה בארץ ישראל ומאז הקונגרס השמיני (בשנת 1907) נהגו לשיר אותו בסיומו של כל קונגרס. עם קום המדינה הפך השיר להמנון הלאומי של מדינת ישראל והוא הושר בטקס הכרזת המדינה בה' באייר תש"ח. בשנת 2004 הפך שיר זה, על פי חוק, להיות ההמנון הלאומי של מדינת ישראל.

דגל ישראל

בדגלה של ישראל משולבים שני רכיבים היסטוריים יהודיים: הטלית הלבנה, המעוטרת בפסי תכלת וסמל "מגן דוד". דגל בעיצוב דומה הוצג על ידי דוד וולפסון לקראת הקונגרס הציוני הראשון בשנת 1897, הפך לדגלה של התנועה הציונית ואומץ על ידה. זמן קצר לאחר הקמת מדינת ישראל ב-1948 הוקמה "ועדת סמל ודגל", שתפקידה היה לקבוע מה יהיה דגל המדינה החדשה. הוועדה פנתה לציבור הרחב וקיבלה הצעות רבות לעיצוב. חברי הוועדה התלבטו בין דגל התנועה הציונית לבין הדגל שתיאר בנימין זאב הרצל בספרו "מדינת היהודים" בשנת 1896. היה זה דגל

שרקעו לבן ושבעה כוכבי זהב מעטרים אותו, והוא מביע התקדמות אל עתיד לאומי טוב וצודק יותר. ההכרעה הייתה קשה ובתום תהליך ארוך ומורכב החליטה מועצת המדינה הזמנית לאמץ את דגל התנועה הציונית כדגלה הרשמי של מדינת ישראל. בשנת 1949 אישרה הכנסת הראשונה את חוק הדגל והסמל והפכה את הדגל הכחול-לבן לדגלה הרשמי של מדינת ישראל. החוק קובע מקומות שבהם יש חובה להניף את הדגל (כמו משרדי הממשלה), וכן קובע איסור, בגדר של עבירה פלילית, על פגיעה בכבודו של דגל המדינה.

בולי קק"ל

הבול הראשון של קרן קימת לישראל יצא לאור ב-1902 והוא מכונה "בול ציון".

בולי קרן קימת לישראל היו אחד האמצעים להסברת מטרותיה ופועלה של קק"ל וכן לאיסוף כספים לגאולת האדמה. במשך השנים הונפקו יותר מ-5,200 בולים שונים, שבאמצעותם למדו ילדי הארץ והגולה על אתרים היסטוריים בארץ, מקומות יישוב ומפעלים חשובים של קק"ל. מפעל הבולים של קק"ל נמשך גם היום.

קרן קימת לישראל

המוסד המרכזי של התנועה הציונית העולמית לגאולת קרקעות בארץ ישראל ולהכשרתן לעבודה. קק"ל נוסדה בקונגרס הציוני החמישי, בשנת 1901, לאחר אישור ההצעה שהעלה בנימין זאב הרצל. הקמתה הייתה פרי יוזמתו של פרופסור צבי הרמן שפירא, שדרש להקים קרן יהודית לרכישת קרקעות בארץ ישראל. ההחלטה לאשר את הקמת הקרן נועדה להסדיר את ההתיישבות היהודית בארץ באופן חוקי ותמורת תשלום כדון. קק"ל פעלה לרכישת אדמות, לייעורן ולעבדן ותרמה למהפכה בעבודה העברית בארץ ישראל. לאחר קום המדינה עסקה קק"ל, בשמה של מדינת ישראל, במשימות שונות של השבחת קרקעות, ייעור, קליטת עלייה והתיישבות. כיום קק"ל פועלת מתוך גישה של פיתוח בר-קיימא וציונות אקולוגית - למען הדורות הבאים.

קרן קימת לישראל
K K L - J N F

הקופסה הכחולה

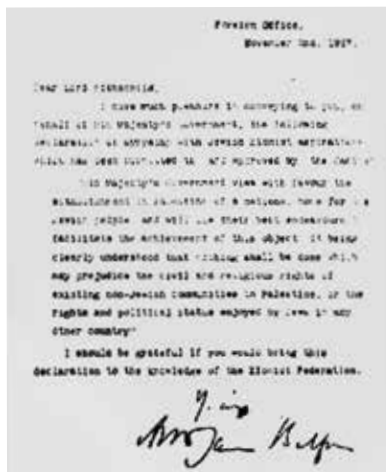
אמצעי לאיסוף תרומות - גלגול מודרני של קופת הצדקה המסורתית. התרומות שנאספו באמצעות הקופסה הכחולה נועדו לגאולת קרקעות בארץ ישראל. לאחר שהוחלט על הקמת קרן קימת לישראל, הגה פקיד בנק בשם חיים קליינמן, מהעירייה נאדבורנה שבפולין, את הרעיון לאסוף כסף למימון פעילות הקרן באמצעות קופסה מיוחדת, שזכתה לכינוי "הקופסה הכחולה" והפכה עם השנים לסמלה של קק"ל. הקופסה לא שימשה רק כלי לאיסוף כספים, אלא אמצעי חינוכי להפצת התורה הציונית ולחיזוק הקשר של עם ישראל לאדמתו ולמולדתו. בשנת 2008 יזמה קק"ל מבצע להחזרת "הקופסה הכחולה" למוסדות החינוך ברחבי הארץ ולעולמם של ילדי ישראל, במהלכו קיבלה "הקופסה הכחולה" את הכינוי "קטנה אבל גדולה".

ספר הזהב

יהודים בארצות שונות בעולם תרמו לקרן קימת לישראל באמצעות רישום יקיריהם בספרי כבוד, שנקראו "ספרי הזהב". במהלך השנים, נחתמו יותר מ-25 כרכים ובהם נרשמו קרוב ל-200 אלף אנשים ומוסדות שתרמו כסף ליישוב הארץ ולנטיעות עצים. הכרך הראשון של "ספר הזהב" התפרסם ב-1903 בווינה. הכריכות השונות של הספרים הן יצירות אמנות בפני עצמן. בעיצובן השתתפו מיטב האמנים, שתיארו אירועים מרכזיים בחיי העם. בעת רישום ב"ספר הזהב", התורמים מקבלים תעודה גדולה ומאוירת, המעידה על תרומתם.

הצהרת בלפור

הצהרה של ממשלת בריטניה, שניתנה ב-2 בנובמבר 1917 על ידי שר החוץ הבריטי, הלורד ארתור בלפור (בתמונה), במכתב שכתב ללורד רוטשילד. הצהרה זו, התומכת בהקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל, היוותה בסיס לראשית פעילותה של התנועה הציונית בשטחי ארץ ישראל המנדטורית. הייתה זו הפעם הראשונה שבה קיבלה הציונות הכרה רשמית בינלאומית בזכותו של העם היהודי לשוב לארץ ישראל. בלפור הצהיר, כי התמיכה הבלתי מסויגת ברעיון היהודי-ציוני תיעשה רק אם היא לא תפגע בזכויותיהן של עדות ודתות לא יהודיות בארץ ישראל ובזכויותיהם של יהודים בארצות אחרות. בעקבות הצהרת בלפור חוזקו הקשרים בין העם היהודי וההסתדרות הציונית היהודית לבין ממשלת בריטניה.

הספר הלבן

מסמך הצהרת כוונות של ממשלת בריטניה בנוגע למדיניותה בשטחים שתחת שלטונה. בתקופת המנדט הבריטי על ארץ ישראל פרסמו שרי המושבות שלושה "ספרים לבנים" בנוגע לעתידה של הארץ ומעמדם של היהודים בה (בשנים 1922, 1930 ו-1939). הספרים התפרסמו כתגובה למאורעות השעה בארץ ישראל וניכרת בהם הנסיגה של הבריטים מן ההבטחות שקיבלה התנועה הציונית בהצהרת בלפור. בספרים נקבעה מדיניות הגבלת העלייה והגבלות נוספות בנוגע למכירת קרקע ליהודים. הספרים כונו על ידי בני היישוב "שחורים משחור". פרסומו של "הספר הלבן" בשנת 1939 ציין את ראשית המאבק של היישוב נגד השלטון הבריטי.

הקונגרס הציוני העולמי הראשון

כינוס שהתקיים ב-29 באוגוסט 1897, בעיר באזל שבשווייץ, בנוכחות 208 נציגים יהודים ציונים מ-16 מדינות. מטרת הקונגרס, שנערך ביוזמתו של בנימין זאב הרצל, הייתה להפיץ את הרעיון הציוני ולאחד את כל הקבוצות הציוניות הקטנות בעם היהודי לקבוצה אחת גדולה, בעלת כוח והשפעה נרחבים. זו הייתה האספה הראשונה של יהודים מכל התפוצות. בקונגרס הוחלט על "תכנית באזל", שכללה את פיתוח ארץ ישראל, ארגון עלייה לארץ, תמיכה בעולים והפצת הרעיון הציוני בקרב היהודים בעולם לשם השגת אישור מדיני חוקי להתיישבות עצמאית של יהודים בחבל ארץ כלשהו בעולם.

סמל המדינה

סמלה של מדינת ישראל הוא מגן, שבמרכזו מנורת שבעת הקנים וענפי זית משני צידיה. תחת המנורה מופיע השם "ישראל". לאחר הקמת המדינה החליטה מועצת המדינה הזמנית (עוד טרם הקמת הכנסת הראשונה) על הקמת "ועדת סמל ודגל", אשר פנתה לתושבי המדינה לקבלת הצעות ורעיונות לסמל רשמי למדינת ישראל. בתאריך י"א בשבט תש"ט (10.2.49) בחרה המועצה בסמל אחד מתוך ההצעות הרבות שהוגשו לה. הסמל שואב השראה מספר זכריה, פרק ד', פסוקים ב'-ג': "ראיתי והנה מנורת זהב כולה... ושבעה נרותיה עליה... ושניים זיתים עליה".

מעצבי הסמל, האחים שמיר, הסבירו את בחירתם במנורה, שהיא סמל יהודי עתיק, כמייצגת את עברו המפואר ואת חירותו של העם היהודי. בממצאים ארכיאולוגיים והיסטוריים רבים ובתיאורים של בית המקדש מופיעה המנורה כמייצגת את קוממויות ישראל ואת השיבה למולדת. ענפי הזית משני צידיה, המסמלים את הכהן הגדול מבית אהרון ואת המלך מבית דוד, שנמשחו בשמן זית ביום הכתרתם, מסמלים גם את השאיפה לשלום.

צורת המנורה מבוססת על מנורת הזהב, שמופיעה על שער טיטוס ברומא - שנבנה לציון ניצחון הרומאים על היהודים במרד הגדול. מעמדו המשפטי והמדיני של סמל המדינה נקבע ב"חוק הדגל, הסמל והמנון המדינה".

פרשת דרייפוס

עלילה אנטישמית שהתרחשה בצרפת, בשנת 1895, שבה הואשם קצין התותחנים היהודי אלפרד דרייפוס (בתמונה), ששירת בצבא הצרפתי, בריגול לטובת גרמניה. דרייפוס הועמד לדין, על אף שלא היו ראיות ממשיות נגדו. הוא טען לחפותו, אך הורשע במשפט ונידון לעשר שנות מאסר ב"אי השדים". ב-1899 התקיים משפט חוזר ודרייפוס נידון שוב לעשר שנות מאסר. כשבועיים לאחר ההחלטה קיבל דרייפוס חנינה מנשיא צרפת ושוחרר מהמאסר. ב-1904 הגיש ערעור נוסף עד שזוכה מכל אשמה ב-1906. פרשת דרייפוס הגבירה את האנטישמיות כלפי היהודים. בנימין זאב הרצל, לימים "חוזה המדינה", נשלח מטעם העיתון שבו עבד לסקר את המשפט. במהלך עבודתו זו התעורר בו הרעיון להקים מדינה אוטונומית לעם היהודי.

המשרד הארצישראלי

הזרוע המבצעת של ההסתדרות הציונית בארץ ישראל נקראה "המשרד הארצישראלי". לשכתו הראשית של המשרד שכנה בקלן שבגרמניה. המשרד נוסד ביפו בשנת 1908 לצורך עבודה מעשית בארץ ישראל ובראשו עמד ארתור רופין (בתמונה). תפקידו העיקרי של המשרד היה קידום, מימון וניהול פעילות ההתיישבות בארץ. בין פעולותיו: תכנון ההתיישבות; קניית אדמות; הקצאת כספים; רכישת קרקעות; הקמת יישובים חקלאיים ועירוניים חדשים; ניהול חוות חקלאיות; הקצאת מתיישבים ליישובים השונים; עזרה ליישובים קיימים בהדרכה וסיוע לפועלים בארץ.

ההגנה

"ארגון ההגנה בארץ ישראל" היה הגוף הצבאי הגדול והעיקרי של היישוב היהודי בארץ ושל התנועה הציונית בתקופת המנדט. ארגון "ההגנה" הוקם ב-1920 ככוח צבאי עממי, שסיפק הגנה כוללת ליישוב היהודי. שירתו בו לוחמים גברים ונשים כאחד. בתקופת המרד הערבי (1936-1939) הארגון שיתף פעולה עם ממשלת המנדט. התפתחותו לאורך כל תקופת המנדט יצרה את התשתית להקמת צה"ל. בנוסף לפעילותה הביטחונית עסקה "ההגנה" גם בהתיישבות, בהסברה, בחינוך ובהעפלה לארץ. כל מועמד או מועמדת להצטרפות לארגון נבדקו ונבחנו עד שנמצאו ראויים ואז חתמו על הצהרת נאמנות ונשבעו שבועת אמונים. ב-31 במאי 1948 פרסמה הממשלה הזמנית את פקודת היום להקמת צבא ההגנה לישראל ו"ההגנה" כארגון פורקה.

פלמ"ח

ראשי התיבות של "פלוגות המחץ". הכוח הצבאי הסדיר של "ההגנה" בארץ ישראל, בין השנים 1941 ל-1948. המפקד הראשון של הפלמ"ח ויוזם הקמתו היה יצחק שדה. בפלמ"ח, שהוקם בשיתוף פעולה עם השלטון הבריטי, היו שש פלוגות (ויחידות נוספות) ובהן כ-700 לוחמים. לאחר הניצחון הבריטי בקרב "אל עלמיין", הסירה ממשלת המנדט את תמיכתה בארגון, שנאלץ לפעול במחתרת. מחלקות הפלמ"ח נשלחו לקיבוצים שונים, שם עבדו והתאמנו. במהלך מלחמת העצמאות, תחת פיקודו של יגאל אלון, נחלקו גדודי הפלמ"ח לשלוש חטיבות: חטיבת הנגב, חטיבת יפתח וחטיבת הראל, שהשתתפו בקרבות בנגב, במרכז ובצפון הארץ. נשים היוו כשליש מכוח האדם בפלמ"ח. הן שולבו באופן שווה במחלקותיו, תוך שהן נוטלות חלק באימוני הגברים ובתכנית הכשרתם הצבאית. מעבר לתחום הצבאי, תרם הפלמ"ח רבות גם להעפלה ולעלייה לארץ, לתרבות, לספרות העברית ולזמר העברי. לאחר הקמת המדינה פורק הפלמ"ח, בהוראתו של ראש הממשלה דוד בן-גוריון, ויחידותיו שולבו בצבא ההגנה לישראל.

אצ"ל

ראשי התיבות של "ארגון צבאי לאומי". הארגון נוסד בשנת 1931 על ידי מפקדים שפרשו מארגון "ההגנה", בשל דרישתם לפעולה נחרצת יותר נגד התוקפנות הערבית. חברי האצ"ל לא התקבלו באהדה על ידי "ההגנה" והנהגת היישוב. עיקר פועלם היה בהגנה על יישובים וכן בפעולות נגד ערביי ארץ ישראל כתגובה לפרעות. במלחמת העולם השנייה התגייסו חלק מחברי האצ"ל לצבאות בעלות הברית והשתתפו בפעולות צבאיות נגד השלטון הנאצי. לקראת סיום המלחמה פעל האצ"ל נגד מוסדות הממשל והצבא הבריטי במטרה להביא לסיום שלטונם בארץ. עם הקמתו של צה"ל השתלבו לוחמי האצ"ל ביחידות הצבא החדשות.

לח"י

ראשי התיבות של "לוחמי חירות ישראל". ארגון מחתרת יהודי, בראשותו של אברהם שטרן ("יאיר"). הארגון הוקם בעקבות פרישה של קבוצת לוחמים מהאצ"ל בשנת 1940, על רקע איהסכמה עם דרכו של הארגון, שדרש בעת מלחמת העולם השנייה להפסיק את הפעולות נגד המנדט הבריטי. חברי הלח"י חרתו על דגלם את המאבק בשלטון הבריטי. "יאיר", מפקד הלח"י, נלכד ונרצח ב-1942, על ידי קצין בריטי, אך כעבור זמן פקודיו חידשו את פעילות המחתרת. פעילויותיו הנועזות של הארגון התמקדו בפגיעה במוסדות השלטון והצבא הבריטי וכללו פגיעות במפקדים ובנושאי משרות בשלטון. בראשיתה של מלחמת העצמאות השתתפו לוחמי הלח"י (כמו לוחמי שאר המחתרות) בלחימה. לאחר הקמת צה"ל פורק הארגון ולוחמיו שולבו ביחידות השונות של הצבא.

העפלה (1934-1948)

כינוי לעלייה בלתי לגאלית (לא חוקית) של יהודים לארץ ישראל בתקופת המנדט. ההעפלה נעשתה בעיקר דרך הים, בספינות משא קטנות ורעועות. ראשיתה עם עליית היטלר לשלטון בגרמניה. לאחר שממשלת בריטניה הגבילה מאוד את העלייה לארץ, נאלצו אנשי ההתיישבות בארץ לארגן בדרך זו את הבאתם של יהודים לארץ ישראל. במהלך שנות ההעפלה עלו לארץ ישראל יותר מ-120 אלף יהודים. הבריטים נקטו במספר פעולות כדי למנוע את כניסתם של המעפילים ארצה, ביניהן: תקנות "הספר הלבן", מניעת ההפלגות מחופי אירופה, החזרת ספינות ואף שימוש בכוח. בנוסף לכך, הבריטים עצרו מעפילים לתקופות קצרות או ארוכות בארץ או במחנות בקפריסין ואף גירשו מעפילים בחזרה לארצות מוצאם.

מגילת העצמאות

המסמך המכונן של מדינת ישראל. שמה הרשמי של המגילה הוא "הכרזה על הקמת מדינת ישראל". המגילה התוותה את אופייה של המדינה, שהוקמה כמדינת היהודים, שתקבץ את היהודים מהגלויות השונות ותתייחס לכל תושביה בשוויון, ללא הבדל דת, גזע ומין. במגילת העצמאות חמישה חלקים הכוללים: סקירה היסטורית על זכותו של העם היהודי בארץ ישראל, תיאור המהלכים עד להכרזת המדינה והקמתה וכן עקרונותיה של המדינה החדשה. בנוסף לכך, מוצגת בה פנייה אל עמי העולם, מדינות ערב ואזרחיה הערביים של המדינה. למגילה היו טיוטות רבות, ותהליך הכתיבה של הנוסח הסופי החל שלושה שבועות לפני מעמד ההכרזה. בשל הדחיפות הגדולה לקראת מעמד הכרזת המדינה, לא הספיקו להעתיק את הנוסח המלא של הכרזת העצמאות לקלף המגילה. כתוצאה מכך, קרא דוד בן-גוריון את ההכרזה מתוך דף נייר פשוט וחברי מועצת העם חתמו על קלף אחר, אשר חובר מאוחר יותר למגילת הקלף הרשמית. (ראו תמונה מוגדלת של המגילה בעמודים 16-17).

הכרזת המדינה

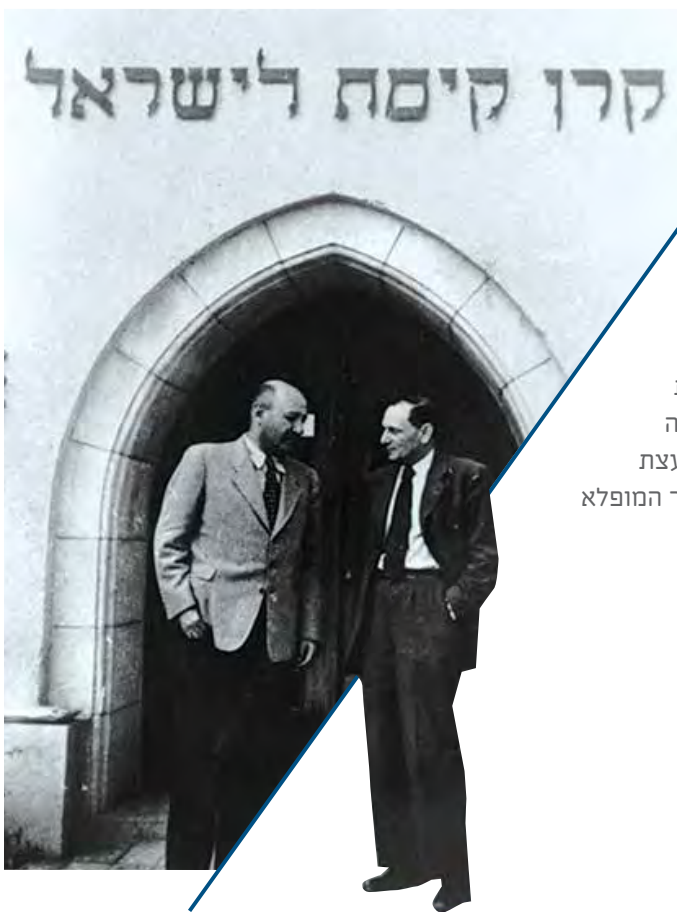
ההכרזה על הקמת מדינת ישראל התקיימה ביום שישי, ה' באייר תש"ח, 14 במאי 1948, בבית דיזנגוף שבשדרות רוטשילד בתל-אביב.

אל אולם ההכרזה הגיעו חברי "מנהלת העם" (הממשלה הזמנית הראשונה) וחברי "מועצת העם" (הכנסת הזמנית) מאולם האסיפות בבית קק"ל בתל-אביב, ששימש מקום ההתכנסות הקבוע של מוסדות המדינה הזמניים, ואשר בו התקבלו ארבע החלטות המכוננות של המדינה:

- החלטה על הקמתה של מדינה יהודית בארץ ישראל.
- קביעת שמה של המדינה.
- ניסוח ואישור המסמך המשפטי לאורו תפעל המדינה מיום הקמתה - פקודת יסוד המדינה מספר 1.
- ההחלטה הסופית על הנוסח של מגילת העצמאות.

בשל צפיפות המקום בבית קק"ל הוחלט, כי ההכרזה עצמה תתקיים במוזיאון תל-אביב לאמנות, ששכן בבית דיזינגוף. בבית זה, מעל דוכן הנואמים, הקריא דוד בן-גוריון, שהיה יושב ראש "מועצת העם", את מגילת העצמאות והכריז על הקמתה של מדינת ישראל. בתום ההכרזה חתמו חברי וחברות מועצת המדינה הזמנית על חלקה התחתון של מגילת קלף ריקה. זאת, משום שלא היה די זמן להעתיק אל מגילת הקלף את הנוסח הסופי של הכרזת העצמאות, אשר אושר בתום הישיבה שנערכה בבוקר אותו יום בבית קק"ל. למחרת הכרזת המדינה פלשו צבאות של חמש מדינות ערב לארץ והחל שלב נוסף במלחמת העצמאות, שפרצה לאחר הכרזת האו"ם על אישור תכנית החלוקה בכ"ט בנובמבר.

בית קק"ל בתל אביב

בית מועצת העם ומנהלת העם

בית קק"ל בתל-אביב תוכנן על ידי האדריכל בנימין אנקשטיין, לאחר שזכה בתחרות שנערכה בין אדריכלי היישוב בשנת 1935. הבית, הבנוי מבטון בשילוב אבן ירושלמית ובסגנון ה"באוהאוס", שוכן ברחוב צבי הרמן שפירא (הוגה רעיון קק"ל).

בית קק"ל נחנך ב-1937 כמקום משכנה של הנהלת קק"ל, בימים שטרם הקמת המדינה. בבית זה ישבו גם חברי ה"וועד הלאומי", שקישר בין היישוב העברי לשלטונות המנדט הבריטי.

מבית זה ניהלה קק"ל את פעילותה לרכישת אדמות ולגיוס תרומות מהארץ ומהעולם. תלמידי הגנים ובתי הספר באזור נהגו להביא אל הבית את הקופסאות הכחולות, שבהן נאספו התרומות פרוטה לפרוטה. לפני הכרזת העצמאות ישבו ב"אולם האסיפות" של

בית קק"ל המוסדות המרכזיים של היישוב היהודי - מועצת העם (הכנסת זמנית) ומנהלת העם (הממשלה הזמנית). בבית זה התקיימו הדיונים הדרמטיים, שבהם התלבטו מנהיגי העם, בנוגע למועד ההכרזה על המדינה; בו אושר הנוסח הסופי של מגילת העצמאות ובו, למעשה, התקבלו החלטות הרות גורל שעיצבו את פני המדינה בראשית ימיה. לקראת חגיגות 40 שנה למדינת ישראל החליטה הלשכה הראשית של קק"ל לשפץ את הבית. כיום, פועלים במקום מרכז חינוכי ומוזיאון מועצת העם ומנהלת העם. המוזיאון מתאר את תולדות קק"ל ופעילותה ומספר את הסיפור המופלא של פיתוח ארץ ישראל, המעבר מיישוב למדינה, ועוד.

בשל צפיפות המקום בבית קק"ל הוחלט, כי ההכרזה עצמה תתקיים במוזיאון תל-אביב לאמנות, ששכן בבית דיזינגוף.

צה"ל

צבא ההגנה לישראל הוקם על פי פקודת הממשלה הזמנית בחודש אייר תש"ח, מאי 1948, כשבועיים לאחר הכרזת המדינה. הפקודה כללה הוראה שעל פיה לא יתקיים כוח צבאי במדינת ישראל מלבד צה"ל, וכך הופסקה פעולתן של כל המחותרות. אנשיהן הצטרפו לצבא החדש, צבא ההגנה לישראל, המשמש כארגון המרכזי המופקד על שמירת ביטחונה של המדינה. על פי החוק, משרתים בצה"ל כל האזרחים הכשירים לשירות, החל מגיל 18. מעבר לפעולות ביטחון נרתם צה"ל למשימות לאומיות שונות ולפעולות חילוץ גם בעולם. עם הקמתו התבסס צה"ל על המבנה הארגוני של "ההגנה": 12 חטיבות כמספר שבטי ישראל.

מלחמת העצמאות

המלחמה על עצמאותה של מדינת ישראל. מלחמת העצמאות החלה לאחר קבלת תכנית החלוקה של האו"ם, ב-29 בנובמבר 1947, שקבעה את הקמתן של שתי מדינות - יהודית וערבית, בארץ ישראל. תושביה הערביים של פלשתינה-ארץ ישראל התנגדו להחלטה והחלו בפעולות צבאיות נגד היישוב היהודי. לאחר ההכרזה על הקמת המדינה, פלשו צבאותיהן של חמש מדינות ערב לשטח ארץ ישראל והחל שלב נוסף בלחימה. מלחמת העצמאות, שנקראה בעבר גם "מלחמת השחרור" ו"מלחמת הקוממיות", הסתיימה בניצחונן של צה"ל ובהסכמי שביתת הנשק, שנחתמו ברודוס בשנת 1949. במסגרת המלחמה הדף צה"ל את צבאות ערב והרחיב את תחום המדינה מעבר לגבולות שנקבעו למדינה היהודית בהחלטת עצרת האו"ם. הערבים מכנים את המלחמה "אל נכבה", שפירושו מלחמת האסון. במלחמה זו איבדה מדינת ישראל הצעירה כ-6,000 איש, ביניהם אזרחים, חיילים, נשים וילדים. החלל הצעיר ביותר היה בן 10, ניסים גיני הי"ד, שהיה בין מגיני הרובע היהודי בירושלים.

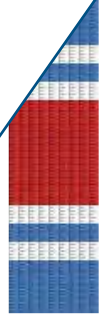
מלחמת ששת הימים

מלחמה שפרצה ב-5 ביוני 1967, כאשר מטוסי חיל האוויר הישראלי תקפו את בסיסי חילות האוויר של מצרים וסוריה. המלחמה החלה בעקבות המצור שהטילה מצרים על מעבר כלי שיט ישראליים במצרי טיראן ובעקבות גירוש פקחי האו"ם מחצי האי סיני. הקרבות נמשכו שישה ימים - תחילה בסיני, ביהודה ובשומרון ואחר כך ברמת הגולן. במהלך המלחמה השמידה ישראל את חיל האוויר המצרי וכבשה שטחים נרחבים בסיני, ברצועת עזה, ברמת הגולן ובגדה המערבית. השטח הכללי שנכבש על ידי צה"ל היה גדול פי שלושה משטחה של מדינת ישראל (בשנת המלחמה). במהלך המלחמה נכבשה גם ירושלים המזרחית מידי הירדנים וכוחות צה"ל הגיעו אל הר הבית והכותל המערבי.

מלחמת יום הכיפורים

מהמלחמות הקשות שידעה ישראל. מלחמת יום הכיפורים, שהחלה בצהרי יום הכיפורים, 6 באוקטובר 1973, הסתיימה ב-24 בחודש. המלחמה נפתחה במתקפה מתואמת של צבאות סוריה ומצרים, בשתי חזיתות במקביל. לאחר בלימת ההתקפות יצא צה"ל להתקפת נגד, שבסופה חצו כוחות צה"ל את תעלת סואץ מערבה למצרים ובנוסף כבשו שטחים מהגולן הסורי. במהלך המלחמה נהרגו אלפי ישראלים, מצרים וסורים. על אף שלישראל היו אבדות רבות, תוצאותיה של המלחמה היו הישג גדול לצה"ל. בעקבות הכשל המודיעיני בהתרעה על המלחמה הוקמה ועדת אגרנט. במרחב הציבורי-ישראלי הובילו המלחמה ותוצאותיה לשינויים חברתיים רבים ואף למהפך פוליטי.

מלחמת השפות

מאבק אידיאולוגי שהתרחש ביישוב היהודי בארץ בראשית המאה ה-20 ועסק בשאלה: מה תהיה שפת הלימוד בארץ ישראל במוסדות היהודיים - עברית או גרמנית?

ה"מלחמה" על הלשון העברית, שנקראה גם "ריב הלשונות", החריפה עם הנחת אבן הפינה לטכניקום (הטכניון) בחיפה, שקק"ל הייתה שותפה לבנייתו. "חברת עזרה", אשר הקימה את המוסד, קבעה כי שפת הלימוד בו תהיה גרמנית, מתוך טענה, כי ספרי הלימוד במקצועות המדעיים נכתבו בגרמנית ועדיין לא חוברו ספרים תואמים בעברית. לשמע ההחלטה פרצה התנגדות כללית בקרב המורים, התלמידים, מנהיגי התנועה הציונית והציבור הרחב. "חברת עזרה" הואשמה בטיפוח התבוללות ובהתכחשות לזהות הלאומית. בשל ההחלטה התפטרו חברי ההנהלה הציונים מהנהלת מוסד הטכניקום, המורים בבתי הספר של "חברת עזרה" בארץ התפטרו מעבודתם ועברו ללמד בבתי ספר עבריים אחרים שהוקמו, הורים לא שלחו את ילדיהם ללמוד בבתי הספר של החברה והעבירו אותם לבתי ספר שבהם שפת הלימוד הייתה עברית. בין השותפים למאבק היה גם אליעזר בן-יהודה, מחיה השפה העברית. בסופו של דבר ניצחו המצדדים בשפה העברית והיישוב השתחרר מהתלות בשפה הגרמנית, כאשר נקבע, כי לימודי פיסיקה ומתמטיקה יילמדו בטכניון בעברית. בתקופת השלטון הטורקי בארץ הכירו הטורקים בעברית כשפת הוראה ובשנת 1922 הכריזה ממשלת המנדט הבריטי על השפה העברית כשפה רשמית בארץ ישראל, לצד האנגלית והערבית. רבים רואים בניצחון במלחמת השפות סמל לניצחון ההתחדשות היהודית הלאומית ותחיית הלשון העברית בארץ ישראל.

מגילת העצמאות

קראו את המגילה והכירו את חלקיה השונים

בארץ ישראל קם העם היהודי, בה עוצבה דמותו החוקרת

הדעות והמדיניות, בה חי היה קוסמופוליטי, ממלכתי, בה יצר נכסי תרבות לאומיים וכלל-אתניים וחוישו לעולם כולו את שער הספרים הנצחתי למחר שתגמלה העם מארצו ברות החינוך שסיר לה מאנשים בכל ארצות עוריה ולא חיל משפלה נמקדת לשום לארצו ולתרש בתוכה את חירות המדינות.

מתוך קשר היסטורי ומסורתי זה החזיר היהודים בכל דור לשום זלזולת במובנים המעורקת ובחירות האחרונים שבו לאצטם בזמנים והלוצים מסעולים ומנעים שהריוו נשמות החיו שפתם העברית, בני נפשים וערייב והקינו ישוב גדל והולך השקלט על משקן התרבותי. שוחזר שלום ומגן על טמאן נבטא ברות הקדימה לכל תושבי הארץ ונשאו נפשו לעצמאות ממלכתית.

בשנת תרצ"ד (1897) נחנכו הקונגרס הצעיר לקול קריאתו של הוגה רחוק המדינה היהודית ומאזורי הרצל והכריז על נגרות העם היהודי. לרנסומה לאומית בארצו.

זכתה זו חוכרה בהארות כלפני סיום ב' בנובמבר 1917 ואושרה במידת מטעם צבר הלאומים. אשר נזק במיוחד תוקף בז' לאומי לקשר ההיסטורי שבין העם היהודי לבין ארץ ישראל ולגרות העם היהודי לקיום מחדש את ביתו הלאומי הסואה שנתחללה על עם ישראל בזמן האחרון בה הוכרעו לטוב מלחמה יחדים במחשבת הוכחה מחדש בעליל את חוכרה בהנחין בעת העם היהודי מחוסר התעוררות והעצמאות על ידי חידוש המדינה היהודית בארץ ישראל. אשר השקלה לרחוק את ששיר המלחמה כלל החזיר והעניק לעם היהודי מעמד של אומה שחוזרתות בחין משפחת העמים.

שארית הפלטה שרעפלה מוקטנה הנאמן האומה בארפת היהודי ארצות אחרות לא חדלו להעפיל לארץ ישראל על אף כל קושי מעשה ומכנה ולא פסקו לתבוע את נרותם ליהי בבחי' עמיל ישראלים במולדת שנים. במקומות העולם השטנה תרים הישוב העברי בארץ את מלוא תפקידו למאבק האומות השונות חרות ושקום נגד כוחות השטת הנאצי. ובדום החליו נבטאטו המלומתי קחו לו את חוכרת להגמנת עם העמים מייסוד בירת האומות המאוחדות.

ב' פב' בנובמבר 1947 קיבלה עצרת האומות המאוחדות החלטה המהימנת הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל העצרת הונעה מאוחד תושבי ארץ ישראל לאחדו בעצמים בכל הצברים היהודים מגדם הח' לבצוע ההחלטה הברה זו של האומות המאוחדות בכות העם היהודי-ללקים את מדינתנו אינה נחלת בלשפתה.

חיה ובריש הטבעית של העם היהודי לחיות בכל עם ועם עומד בהשגת טמאן במדינתו הרבונת.

לפיכך נתכנסתו אתו חוכרי מועצת העם נצטו הישוב העברי והתנועה הציונית ביום סיום המניס הבריטי על ארץ ישראל ובהתקף זכודנו הטבעית וההיסטורית ועל יסוד החלטות עצרת האומות המאוחדות אתו מוכרזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, היא מדינת ישראל.

את קובעים שהחל מרגע סיום המניס, הלכה את ליום שבדורו אתו תשרי 15 במאי 1948 ועד לתקמת השלטונות הנבחרים והסדירים של המדינה ביותמאם לחוקה שתקבע על ידי האספה המעמדת הנבחרת

לא אחרי מ"ו באוקטובר 1948 - תשע"ל מועצת העם כנועצת מדוע לד
זכירת ומסד הביצוע שלה, מתחלת דעם, יהוה את הממשלה הזמנית
של המדינה היהודית, אשר תקרא בשם ישראל.

מדינת ישראל היא פתורה לעלויה יהודית ולקניזין גלוייה
תשקוף על פיתוח הארץ, לקבוע כל תושביה, והיא משתדלת עב
יסודות היהודית הארץ והשלים לאור חזוים של בניאן ישראל, וקיים
שוון זכויות תחלת ומדינת גמור לכל אזרחיה בלי הגבל דת, זע ואין
תבטיח חופש דת, יצאון לשון, חינוך ותרבות, ותשמור על המקומות
הקדושים של כל הדתות, והדת, נאמנה לעקרונותיה של מעלת
האומות המאוחדות.

מדינת ישראל היא מוכנה לשרוף פעולה עם המוסדות והעמים
של האומות המאוחדות בהגשמת התקוות והעצרות מיום 29 בנובמבר
1944 ותשע"ל האחדות הכלכלית של ארץ ישראל בשלמותה

אנו קוראים לאומות המאוחדות לדת יד לעם היהודי בבנין
מדינות ולקבל את מדינת ישראל לעוון משפחת העמים.

אנו קוראים - גם בתוך התקשרוהימים התערבך עליונו זר
חשישים - לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל לשמור על השלום
ולסוף הלכום בבנין המדינה על יסוד אוהדות מלאה ושווה ועל יסוד
וצעדת מתאמה בכל מסדותיה, והעמים והקבועים.

אנו מושיטונים יד שקלום ושכונת טובה לכל המדינות השכנות
ועמיתן וקוראים להם לשותף פעולה ועזרה הדדית עם העם הערבי
ולעצמתי בארצו, מדינת ישראל מוכנה לדעים ולקוף במאבק משותף
לקידמת המדינה והעוון סובו.

אנו קוראים אל העם היהודי בכל התנועות להתלכד סביב
הישגה בעלת זי ובנין ולעמוד לימנו במערכה הגדולה על העשמת
שאיפת הדורות לבאתה ישראל.

מזווד בטרון בצור ישראל חנוו הוותנים בהזעמת ידינו
לקדות על הכרה זו, במושג מועצת המדינה הזמנית
על אדמת המולדת, בעד תל אביב, היום הזה, ערב שבת
ה' אייר תש"ח, 14 במאי 1948.

Handwritten signatures and text in Hebrew, including names like "משה סנה" and "דוד גולדמן".

סמלים

שימו לב למרכיבים ולצבעים השונים בכל אחד מהסמלים!

צה"ל

סמל המדינה

קרן קימת
לישראל

ההגנה

פלמ"ח

לחי"י

אצ"ל

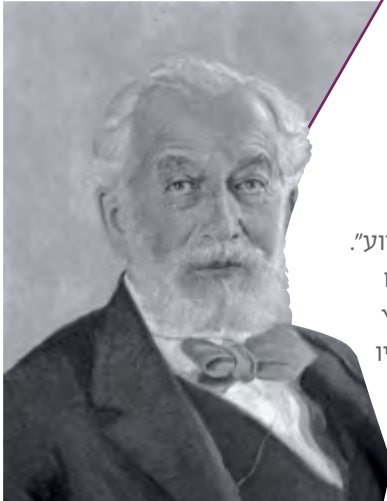
אִשִּׁים

הרב אברהם יצחק הכהן קוק (הראי"ה) (1865-1935)

רב, פוסק, מקובל והוגה דעות. נחשב לאחד מגדולי התורה בדורות האחרונים. נולד בלטביה, ושימש כרב בעיר עד עלייתו ארצה בשנת 1904. לאחר עלייתו כיהן כרב הראשי של יפו. בשנת 1919 נבחר לרב הראשי של ירושלים ובשנת 1921 הקים את הרבנות הראשית לארץ ישראל ומונה על ידי הנציב העליון, הרברט סמואל, לרב הראשי האשכנזי לישראל (אז פלשתינה). ייסד את ישיבת "מרכז הרב" בירושלים והיה למנהיגה הרוחני של הציונות הדתית. הרב קוק נודע בגישתו ההרמונית ביחס לתורה, למציאות ולתרבות האנושית. למרות אדיקותו הדתית, הוא האמין, כי האמת האבסולוטית לא נמצאת באופן בלעדי בזרם כזה או אחר ביהדות אלא נחלקת בין כולם. הרב קוק ראה במעשי החלוצים בארץ ישראל ראשיתה של עשייה משיחית, המבשרת את תחילת הגאולה. הרב גישר בין יהודים אורתודוקסים שהתנגדו לציונות חילונית ולהתיישבות חילונית לבין חלוצי התנועה הציונית וניסה לחבר בין הציונות לדת. אישיותו המאירה הייתה לשם דבר בפי חילונים ודתיים.

הברון אדמונד (אברהם בנימין) דה רוטשילד (1845-1934)

בנקאי ונדבן יהודי, שבזכות פועלו הרב למען ההתיישבות בארץ ישראל כונה בשם "אבי היישוב" ו"הנדיב הידוע". בעקבות הפרעות ביהודי רוסיה החל להתעניין בבניין ארץ ישראל. הברון סייע למושבות הראשונות להתקיים באמצעות העברת כספים והקמת מנגנון הפקידות שניהל את המושבות. הוא רכש שטחי אדמה גדולים בארץ ישראל וייסד מושבות חדשות. בנוסף לכך, בנה את היקבים בראשון לציון ובזיכרון יעקב והקים מפעלים, שהיו אבני יסוד למפעל הציוני. הברון רוטשילד נפטר בארץ הולדתו - צרפת. עצמותיו ועצמות אשתו הובאו לארץ בשנת 1954 ונטמנו ברמת הנדיב, ליד זיכרון יעקב. על שמו נקראת המושבה בנימינה ורחובות רבים בארץ, ועל שם אשתו - המושבה גבעת עדה.

אילן רמון (1954-2003)

האסטרונאוט הישראלי הראשון, אל"מ בחיל האוויר, נספה בפעילות מחקר עם יתר האסטרונאוטים ששהו במעבורת החלל "קולומביה". אל"מ אילן רמון נולד ברמת גן, גדל והתחנך בבאר שבע. התגייס לחיל האוויר וסיים קורס טיס בהצטיינות. רמון נבחר על ידי חיל האוויר להיות טייס החלל הישראלי הראשון, בעקבות הסכם שנחתם עם ארצות הברית לשילוב ישראלי בטיסה לחלל של נאס"א. בטיסה לחלל 3X3-107 שימש אילן רמון כ"מומחה מטען" ואחראי לניסויים מדעיים רבים, ביניהם שני ניסויים ישראליים. ב-1 בפברואר 2003 הייתה אמורה מעבורת החלל "קולומביה" לנחות במרכז החלל של נאס"א בטקסס, אבל כ-16 דקות לפני מועד הנחיתה אירעה תקלה טכנית והמעבורת לא שרדה את הכניסה לאטמוספירה. שבעת האסטרונאוטים, ביניהם אילן רמון, נספו. אחרי מותו עוטרו אילן רמון באות הערכה מטעם הרמטכ"ל ובמדליית הכבוד החללית של הקונגרס האמריקני. אסטרואיד 51828 נקרא על שמו.

אלי כהן (1924-1965)

מרגל ישראלי, שפעל בסוריה והוצא להורג לאחר שנתפס. אלי כהן נולד במצרים ועלה לארץ ב-1957. שלוש שנים מאוחר יותר גויס למודיעין והוכשר כמרגל. הוא נשלח לסוריה, שם בנה לו תדמית של איש עסקים נדיב ולאומני. הוא הצליח ליצור קשרים עם אנשי ביטחון בכירים במערכת הצבאית והפוליטית של סוריה. ב-1965 נתפס על ידי אנשי ביטחון סוריים והוצא להורג בחוצות דמשק. אלי כהן הצליח להעביר למדינת ישראל מידע על התכניות להטיית מקורות הירדן, על הסיוע שהגישו הסורים לארגוני טרור ועל היערכות הצבא הסורי ברמת הגולן. המידע שהעביר סייע מאוד לצה"ל במלחמת ששת הימים. גופתו של אלי כהן לא הוחזרה לישראל עד היום.

אליעזר בן-יהודה (1858-1922)

מחיייה השפה העברית. נולד בליטא. בשנת 1881 עלה לארץ והתיישב בירושלים. האמין שתחיית האומה העברית תוכל להתרחש רק בארץ ישראל ורק תוך כדי החייאת הלשון העברית. בן-יהודה נדר לדבר עברית כל ימי חייו ופעל ללא לאות להפיכת השפה העברית לשפת היומיום בארץ ישראל. הוא היה הראשון שדרש ששפת ההוראה בבתי הספר תהיה עברית. בן-יהודה חידש מילים רבות בעברית, כתב ספרי לימוד, בכללם "מילון בן-יהודה" ואף ערך עיתון בשפה העברית - עיתון "הצבי". ב-1890 הקים את "ועד הלשון העברית" ובשנת 1913 היה שותף ל"מלחמת השפות" (ראו ערך מורחב בעמוד 15), מאבק אשר נועד להפוך את השפה העברית לשפה עיקרית במערכת החינוך העברי בארץ ישראל.

בנימין זאב הרצל - חוזה המדינה (1860-1904)

משפטן, עיתונאי וסופר. נולד בבודפשט שבהונגריה וחונך ברוח תנועת ההשכלה. הרצל נחשב אבי הציונות המדינית, שפעלה בדרכים דיפלומטיות על מנת לקבל צ'רטר (אישור להתיישבות יהודית) על ארץ ישראל. במסגרת עבודתו כעיתונאי דיווח על משפט דרייפוס, שבעקבותיו הגיע למסקנה, שיש למצוא פתרון לבעיית היהודים בגולה. הוא האמין שעל היהודים לעזוב את ארצות מגוריהם ולהתרכז בארץ משלהם, שם יוכלו לקיים ריבונות עצמאית. הרצל הקדיש את חייו לעשייה למען הקמת מדינה יהודית לעם היהודי בארץ ישראל. הוא ייסד את הקונגרס הציוני בשנת 1897 והפך את התנועה הציונית לתנועה עולמית. בקונגרס הציוני החמישי הכריז על הקמתה של קרן קימת לישראל.

בספרו "אלטנולנד" (ארץ ישנה-חדשה) הציג את חזונו למדינת היהודים. הרעיון המרכזי של הספר, "אם תרצו אין זו אגדה", הפך לסיסמה של התנועה הציונית כולה. בשנת 1903 עורר פולמוס בתנועה הציונית כשהציע לקבל את אוגנדה באפריקה כמקום המדינה היהודית. הרצל נפטר בווינה בשנת 1904. בהתאם לצוואתו, הועברו עצמותיו לארץ ישראל. על פי החלטת הממשלה הוא נקבר בפאתיה הדרומיים-מערביים של ירושלים, על ההר שלמים נקרא על שמו - הר הרצל. יום מותו, כ' בתמוז, נקבע כיום זיכרון לאומי במדינת ישראל. על שמו נקרא יער חולדה, (יער הרצל) שבו שוכן גם "בית הרצל", וכן העיר הרצליה ורחובות רבים ברחבי הארץ.

גולדה מאיר (1898-1978)

גולדה מאיר (מאירסון) היתה ראשת הממשלה הרביעית של מדינת ישראל (בשנים 1969-1974), האישה היחידה שכינהה כראשת ממשלה בתולדות מדינת ישראל, ואחת משלוש הנשים הראשונות בעולם שכינהו בתפקיד זה. גולדה נולדה ב-1898 בקייב שבאוקראינה. ב-1906 היגרה משפחתה לארצות הברית, שם גדלה והתחנכה. פעילותה הציונית החלה ב"פועלי ציון" והמשיכה בקונגרס היהודי האמריקני. ב-1921 עלתה לארץ

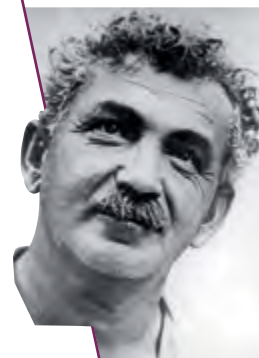
ישראל. כאן שימשה כמזכירת מועצת הפועלות בהסתדרות וכמזכירת הוועד הפועל - ההנהגה העליונה של הסוכנות היהודית. גולדה נמנתה עם החותמים על הכרזת העצמאות, כיהנה כחברת כנסת החל מהכנסת הראשונה ועד לשמינית, נבחרה למנהיגת מפלגת העבודה וכן לשרת העבודה ולשרת החוץ. מלחמת יום הכיפורים הייתה שעתה הקשה, כשהממשלה בראשותה לא נערכה למתקפה על ישראל. לאור התסיסה בעקבות המלחמה ותוצאותיה, התפטרה גולדה מראשות הממשלה ביוני 1974.

נרל כצנלסון (1887-1944)

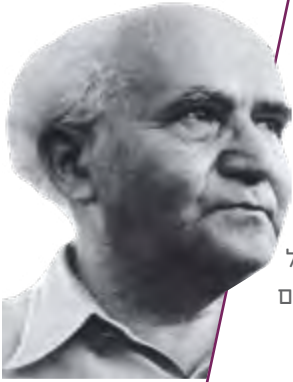
ממנהיגי תנועת העבודה הציונית. עלה ארצה ב-1909 והחל את דרכו כפועל חקלאי.

היה מנהיג רוחני, שצמח בתקופת העלייה השנייה, מורה ומנהיג, הוגה דעות וסופר. כצנלסון היה מזוהה עם תנועת העבודה

הציונית והיה מיוזמי הקמת הסתדרות הפועלים ושותף בכינון מוסדותיה. בין היתר, פעל להקמת הוצאת הספרים "עם עובד" והעיתון העברי הראשון "דבר", ואף היה עורכו הראשון. כצנלסון היה חבר בהנהלת קק"ל. בין השנים 1941 עד 1944 כיהן כיו"ר משותף של קרן קימת לישראל יחד עם הרב מאיר בר אילן ואברהם גרנות.

זוד בן-גוריון (1886-1973)

ראש הממשלה ושר הביטחון הראשון של מדינת ישראל. נולד בפלונסק שבפולין. עלה לארץ ישראל בשנת 1906 ועבד כפועל חקלאי וכמורה. ב-1915 גורש מהארץ על ידי הטורקים וחזר לארץ בראשית השלטון הבריטי. היה ממקימי מפלגת "אחדות העבודה", ממייסדי הסתדרות העובדים בארץ ישראל ויושב ראש הסוכנות היהודית. ב-14 במאי 1948 הכריז על הקמת מדינת ישראל. בהמשך, התמנה לראש הממשלה ולשר הביטחון בממשלה הראשונה. הנהיג את המדינה בעת קליטת העלייה ההמונית, מפעלי ההתיישבות הגדולים והחתימה על הסכם השילומים עם גרמניה. כשר ביטחון הוביל את הקמתם של צה"ל וגופי הביטחון הנוספים. בן-גוריון פעל רבות למען ההתיישבות בנגב ואף התגורר בו. נפטר בדצמבר 1973 ונקבר במקום מגוריו, שדה בוקר. את ביתו שבתל-אביב הוריש למדינת ישראל.

הנרייטה סאלד (1860-1945)

נולדה בבולטימור שבארצות הברית בשנת 1860. בסוף המאה ה-19 הקימה בית ספר ערב למהגרים יהודים ממזרח אירופה, במטרה לסייע לקליטתם בחברה האמריקנית. סאלד הייתה סופרת, מתרגמת, משוררת ועורכת ופעלה רבות בארגונים ציוניים בארצות הברית. החל בשנת 1909 ערכה מספר ביקורים בארץ ישראל ולנוכח התנאים הקשים והעזובה ששררה בארץ יזמה את הקמת ארגון הנשים הציוניות "הדסה", שמטרתו הייתה לספק סיוע סוציאלי ושירותים רפואיים לתושבי הארץ. התשתית הרפואית שהארגון הקים הפכה, מאוחר יותר, לבסיס של מערכת הבריאות בישראל. סאלד הקימה את בית הספר הראשון לאחיות בארץ ישראל וכן בתי ספר נוספים בתחום. בשנות ה-30 של המאה ה-20 נתמנתה הנרייטה סאלד לנהל את מפעל "עליית הנוער", במסגרתו סייעה לקליטתם של ילדים שהגיעו ארצה מאירופה ללא הוריהם. היא זכתה לכינוי "אם היישוב". יום האם (שהפך מאוחר יותר ליום המשפחה) נקבע ביום פטירתה, ל' בשבט, התש"ה. להנרייטה סאלד לא היו מעולם ילדים משלה. על כך אמרה פעם "הייתי מחליפה הכול - תמורת ילד אחד משלי".

זאב ז'בוטינסקי (1880-1940)

נולד באודסה שבאוקראינה. מנהיג ציוני, סופר, עיתונאי ומתרגם; מכוון הציונות הרוויזיוניסטית, ראש בית"ר ומגדולי ההוגים היהודים הליברלים בעת החדשה. ב-1904 השתתף ב"הגנה העצמית" נגד הרוסים הפורעים ביהודים. ב-1917 הקים עם יוסף טרומפלדור את הגדודים העבריים בצבא הבריטי שפעלו במלחמת העולם הראשונה. ז'בוטינסקי יזם מושג חדש בציונות, שעסקה עד אז רק בהתיישבות ובהתנהלות מדינית, בכך שפעל בתחום הצבאי למען זכות היהודים להילחם על מולדתם. ב-1923 הקים את תנועת בית"ר ואת ברית הציונים הרוויזיוניסטים (הצה"ר). היה ממפקדי האצ"ל. בשנת 1940 נפטר בארצות הברית, בהיותו חבר במשלחת הסברה למען הקמתו של צבא עברי. על שמו הוקמו נחלת ז'בוטינסקי ובניין "מצודת זאב" בתל-אביב. ב-15 במרס 1964 הועלו עצמותיהם של ז'בוטינסקי ורעייתו (יוהנה) למדינת ישראל ונטמנו בהר הרצל.

חיים ויצמן (1874-1952)

נשיאה הראשון של מדינת ישראל. יליד רוסיה, שהיגר לבריטניה בצעירותו, שם השלים את השכלתו המדעית. היה ממייסדי הסיעה הדמוקרטית במוסדות התנועה הציונית, אשר דגלה בציונות מעשית. ויצמן, איש מדע ומחקר בתחום הכימיה ומדינאי בעל קסם אישי רב, נמנה עם המנהיגים שהביאו להקמתה של מדינת ישראל. תרומתו הבינלאומית של ויצמן כאיש מדע התמקדה בפיתוח האצטון, שסייע לבריטניה במהלך מלחמת העולם הראשונה. בעקבות כך, התחזקו והעמיקו קשריו של ויצמן עם השלטון הבריטי, דבר אשר הוביל ל"הצהרת בלפור" (1917). לאחר ההצהרה פעל ויצמן להקמת האוניברסיטה העברית בירושלים (שנחנכה ב-1925) ועמל רבות על קידום האינטרסים של העם היהודי מול ממשלת המנדט. ויצמן דגל בתגובה מתונה למדיניות המנדט הבריטי כלפי היישוב היהודי, דבר שהוביל למחלוקות עם מנהיגים ציוניים, כמו דוד בן-גוריון ואחרים. ב-1934 הקים ויצמן את מכון זיו למדע ברחובות, שלימים נקרא מכון ויצמן. ב-1949, הושבע חיים ויצמן כנשיאה הראשון של מדינת ישראל. הוא נקבר בחצר ביתו שברחובות, בתחומי מכון ויצמן.

יוהאן קרמנצקי (1850-1935)

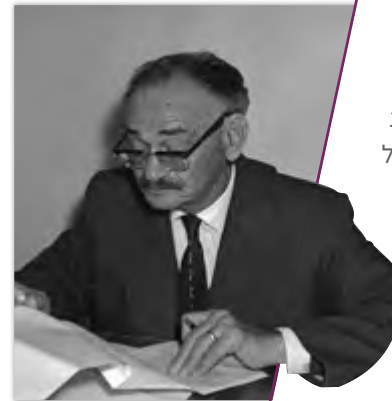
נולד באודסה. ציוני נלהב, תמך בהרצל מבחינה כספית, ארגונית ורעיונית וסייע בידיו בארגון הקונגרסים הציוניים הראשונים. לאחר פטירתו של פרופסור צבי הרמן שפירא, מינה אותו הרצל להקים את "הקרן הלאומית". בלחץ אישי הביא קרמנצקי, בקונגרס החמישי, בי"ט בטבת תרס"ב (דצמבר 1901), לקבלת החלטה על הקמת "קרן קימת לישראל". קרמנצקי נבחר ליו"ר הראשון של קק"ל. הגה את שלושת המפעלים הייחודיים, המלווים את קק"ל עד היום - "ספר הזהב", מפעל הבולים ו"הקופסה הכחולה". לזכותו ניתן לזקוף גם את רעיון הנטיעות בישראל, כאשר אמר להרצל, בשנת 1896: "עלינו לייסד אגודת עצים לאומית לנטיעת יערות בישראל". קרמנצקי כיהן בתפקידו כיו"ר קרן קימת לישראל עד להעברת הלשכה הראשית מווינה לקלן בשנת 1907. לאחר מכן המשיך לפעול כחבר דירקטוריון של קק"ל. בשנת 2005 נחנך שביל הנושא את שמו: "משעול יונה", הנמצא ביער חולדה ומוביל "לבית הרצל".

יהושע חנקין (1865-1945)

גואל האדמות הגדול ביותר בשירותה של קרן קימת לישראל. עסק ברכישת קרקעות במשך 50 שנה, החל מגיל 25. חנקין גאל אדמות רבות וביניהן את אדמות עמק יזרעאל, עמק חפר, רחובות, חדרה, ועוד. כינויו של חנקין היה "גואל העמק", כיוון שרוב האדמות שרכש היו בעמקים. כתוצאה מפעילותו נגאלו כמיליון דונם של אדמות בארץ ישראל. על שמו הוקם כפר יהושע בעמק יזרעאל, שבו מוזיאון המרכז את חפציו האישיים, תעודות ומסמכים הקשורים לפעילותו.

יוסף וייץ (1890-1972)

נולד ברוסיה למשפחת רבנים. עלה לארץ ב-1908 והתיישב ברחובות, שם עבד כפועל חקלאי. יוסף וייץ היה אחת הדמויות המרכזיות בגאולת האדמות של קק"ל, בייעור הארץ ובהקמת יישובים חדשים. הוא זכה לכינוי "אבי היער" על שום תרומתו העצומה לקידום הייעור בארץ. היה ממייסדיה של הסתדרות הפועלים החקלאיים. בשנת

1915 מונה למפקח על פעולות הייעור של קק"ל. וייץ יזם סוגים שונים של

התיישבות על אדמות קרן קימת לישראל והקדיש תשומת

לב רבה לפיתוח שיטות נטיעה שיתאימו לתנאי הארץ. בשנת 1961 היה שותף להקמת "מינהל מקרקעי ישראל" ואף שימש כמנהלו הראשון.

יצחק רבין (1922-1995)

נולד בירושלים וגדל בתל-אביב. למד בבית הספר החקלאי "כדורי" והתגייס לפלמ"ח. בתקופת מלחמת העצמאות פיקד על חטיבת "הראל" בקרבות על הדרך לירושלים ובעיר. שימש בתפקידי פיקוד שונים בצבא עד הגיעו לתפקיד הרמטכ"ל השביעי של צה"ל ומפקדו במלחמת ששת הימים. ב-1967 השתחרר רבין מהצבא ופנה לפוליטיקה כחבר מפלגת העבודה. ביוני 1974 נבחר לראש הממשלה החמישי של מדינת ישראל והיה "הצבר" הראשון

בתפקיד זה. לאחר החתימה על הסכמי אוסלו עם הפלשתינאים זכה בפרס נובל לשלום. באוקטובר 1994 חתם על הסכם שלום עם ממלכת ירדן. רבין נרצח במהלך כהונתו כראש ממשלה, ב-4.11.95, על ידי מתנקש יהודי, בתום עצרת תמיכה המונית בהסכמי השלום, שנערכה בתל-אביב. יום הירצחו נקבע כיום זיכרון לאומי.

הרב מאיר בר-אילן (ברלין) (1880-1949)

הרב מאיר בר-אילן, מראשי וממנהיגי תנועת המזרחי והציונות הדתית, נולד בשנת 1880 בוולוז'ין שבבלארוס. בצעירותו למד בישיבת וולוז'ין. בתחילת דרכו כיהן כציר בקונגרס הציוני החמישי בבאזל וייסד את תנועת המזרחי בארצות הברית, שלימים עמד בראשה. בארץ, נשא שורה של תפקידים בכירים: מזכיר המזרחי העולמי, ראש הוועד הפועל הציוני, חבר במועצת המדינה הזמנית, יו"ר הדירקטוריון של קק"ל יחד עם ברל כצנלסון ואברהם גרנות. פועלו הספרותי המרשים כלל את עריכת עיתון "הצופה", עריכת האנציקלופדיה התלמודית וכתבי ספרים רבים, והוא אף זכה בפרס הרב קוק לספרות תורנית. אוניברסיטת בר-אילן, שהוקמה ברוחו, נקראת על שמו. בנוסף לאוניברסיטה, אתרים ומוסדות נוספים קרויים על שמו בכל רחבי הארץ.

מנחם בגין (1913-1992)

נולד בברסט-ליטובסק שבבלארוס. משפטן בהשכלתו. בצעירותו הצטרף לתנועת בית"ר ובהמשך היה פעיל בתנועה הרוויזיוניסטית, בראשותו של זאב ז'בוטינסקי. היה ממקימי האצ"ל ומפקדו האחרון, ממקימי תנועת החירות ותנועת הליכוד. בשנת 1977 נבחר לראש ממשלת ישראל (ראש הממשלה השישי). בחירה זו ציינה את המהפך פוליטי במדינה (שבמסגרתו הימין עלה לשלטון). בגין חתם על הסכם השלום עם מצרים ובשנת 1978 זכה יחד עם אנואר סאדאת, נשיא מצרים, בפרס נובל לשלום. הוא כיהן בראשות הממשלה בעת "מלחמת שלום הגליל" וב-1983 התפטר מתפקידו והסתגר בביתו עד יום מותו.

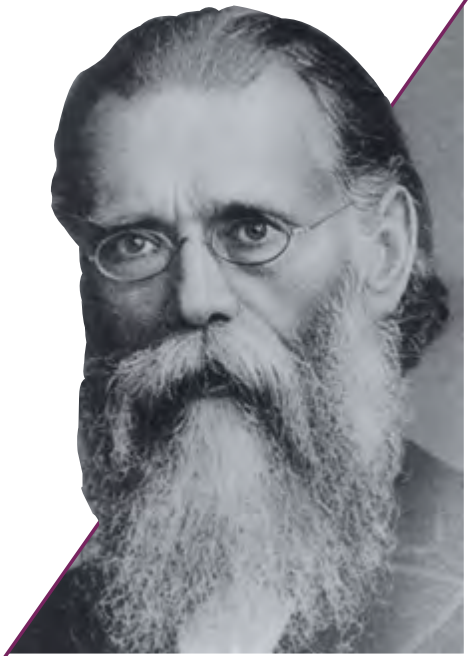
מנחם אוסישקין (1863-1941)

נולד בדוברובנה שברוסיה, שימש כחבר הוועד באגודת "בני ציון" ופעל בעיקר לגיוס כספים באמצעות תעמולה ופרסום מאמרים על גאולת ארץ ישראל. היה בין המייסדים של אגודת ביל"ו במוסקבה. אוסישקין הגיע לארץ ישראל לביקור ראשון בשנת 1891. הוא קרא להתיישבות בארץ ישראל ופעל לסיכול "תכנית אוגנדה". עד עלייתו לארץ, בשנת 1919, הספיק לבקר בה שלוש פעמים. סייע רבות להקמתה של האוניברסיטה העברית. בשנת 1922 מונה ליו"ר הדירקטוריון העולמי של קק"ל והיה האחראי לגאולת הקרקעות. בתקופתו של אוסישקין נרכשו אדמות עמק זבולון, עמק חפר ומפרץ חיפה. בנוסף לכך, פעל לגאולת אדמות הגליל ושטחים נוספים. במשך 19 שנים עמד בראש קק"ל, יזם, דחף ופעל רבות למען הארץ ופיתוחה. לבקשתו, נקבר על הר הצופים, ב"מערת ניקנור", שאותה קיווה להפוך לפנתיאון לאומי של גדולי האומה. קברו ממוקם לצד קברו של יהודה לייב פינסקר.

פרופ' צבי הרמן שפירא (1898-1840)

נולד בליטא, הוסמך לרבנות, אך נמשך יותר להשכלה. שפירא פרש מהרבנות, למד וקיבל תואר ד"ר במתמטיקה. פרסם מאמרים רבים, שעסקו בתחייה הלאומית ופעל למען הגשמת הרעיון של התיישבות יהודית בארץ ישראל. שפירא היה מבעלי הרעיון להקמתה של האוניברסיטה העברית. בקונגרס הציוני הראשון העלה את הרעיון להקמת קרן קימת לישראל, שתאסוף כסף מכל יהודי העולם לשם קניית אדמות בפלשתינה (ארץ ישראל). שפירא קבע את הכלל, שאדמה הנגאלת על ידי העם היהודי איננה ניתנת למכירה אלא לחכירה. בשנת 1901 הוקמה קק"ל על פי הרעיון שהעלה פרופ' שפירא בקונגרס הציוני הראשון.

נעמי שמר (1930-2004)

משוררת, מלחינה ישראלית מן הגדולות שבפזמונאי ישראל, כלת פרס ישראל לזמר עברי. נולדה וגדלה בקבוצת כינרת. את השכלתה המוזיקלית רכשה באקדמיה למוזיקה בירושלים. שמר כתבה שירים רבים, אשר הפכו לחלק בלתי נפרד מהתרבות הישראלית. אחד משיריה הנודעים הוא "ירושלים של זהב", שאותו כתבה בשנת 1967, מספר שבועות לפני פרוץ מלחמת ששת הימים. שיר זה סימל את הקשר בין עם ישראל לבירתו ירושלים והפך ל"המנון" המלחמה והניצחון. שיריה של נעמי שמר אופיינו בחיבור המיוחד שבין המילים למנגינה. לאחר מותה נקברה בבית הקברות של קיבוץ כינרת, שבו נולדה. קברה והבית שבו גרה היו לאתר עלייה לרגל לישראלים רבים, החולקים לה כבוד.

רחל בלובשטיין ("רחל המשוררת") (1890-1931)

משוררת, שיצירתה היא אבן דרך בשירה העברית הקלאסית המחודשת. נולדה ברוסיה בשנת 1890 ועלתה ארצה במסגרת העלייה השנייה. חיה בקבוצת כינרת, שם פגשה את ברל כצנלסון ואת א.ד. גורדון, שהשפיעו עליה רבות. שם גם הכירה את זלמן רובשוב (לימים זלמן שז"ר - הנשיא השלישי). בין השניים נקשרו קשרי ידידות עמוקים ובהשראתו נכתבו חלק משיריה. במרוצת הזמן עברה רחל לדגניה, שם חלתה בשחפת, מחלה חשוכת מרפא, שהביאה להרחקתה מהקיבוץ ולבידודה עד ליום מותה. רחל נפטרה בהיותה בת 40 בלבד, בבית החולים "הדסה" בתל-אביב. היא נקברה, כפי שביקשה בשירה "אם צו הגורל", בבית הקברות של כינרת. שירי רחל הם שירים ליריים, העוסקים בעולמה האישי של המשוררת. על אף ששפת אמה של רחל לא הייתה עברית, השתדלה לכתוב בעברית בלבד. שיריה מלאי אהבה לאדמת המולדת, רגישים ובהירים להבנה ורבים מהם הולחנו. רחל נחשבת לנציגת העלייה השנייה, המייצגת את "ארץ ישראל היפה".

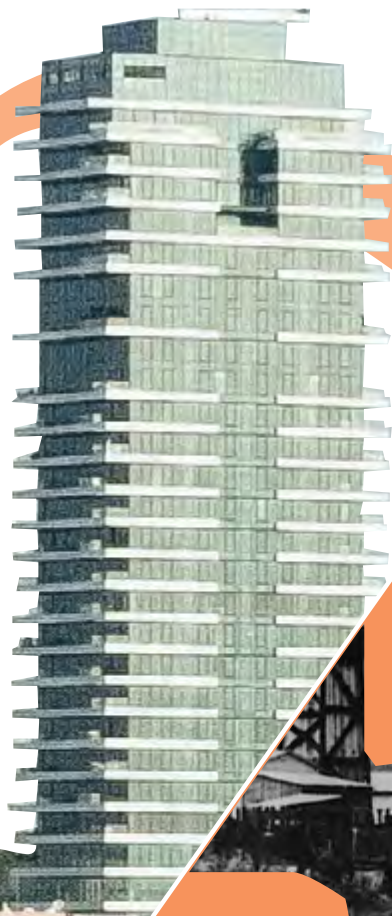

רחל ינאית בן-צבי (1886-1979)

ממנהיגות תנועת העבודה, מחנכת וסופרת. נולדה באוקראינה בשם גולדה ליזנסקי. עוד בצעירותה התעקשה ללמוד עברית ולזכות בהשכלה כללית, על אף שדבר זה לא היה מקובל בקרב נשים. הייתה פעילה בתנועה הציונית ברוסיה ובגיל 18 נבחרה לייצג את העיר מאלין בקונגרס הציוני השביעי. כאשר עלתה לארץ שינתה את שמה לרחל ינאית, כאות הזדהות עם המלך ינאי והמלכה שלומציון - גיבורי בית שני, וכאות ל"לידתה מחדש". בארץ השתתפה בהקמת תנועת "השומר", שם הכירה את מניה שוחט, שהפכה לחברתה הקרובה. רחל ינאית הנהיגה את "תנועת הפועלות" - תנועת העבודה של הנשים הציוניות. במהלך מלחמת העולם הראשונה שימשה כמקשרת בין "השומר" לבין ארגון ניל"ו ובתקופה שלפני קום המדינה הייתה ממנהיגות ה"הגנה" בירושלים. כעשור לאחר שהגיעה ארצה נישאה רחל ינאית ליצחק בן-צבי, שהפך ברבות הימים לנשיא השני של מדינת ישראל. לאור פעילותה הענפה בתחום החינוך זכתה בפרס ישראל על תרומתה המיוחדת לחינוך ולחברה בארץ.

התיישבות

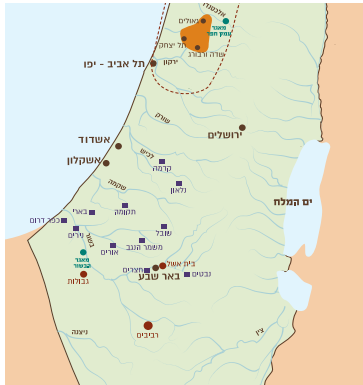
N ההתיישבות

בתקופת המנדט הבריטי התרכזה פעילות רכישת האדמות וההתיישבות בשלושה אזורים בארץ: בעמק הירדן העליון, בגליל המזרחי, בעמקים שבין עמק בית שאן וזבולון ובמישור החוף. פריסה גיאוגרפית זו כונתה "N ההתיישבות", על שום דמיונה לאות האנגלית N. אזור מישור החוף והשפלה התאפיין בצפיפות ואילו ביתר האזורים ההתיישבות היהודית הייתה דלילה ביותר. בנגב הייתה ההתיישבות היהודית דלילה. למפת "N ההתיישבות" עיינו בעמודים 36-37.

י"א הנקודות

י"א יישובים שהוקמו במבצע התיישבות גדול בנגב הצפוני, שהתקיים במוצאי יום הכיפורים תש"ז, ברילה שבין ה-5 ל-6 באוקטובר, 1946. מטרת המבצע הייתה לגרום להכללת אזור הנגב בתוך גבולותיה העתידיים של המדינה היהודית. מבצע התיישבות זה נחשב לגדול מסוגו בשנים שקדמו להקמת מדינת ישראל. העלייה לקרקע עצמה נעשתה במתכונת הדומה ל"חומה ומגדל", מבחינת ריכוז מאמץ של אנשים רבים יחסית להקמה מהירה של התיישבות חדשה בשטח. בכל נקודה הוקמו מספר צריפים ואוהלים, וכן מגדל שבו חבית מים. היישובים שעלו באותו לילה על הקרקע הם: אורים, בארי, גל און, חצרים, כפר דרום, משמר הנגב, נבטים, נירים, קדמה, שובל ותקומה. הקושי המרכזי, שאיתו התמודדו המתיישבים, היה המחסור במים. בשנת 1947 הונח קו המים ליישובים. ביוני אותה שנה ביקרה בארץ משלחת האו"ם - אונסקו"פ, שהתרשמה מהמתיישבים היהודים בנגב ומיכולתם לפתח את השממה. מאוחר יותר, ואולי תודות לרושם שהותירו המתיישבים, הנגב נכלל בתכנית החלוקה בשטחה של המדינה היהודית. למפת י"א הנקודות עיינו בעמוד 33.

מקווה ישראל

בית הספר החקלאי הראשון בארץ ישראל, שהוקם בשנת 1870 על ידי קרל נטר. כשלוש שנים קודם להקמת בית הספר ביקר קרל נטר בארץ ישראל. הוא בדק את מצבם של יהודי היישוב הישן והגיע למסקנה, שלא ניתן להביא לשיפור מצבם הכלכלי, אלא על ידי הכשרתם לעבודה חקלאית. מטרת המוסד הייתה להכשיר את הדור הצעיר להתיישבות חקלאית.

ב-1882 הגיעה למקווה ישראל קבוצת חלוצים מרוסיה - הבילו"יים. חברי הקבוצה התקבלו לעבודה כפועלים. נטר זיהה בהם את הפוטנציאל והחליט להכשירם לעבודת האדמה. הוא נפטר לפני שהצליח להגשים את התכנית ונקבר במקווה ישראל. בשלהי המנדט הבריטי ובמלחמת יום העצמאות שימשו המתקנים השונים שבמקום את כוחות הביטחון של היישוב. בין היתר, שימש היקב כמתקן אימונים סודי של "ההגנה".

מאז הקמתו ועד היום משמש בית הספר "מקווה ישראל" כמוסד חינוכי חקלאי. כיום, שוכן בו בית הספר ללימוד מדעי הטבע, הסביבה והביוטכנולוגיה, שבו לומדים כ-1,500 תלמידים.

חומה ומגדל (1936-1939)

שיטת התיישבות, שהייתה נהוגה לפני הקמת המדינה. יישובי "חומה ומגדל" הוקמו בתקופת המאורעות ונועדו "לקבוע עובדות בשטח". ההתיישבות נעשתה במהירות, לעתים תוך יום אחד. המתיישבים הקיפו את היישוב בחומה, הקימו מגדל ומספר צריפים. מרבית היישובים הוקמו באזורי ספר, כדי להשתלט על כמה שיותר שטחים. היישוב הראשון שהוקם בשיטה זו היה קיבוץ "תל עמל" (ניר דוד), שבעמק בית שאן. סך הכול הוקמו בשיטה זו 57 יישובים. המתיישבים עבדו בימים ושמרו בלילות. במאבק על רכישת האדמות להתיישבות "חומה ומגדל" הייתה קק"ל גורם עיקרי. למפת יישובי חומה ומגדל עיינו בעמודים 36-37.

י"א הנקודות בנגב

המצפים

קדמה

גלאון

בארי

שוכל

תקומה

כפר דרום

אורים

משמר הנגב

נירים

חצרים

נבטים

בית אשל

באר שבע

רביבים

ים המלח

מצפה גבולות

מצפה גבולות, הראשון מבין השלושה, הוקם על ידי אנשי "השומר הצעיר". הוא נעזב והתחדש כשלוש פעמים, עד להקמתו כקיבוץ גבולות. המצפה שוקם בשנת 1996 בסיוע קק"ל והפך לאתר תיירות.

מצפה רביבים

מצפה רביבים, השני מבין המצפים, הוקם על ידי אנשי "הנוער העובד". הוא שוחזר ב-1988 בסיוע קק"ל.

בית אשל

מצפה בית אשל, המצפה השלישי, השוכן כיום בפאתי באר שבע, התבסס על התיישבות קודמת של תנועת המושבים. הוא חרב במהלך מלחמת העצמאות ושוקם לאחרונה על ידי קק"ל.

(ראו מפות בעמוד 33 ובעמודים 36-37)

המצפים בנגב

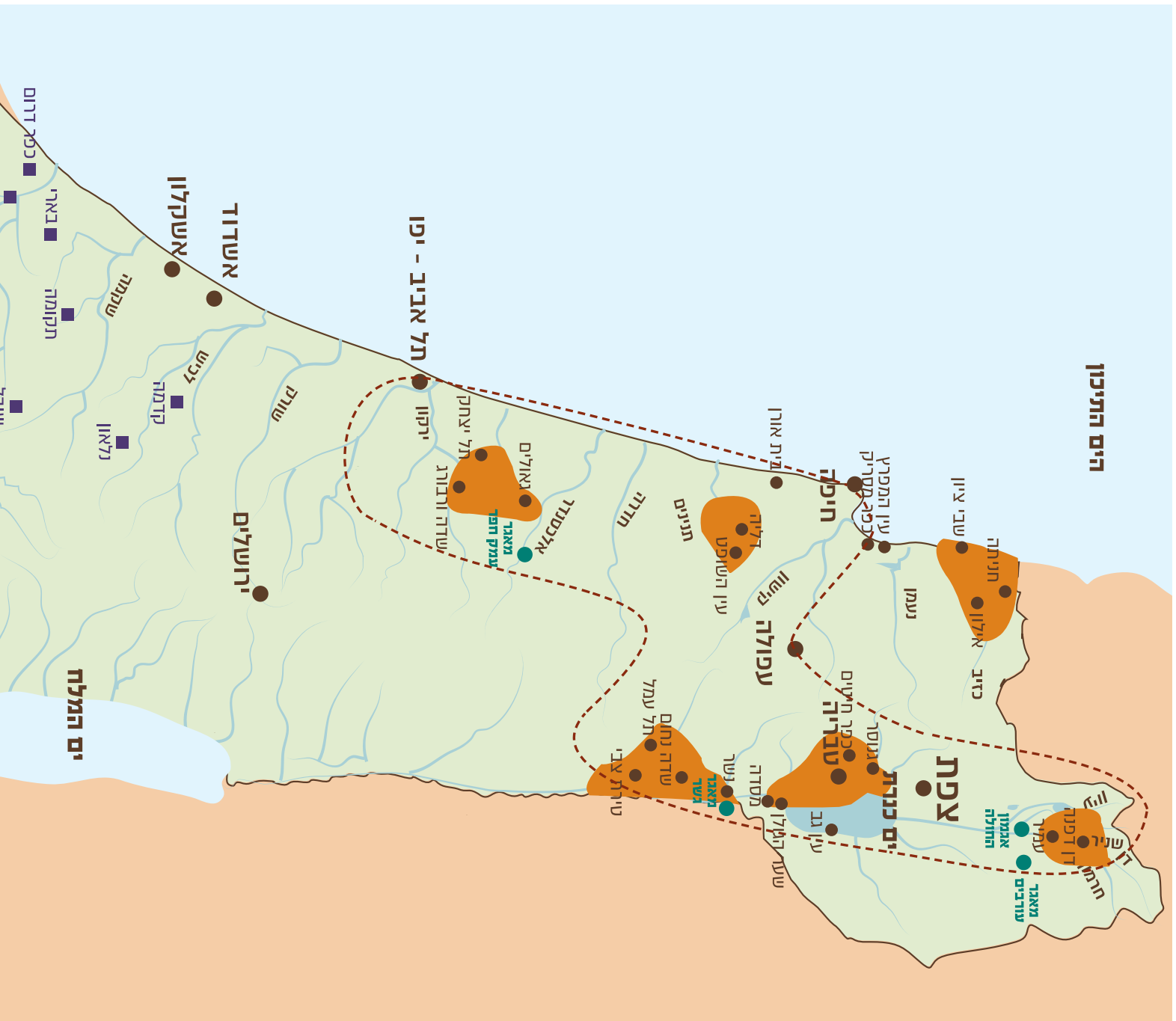
שלושת המצפים בנגב הוקמו על ידי קק"ל, במהלך מלחמת העולם השנייה, כיישובי מחקר. הקמתם החלה ב-1943, כתגובה על פרסום "הספר הלבן" (1939), שבו נקבעו הגבולות על רכישת קרקעות על ידי יהודים. למרות המגבלות, על פי תכנית שגיבש יוסף וייץ - "אבי היער", רכשה קק"ל אדמות בנגב והקימה שלושה מצפים, שנועדו לבדוק את הקרקע והאקלים באזור ולבצע ניסויים חקלאיים. המידע שנאסף במצפים סייע להמשך ההתיישבות בנגב והמצפים תרמו רבות להגברת הביטחון באזור.

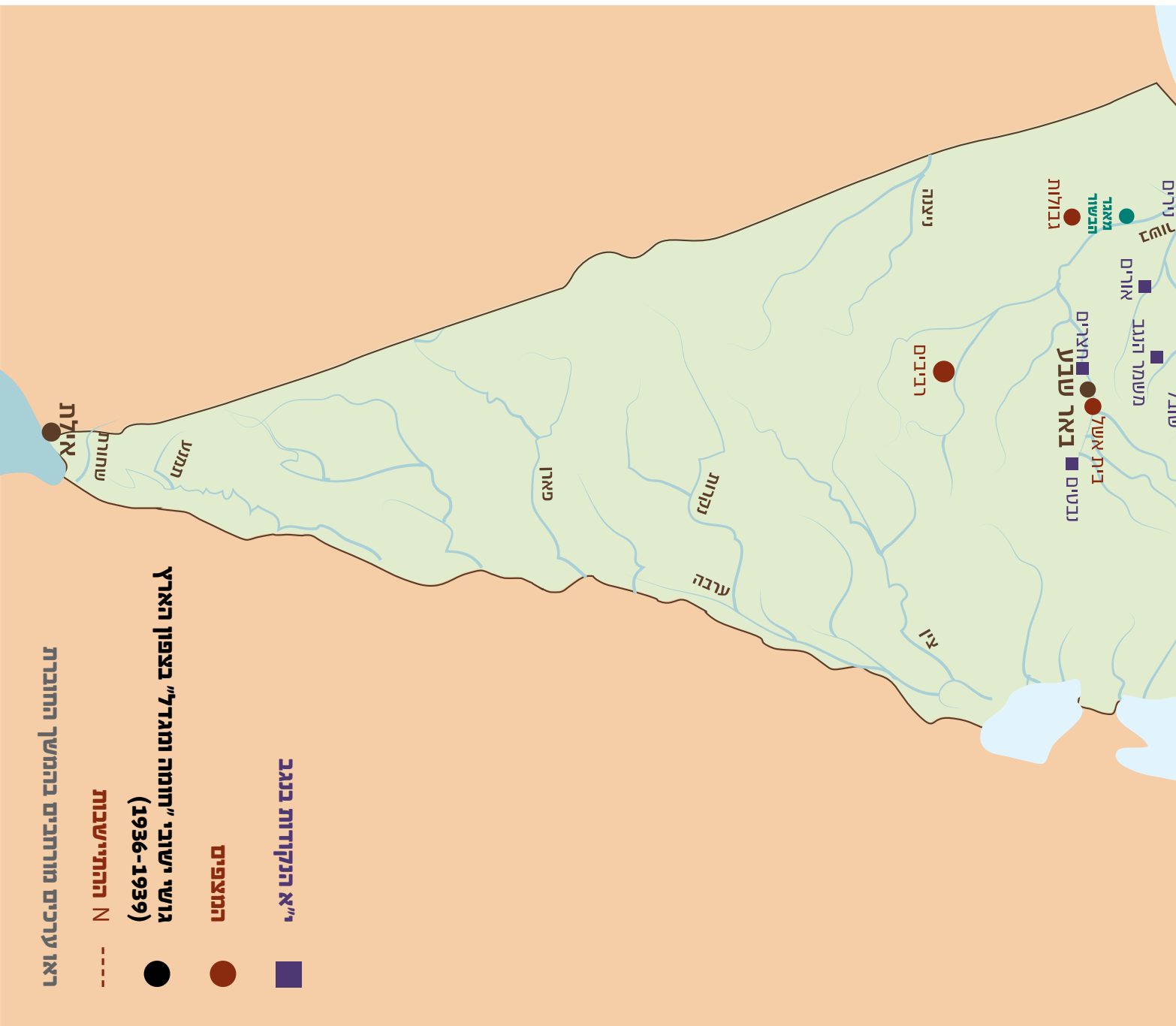

המצפים בגליל

מפעל הקמת המצפים בגליל החל בסוף שנות ה-70 של המאה ה-20. תוך עשור הוקמו 52 יישובים חדשים, במתכונות שונות בכל רחבי הגליל. בהמשך, יישובים אלו גובשו למערכי יישובים, שהם: גוש שגב, גוש תפן, גוש ציפורי וגוש צלמון. באפריל 1979, בישיבת הוועדה להתיישבות, המשותפת לממשלת ישראל ולהסתדרות הציונית העולמית, אושרה תכנית הקמה מיידית של 30 מצפים, בטווח של שישה עד שמונה חודשים. מטרת תכנית המצפים הייתה קידום פריסת אוכלוסייה יהודית בגליל ההררי לצורך שמירה על אדמות המדינה, הסטת תשומת הלב הלאומית לגליל ופיתוחו הכלכלי. בנוסף לכך, התכנית נועדה לאפשר משיכת אוכלוסייה לאזור זה ועיבוי ההתיישבות בגבול הלבנון. קק"ל נטלה חלק מרכזי ביישום התכנית. עבודתה של קק"ל כללה הכשרת הקרקע ליישובים וסיוע לעלייתם על הקרקע. כיום, מתגוררים ביישובים אלה מעל ל-20 אלף תושבים.

י"א הנקודות בנגב

המצפים

גושי ישובי "יחמה ומגדל" בצפון הארץ
(1936-1939)

ההתיישבות N

ראו ערכים מורחבים בהמשך החוברת

מים

הכינות

ימה טבעית, המשמשת כמאגר מים עילי, שמספק כרבע מצריכת המים השנתית של מדינת ישראל. שטח אגם הכינרת הוא 168 קמ"ר ועומקו המרבי הוא 43 מטרים. לכינרת זורמים מי נהר הירדן ונחלים נוספים ומימיה נשאבים על ידי מפעל "המוביל הארצי". כמקור מים חשוב של מדינת ישראל יש למפלס הכינרת חשיבות רבה והוא מעורר עניין רב בציבור. לכינרת חשיבות רבה גם כמרחב מקודש למאמינים הנוצריים. בכל הדורות הייתה הכינרת מקור השראה לאמנים וליוצרים שהתלהבו מיופייה ומהנוף הנשקף מחופיה. היא מהווה מוקד לנופש, לתיירות ולספורט. למידע נוסף על ייחודה של הכינרת ראו בעמוד 58.

שיקום נחלים

מצבם הקשה של נחלי ישראל הוא תוצאה של הזנחה בת עשרות שנים. תהליך שיקום נחל הוא תהליך ארוך. קק"ל, בשיתוף עם המשרד להגנת הסביבה, הקימו את המנהלה לשיקום נחלי ישראל, במטרה לסלק את המזהמים שפגעו אנושות בנחלי החוף ולהשיב את נוף המים של הנחלים הזורמים לקדמותו. דוגמאות לנחלים משוקמים: נחל אלכסנדר בעמק חפר, נחל לכיש ליד אשדוד ונחל הקישון ליד חיפה. בעת שיקומו של נחל, מבצעים, ראשית, ניקוי סחף, צמחייה פולשנית ופסולת. לעתים יש צורך להרחיב גם את אפיקו של הנחל. לאחר מכן, משקמים את גדות הנחל, את נופו וגם את מימיו. בסיום התהליך משקמים את מערכת החיים הטבעית ומבצעים החזרה של צמחייה ושל בעלי חיים, האופייניים לאזור הנחל. השחזור הביולוגי נעשה רק לאחר שמי הנחל נקיים מספיק ומאפשרים קיומם של צמחייה ובעלי חיים. להיכרות עם מפת הנחלים של ישראל עיינו במפה בעמ' 36-37.

ים המלח

ימה מלוחה בשולי מדבר יהודה, השוכנת לאורך השבר הסורי-אפריקאי. חופי ים המלח הם המקום היבשתי הנמוך בעולם. ים המלח מהווה מקום משיכה לתיירות מרפא ולתיירות אחרת מהארץ ומחו"ל ובו מופקים מינרלים ומלחים שונים. מאז שנות ה-70 (של המאה הקודמת), מפלס ים המלח ירד בכ-20 מטרים, כתוצאה משאיבת מי הירדן, שימוש תעשייתי ותיירותי במים והתאיידות טבעית. כיום, חלקו הדרומי של ים המלח נמצא בסכנת היעלמות ושטחו מצטמצם והולך. אחד הפתרונות המוצעים למניעת התייבשותו הוא הקמתה של "תעלת ימים", שתעביר מים לים המלח מים סוף דרך הערבה. בשנת 2013 נחתם הסכם להקמת תעלה כזאת בין ישראל, ירדן והרשות הפלשתינית.

נחל הירקון

הנחל הגדול ביותר במערכת נחלי החוף של ארץ ישראל, הנשפך לים בתחומי העיר תל-אביב. לאורכו מפוזרות טחנות קמח קדומות, שהופעלו והונעו מכוח זרימת המים. בשנות ה-50 (של המאה הקודמת) נשאבו מי הירקון, באמצעות מפעל ירקון-נגב לטובת תושבי דרום הארץ. כתוצאה מכך, הנחל איבד את עוצמתו, החל להיסתם והפך למפגע תברואתי. בנוסף לכך, החלו עבודות בנייה באזור, שבמהלכן הופנתה פסולת בניין וכן שפכים עירוניים ופסולת תעשייתית אל הירקון. בשנות ה-70 וה-80 הפך הירקון לנחל ביוב, שהכיל חומרים רעילים, יתושים, עצמות בעלי חיים, שלדי מכוניות וכדומה. בשנת 1988 הוקמה רשות נחל הירקון. מאז אסון המכבייה, שהתרחש בשנת 1997, אימצה קק"ל את הנחל והחלה לפעול נמרצות לשיקומו. לאורכו של הנחל הוקמו אגנים ירוקים, ניטעו עצים רבים, נבנו ארבעה גשרים להולכי רגל ולרוכבי אופניים, נפרצו שבילים ושוקמו אתרים ארכיאולוגיים. בשנים האחרונות מקדמת קק"ל את שחזור אחת הטחנות באתר "שבע טחנות" שעל הירקון ואף הקימה בסמוך לה מרכז צפרות על שטח של כ-30 דונם. שביל האופניים שבטיילת הירקון הוא חלק ממסלול מים אל ים-ים (מהים התיכון לירושלים), שקק"ל הכשירה.

נחל באר שבע

נחל מרכזי באזור הדרום, העובר לאורך העיר באר שבע ומתחבר לנחל הבשור. לאורכו של הנחל נמצאים שרידים ארכיאולוגיים, שרידים גיאולוגיים ואלמנטים אקולוגיים שונים. אורכו של הנחל כ-80 ק"מ ושטח אגן הניקוז שלו כ-200 קמ"ר. במסגרת פרויקטים מחוללי מפנה בנגב, שותפה קק"ל להפיכתו של הנחל ל"ריאה הירוקה" של באר שבע. בעקבות הזרמת שפכים של העיר באר שבע וסביבותיה הזדהם הנחל, שידע ימים יפים בעבר, הוזנח והפך למפגע סביבתי. לפני כעשור נתקבלה החלטה לשקם את הנחל, להחזירו לקדמותו ולפתח סביבו פארק מטרופוליני לרווחת תושבי באר שבע והסביבה. שיקום הנחל כלל: סילוק הזיהום מהנחל, שיקום אתרים וערכי טבע לאורך הנחל ושימורם, ונטיעת עצים. בסמוך לנחל נמצא מצפה בית אשל, אחד משלושת המצפים בנגב, שהיו אבן היסוד להתיישבות הציונית החדשה באזור. בשנת 2004 הוחל בהקמת הפארק והוקמה טיילת לאורכו של הנחל. בפארק קיימים מוקדי נופש ופנאי, אתרים היסטוריים שונים ואגם (ראו ערך מורחב על מפצה בית אשל בעמוד 34).

נחל אלכסנדר

נחל איתן (בחלקו התחתון), באורך של 32 ק"מ באזור עמק חפר. בעבר סבל הנחל מזיהום כתוצאה מהזרמת שפכים של מפעלים, בתים, פסולת חקלאית, ועוד. בעלי החיים והצמחים נפגעו והנחל הפך למפגע תברואתי. בשנת 1994 הוקמה, בשיתוף קק"ל, המועצה האזורית וגורמים נוספים, המנהלה לשיקום הנחל. כיום, על אף שמי הנחל מגיעים ממקורות שונים - ממי תהום, מבריכות דגים שבסביבה, ממי נקז שדות וממי ביוב מטוהרים, סולקו המזהמים וסביבת נחל אלכסנדר הפכה לפינת חמד של מים, מרחבים ושדות חקלאיים, מקום של טבע ושלווה בלב האזור המיושב והצפוף. בנחל שוכנת האוכלוסייה הגדולה בישראל של צב רך מצוי, צב ענק, החי במים מתוקים. אורך גופו של הצב עשוי להגיע עד 120 ס"מ ומשקלו עד כ-50 ק"ג. נחל אלכסנדר משמש כבית גידול לשיקום ושימור הצב. בנוסף לכך, הוכשרו במקום חניונים ומסלולי טיול להולכי רגל ולרכבי אופניים. ממזרח לנחל, קק"ל בנתה מאגר לקליטת מי שיטפונות. על גדת המאגר, המהווה מקור משיכה לעופות נודדים, הוקם מצפה צפרות. בתרומת קהילת יהודי איטליה, קק"ל הכשירה "קטע נחל לדוגמה" ליד קיבוץ מעברות. פרויקט שיקום נחל אלכסנדר זכה לארבעה פרסים חשובים בישראל, אך ההישג הגדול ביותר הוא הזכייה במקום הראשון בתחרות הנחשבת ליוקרתית ביותר בעולם בתחום ניהול נחלים ושיקומם (Theiss International Biverpriza).

נחל חדרה

נחל המנקז את צפון-מערב הרי שומרון ושפלת החוף ונשפך לים דרומית לתחנת הכוח "אורות רבין", הסמוכה לעיר חדרה. במאה ה-19 הוחל בניקוז הביצות סביב הנחל, במטרה להילחם בקדחת ולאפשר התיישבות במקום. פעולות אלה דלדלו את מי הנחל. עד היום, בעונת הקיץ, כאשר הזרימה דלילה, לא נשפך נחל חדרה ישירות לים, אלא מחלחל בחול במרחק של כחמישה מטרים ממנו. על כך כתב המשורר נתן יונתן: "חופים הם לפעמים געגועים לנחל, ראיתי פעם חוף שנחל עזבו..."

לאורך השנים, כמו במקרים של נחלים אחרים באזור מישור החוף, הוזרמו לנחל מי שפכים, שהגיעו משדות חקלאיים, מעודפי בריכות דגים, מרשויות ומפעלים בסביבה. לאחר בניית תחנת הכוח "אורות רבין" ב-1982 הוחלט לשקם את הקטע המערבי של נחל חדרה, המשתרע בין כביש החוף לבין שפך הנחל לים. בתהליך השיקום, שהובילו קק"ל וחברת החשמל, מנוצלים מי הים הנשאבים לקירור תחנת הכוח ולהחיאת הנחל. כך נוצר קטע נחל, שבו לא זורמים מימי הטבעיים אלא מי ים, והוא משמש מוקד לפעילויות קיט ונופש. סביב קטע זה הכשירה קק"ל פארק, הכולל טיילת, גשר יפה המקשר בין שתי הגדות, חורשות ואנדרטה ייחודית לזכרו של נחום היימן, שהלחין את השיר "חופים", שבה מנגינה המשתנה לפי משב הרוח. קטע נוסף של הנחל, ממזרח לכביש החוף, שבו נמצאת חוות חפציבה, שוקם אף הוא. כיום מוזרמים אליו מי מט"ש (מרכז טיהור שפכים) ומי בריכות דגים שעברו תהליך טיהור וגם הוא הפך לפארק מטופח ויפה.

קציר מי נגר

קציר מי נגר היא שיטה לאיסוף ולאגירת מים אשר זורמים על פני הקרקע, כדי להשתמש בהם בעיקר להשקיית עצים וצמחים באקלים צחיח או דל בגשמים.

התהליך כולל איסוף מי הנגר הזורמים בשטח המקור והזרמתם דרך אפיק לשטח קולט נגר (הנקרא "מבלע"), שבו יש בריכה, בור מים, לימן (ראו ערך מורחב בעמוד 41) או עצים נטועים.

העם הנבטי הקדום, שחי בנגב, השתמש בשיטה דומה כדי לתפוס מי נגר עילי ומי שיטפונות לשתיה ולחקלאות. שרידים של מערכות חקלאות קדומה בנגב מעידים, שכבר לפני דורות רבים פרחו באזור גידולי זית, גפן ושעורה.

בהשראת השיטה פיתחה קק"ל את רעיון ריכוז מי הנגר לצורכי ייעור שולי המדבר. לשימוש בשיטה יתרונות רבים: צמצום ומניעה של תהליכי סחף קרקע; הקטנת נזקי שיטפונות ואיבוד מים; יצירת אזורים מוצלים לאדם ולבעלי חיים; סיוע למרעה; הסדרת אתרים לפעילות נופש באזורי המדבר; פיתוח הסביבה בקרבת יישובים ושחזור התיישבות וחקלאות עתיקה במסגרת שמירת המורשת.

כמו במדבר, גם בערים בישראל אובדים מדי שנה עשרות מיליוני ממ"ק של מי גשם, הזורמים לים כנגר עירוני בלתי מנוצל. מים אלה סוחפים עמם חומרים רעילים ומזהמים, הנשטפים לחופים וגורמים נזקים עצומים לים ולדגה. במסגרת הניסיון להתמודד עם אתגרים אלה, קק"ל מובילה ברחבי הארץ מיזמים רבים של קציר מי נגר עירוני, אשר אוספים את מי הגשמים ממערכות הניקוז העירוניות, מטהרים אותם בטכנולוגיה ביולוגית ופיזיקלית ייחודית לסביבה הנקראת "טכנולוגיית ביו-פילטר" (להרחבה ראו בעמוד 42) ומזרימים את המים הנקיים למי התהום, לגינות, לפארקים ולמרחבים ירוקים ברחבי העיר.

מים מליחים

מים מליחים הם מים שרמת המלחים בהם (כלור, אשלגן ומלחים אחרים) גבוהה מזו של מים שפירים (מי שתייה) ונמוכה מזו של מי ים (שהם מים מלוחים). בארץ, בדרום הנגב ובערבה, עמוק מתחת לקרקע, מצויים מאגרי מי תהום של מים מליחים. בצפון הארץ מופיעים המים המליחים בעיקר במעיינות, כדוגמת מעיינות בית שאן. מים מליחים אינם ראויים לשתייה, אך הם משמשים לצרכים שונים בתעשייה ובחקלאות: בתעשייה משתמשים בהם לקירור מכונות ולתהליכים תעשייתיים שונים; בחקלאות משמשים המים המליחים להשקיית גידולים שונים, ביניהם דקלים, עגבניות וגפנים. לשימוש במים מליחים יתרונות רבים: השקיה במים מליחים מעודדת יצירת סוכרים בפרי ומביאה לתנובה מתוקה יותר מזו של פירות שהושקו במים שפירים; שימוש במים מליחים חוסך במים שפירים ותורם לשיפור מצבו של משק המים בישראל.

במרכזי המחקר והפיתוח של קק"ל עובדים כל העת על פיתוח זנים חקלאיים המתאימים להשקיה במים מליחים למען העתיד החקלאי והסביבתי של ישראל.

מאגרי המים של קק"ל

גידול האוכלוסייה והעלייה ברמת החיים גורמים לעלייה בצריכת המים לשימוש ביתי. כדי לשפר את מאזן המים של ישראל, בנתה קק"ל, מאז שנות ה-80 של המאה ה-20, יותר מ-250 מאגרי מים, הנחלקים לארבעה סוגים:

- 1. מאגר לאיסוף מי נגר עילי:** לדוגמה - מאגר הבשור, שנועד לאגור את מי השיטפונות בנחל הבשור ולהחזירם למי התהום. יחד עם שני המאגרים הסמוכים לו הוא מסוגל לקלוט כשבעה מיליון מ"ק מים בשנה ולסייע לפיתוח החקלאות בנגב על ידי תוספת משמעותית של מי השקיה לגידולים, כמו פרדסי פרי הדר. בשנים שחונות ניתן למלא את מאגרי הבשור במים מטהורים משפכי גוש דן.
- 2. מאגר לניצול מי מעיינות ואגירתם בתקופת החורף:** מאגר כזה הוא מאגר רשפים, המנקז את מימיו של עין מודע, שבפארק המעיינות בעמק בית שאן.
- 3. מאגר לאיגום מים מושבים שהם מי שופכין שטוהרו במכון טיהור ומנוצלים לשימוש חוזר,** בעיקר להשקיית פרדסים: לדוגמה - מאגר עמק חפר, הקולט את המים המושבים ממכון טיהור נתניה, מנחל שכם ומיישובי הסביבה.
- 4. מאגר מים מליחים:** מאגר כזה משמש להשקיה או לנוי ולנופש, כמו מאגר המים בפארק גולדה, המשלב מים מליחים עם מי שיטפונות מהסביבה (ראו ערך מורחב בעמ' 62).

מוביל המים הארצי

העורק הראשי של מפעל המים הארצי של מדינת ישראל. אורכו כ-130 ק"מ, והוא משמש לוויסות אספקת המים בארץ ולניצול יעיל של מקורות המים. היוזם והדוחף לבנייתו של מוביל המים הארצי היה המהנדס שמחה בלאס. המוביל הופעל לראשונה ב-10 ביוני 1964, והוא מוביל את מי הכינרת לאתר מקורות הירקון ומשם אל הנגב. הנקודה הדרומית ביותר, שאליה מגיעים המים אשר זרמו במוביל מצפון הארץ היא מצפה רמון.

עם המשך פיתוח משק המים הפך המוביל לגורם המרכזי במפעל המים הארצי - המפא"ר. זהו עורק המים הראשי, שאליה מתחברים רובם המכריע של מפעלי המים האזוריים. כיום בונה חברת מקורות את "המוביל הארצי החדש", שעיקרו חיבור מתקני ההתפלה של המים אל מערכת המים הארצית.

התפלה

אחד הפתרונות להגדלת כמות המים במדינת ישראל הוא התפלת מים. מקור המילה "התפלה" הוא במילה "תפל" - חסר טעם, ואכן מטרת ההתפלה היא הפחתת כמות המלחים שבמים. בתהליך טכנולוגי, המפריד בין המים למלחים המומסים בהם, מופקים ממים מלוחים מים הראויים לשתיה, לשימוש במשקי בית, בתעשייה, בחקלאות ולשימושים ציבוריים. בשנת 2015, כמות המים שהופקה בישראל ממתקני ההתפלה היוותה כ-80% מכמות המים המסופקת לצרכים ביתיים ותעשייתיים. ישנן שיטות רבות להתפלת מים, מתוכן הנפוצה בשימוש בישראל היא שיטת האוסמוזה ההפוכה. כיום, פועלים בישראל חמישה מתקני התפלת מי ים גדולים ועוד מתקנים אחדים קטנים, המספקים מים באיכות מעולה למערכת המים הארצית. מתקן ההתפלה בשורק הוא הגדול מסוגו בארץ ובעולם. בערבה ובאזורים אחרים מופעלים גם מתקני התפלה למים מליחים. מתקנים אלה פועלים באותה שיטה ומטרתם להפוך את מי התהום המליחים למים המתאימים לחקלאות. מדינת ישראל מובילה פיתוחים טכנולוגיים בתחום התפלת מים, אשר מאפשרים יצירת שיטת התפלה חסכונית ויעילה יותר מאשר בארצות אחרות.

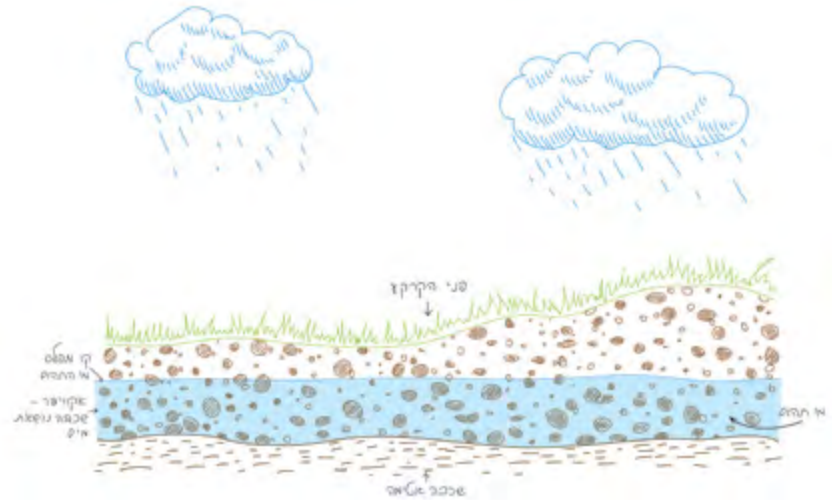
לימן

גומה הנוצרת כתוצאה מהקמת סוללת עפר מלאכותית בתוך אפיק קטן של נחל אכזב באזורים חצי מדבריים. בתוך הגומה נוטעים עצים, בדרך כלל איקליפטוסים, שיטים, ינבוט, ושינגטוניה, אשל ולעתים גם מינים נוספים, הכוללים עצי פרי שונים. העצים יכולים להתקיים בעזרת מי הגשם או מי הנגר העילי, הנאגרים בלימן. השיטה מתבססת על שיטות השקיה נבטיות. לימנים מוקמים בנגב ובערבה, באזורים שבהם כמות המשקעים השנתית היא כ-50 עד כ-300 מ"מ. מקור המילה "לימן" ביוונית ופירושה נמל או מקום מוצף. בשטחי לימנים הקימה קק"ל חניונים, בחלקם אף ללינה, המיועדים למטיילים, לעוברי אורח וגם לחיילים.

האקוויפרים

מאגרי מי תהום תת-קרקעיים, הנמצאים מעל לשכבות סלע אטומות, שאינן מאפשרות חלחול מים דרכן. קידוחים הנעשים באקוויפרים מאפשרים לשאוב מתוכם את מי התהום ולנצלם לצרכים שונים. בארץ קיימים שני אקוויפרים גדולים עיקריים: אקוויפר החוף, המשתרע מקיסריה בצפון ועד לרצועת עזה בדרום; ואקוויפר החר, שבו איכות המים טובה מאוד והוא משתרע מתחת לשדרת החר המרכזית, מנחל תנינים בצפון עד לאזור באר שבע בדרום, מן השפלה במערב ועד לקו החר במזרח.

מים מושבים ומי קולחין

לנוכח מצוקת המים במדינת ישראל, גם מי השפכים (מי ביוב) מטופלים, מנוקים, מטוהרים ומושבים לשימוש חוזר, ומכאן שמם "מים מושבים".

מי הביוב מגיעים למתקני טיהור השפכים (מט"ש) דרך תעלות הביוב, שם הם עוברים תהליכי סינון, שיקוע ופירוק מזהמים בתהליך ביולוגי-מכאני.

השפכים המטוהרים, הנקראים קולחין, משמשים להשקיית גידולים חקלאיים, גינות, מגרשי כדורגל ושימוש תעשייתי. כשליש מהמים המסופקים לחקלאות כיום הם מי קולחין. חלק מן המים המטוהרים מוזרמים גם לנחלים.

מעבר להגדלת כמות המים הכללית, מהווה השבת הקולחין גם פתרון לסילוק שפכים. בשנים האחרונות קיימת עלייה גדולה בשימוש בקולחין, בשאיפה שבסופו של התהליך 95% ממי השפכים יטוהרו.

מכון טיהור השפכים הגדול במזרח התיכון הוא השפד"ן (מכון טיהור שפכי גוש דן), השוכן בראשון לציון, ושם מטוהרים מי ביוב מכל אזור גוש דן. בסוף התהליך מוחדרים המים לאקוויפר דרך שכבת החול, המשמש כמסנן, באזורים המכונים "שדות החדרה". מתוך שדות החדרה נשאבים המים המטוהרים ומובלים בצינור אל השדות שבנגב.

תוצר לוואי של תהליך הטיהור בשפד"ן הוא הבוצה, המורכבת ברובה מחיידקים, אולם גם היא הופכת בסופו של התהליך לדשן חקלאי.

ביו-פילטר

פרויקט מחקר חדשני, המבוסס על טכנולוגיה ירוקה, שבמרכזה תהליכים

טבעיים (ביולוגיים ופיזיקליים), שמטרתם לנקות ולטהר מי נגר עירוניים. הטיהור מאפשר לנצל את המים ולהשתמש בהם לצרכים שונים. בשל מצוקת המים בישראל מקווים חוקרי הפרויקט, שקק"ל שותפה לו, שבעזרת הביו-פילטר ניתן יהיה לאגור גם את מי הגשמים שאבדו עד כה ולא לחלול לקרקע. החלחול נפגע בשטחים עירוניים בגלל הבנייה העירונית הצפופה, הגורמת לצמצום שטחי האדמה החשופה. כתוצאה מכך, מידי שנה מתבזבים מאות מיליוני ממ"ק של מי גשם באזורים עירוניים בישראל. בממוצע ניתן לאסוף בערי מישור החוף בישראל כ-200 מיליון ממ"ק של מים בעונה, שכיום נשפכים אל הים ואינם מנוצלים. מערכת הביו-פילטר מבוססת על שילוב של זני צמחים ייחודיים, חיידקים בעלי תיאבון לחומרים המזיקים לאיכות המים ושכבות של חול ואדמה, הקולטים מי נגר מזהמים, כשאריות דלקים, מתכות כבדות וחנקות, ופולטים מים באיכות המתאימה למי שתייה, או קרוב לזה. מערכת הביו-פילטר הראשונה הוקמה בשכונת הירוקה בכפר סבא.

ירושלים

איחוד ירושלים

על פי החלטת האו"ם מכ"ט בנובמבר 1947, ירושלים הייתה אמורה להישאר תחת משטר בינלאומי, כשטח שאינו משתייך לא למדינה היהודית ולא למדינה הערבית. אולם, במהלך מלחמת העצמאות, נכבש החלק המזרחי של ירושלים על ידי הלגיון הירדני, וכל שטח העיר העתיקה, הר הזיתים והשכונות שמצפון לעיר העתיקה נותר תחת ריבונות ירדנית. במשך 19 שנים הייתה ירושלים מחולקת, כש"הקו העירוני", קו גבול שהשתרע לאורך של כשבעה ק"מ, מפריד בין מזרח למערב. לאורך הקו, שחצה שכונות, רחובות ובתים, החזיקו שני הצדדים עמדות וביצורים. בשטחי ההפקר, שבהם לא הייתה חומה, הונחו מוקשים. בין שני חלקי העיר היה מעבר ב"שער מנדלבאום", ששימש גם למעבר השיירה הדו-שבועית אשר הובילה אספקה להר הצופים, שהיה בשליטה ישראלית.

ב-1967, עם פרוץ מלחמת ששת הימים, השתלטו כוחות ירדניים על מטה האו"ם בארמון הנציב. בתגובה יצא צה"ל, באמצעות החטיבה הירושלמית, להתקפה על העמדות הירדניות. ביום השני למלחמה נפרץ הקו העירוני וביום השלישי למלחמה פרצו חיילי הצנחנים לעיר העתיקה דרך "שער האריות", בעוד שכוחות החטיבה הירושלמית נכנסו אל העיר מ"שער האשפות". בשעה 10:00 בבוקר הודיע מוטה גור, אז מפקד חטיבת הצנחנים במילואים, "הר הבית בידינו!" ונתן הוראה לחדול מהלחימה. מיד בתום המלחמה הופלו הגדרות והחומות שחילקו את העיר, המוקשים סולקו והביצורים פורקו.

לאחר המלחמה החליטה ממשלת ישראל על איחוד ירושלים וכיום "יום איחוד ירושלים" הוא חג לאומי, שבמסגרתו מתקיימות תפילות מיוחדות בבתי הכנסת, טקסים חגיגיים בירושלים וברחבי הארץ וטקס ממלכתי בגבעת התחמושת, שם התחולל אחד הקרבות הקשים של המלחמה.

בניין המוסדות הלאומיים

בניין שהוקם ב-1930, בשכונת רחביה בירושלים, כמשכן למוסדות הלאומיים של היישוב. בבניין, שתוכנן על ידי האדריכל יוחנן רטנר, שוכנים מאז הקמתו ועד היום משרדי הנהלת קרן היסוד, הנהלת קרן קימת לישראל, הנהלת ההסתדרות הציונית והסוכנות היהודית. ברחבת הבניין נערכו טקסי הבאת ביכורים וטקסים "כמו ממלכתיים" אשר סייעו להקנות צביון לאומי ועצמאי למדינה שבדרך. שם חגגו תושבי ירושלים את הכרזת האו"ם בכ"ט בנובמבר. ב-11 במרס 1948 התרחש במקום פיגוע באמצעות מכונית תופת, שבמהלכו נספו 12 מעובדי קרן היסוד ובהם גם לייב יפה, מנהל הקרן. ביום הכרזת העצמאות ערכו חברי מנהלת העם, בחצר הרחבה שבחזית הבניין, טקס הכרזת עצמאות חלופי לתושבי ירושלים הנצורה, שלא יכלו להגיע לתל-אביב. לאחר קום המדינה נערכו בבניין הישיבות הראשונות של הכנסת ואף טקס השבעת הנשיא הראשון, חיים וייצמן. משך תקופה ארוכה שכן בבניין זה משרד ראש הממשלה.

כנסת ישראל

בית הנבחרים והרשות המחוקקת של מדינת ישראל. הכנסת מורכבת מ-120 חברים, נבחרים ציבור, הנבחרים בבחירות כלליות ארציות, לפחות אחת לארבע שנים. תפקידיה העיקריים של הכנסת: חקיקה, פיקוח על פעולות הממשלה, בחירת נשיא המדינה ומבקר המדינה ודיון בענייני המדינה באמצעות ועדות הכנסת ועבודת המליאה. בכנסת פועלות 12 ועדות קבועות, ביניהן: חוץ וביטחון, כספים, חוקה, חוק ומשפט, ועוד. ישיבתה הראשונה של הכנסת, לאחר הבחירות הראשונות, התקיימה בירושלים, ביום ט"ו בשבט תש"ט, 14 בפברואר 1949.

קריית הלאום

בחודש דצמבר 1949 החליטה ממשלת ישראל להעביר את מוסדות השלטון של המדינה לעיר ירושלים. גבעה במערב העיר, שנודעה בכינוי "גבעת רם" (קיצור של המילים "ריכוז מפקדים" המתייחס למפקדי הגדנ"ע שרוכזו בה), נבחרה כאתר המתאים. בשלב הראשון נבנו בקריה שלושה בנייני ממשלה (משרדי האוצר, הפנים וראש הממשלה), ובשנת 1966 נבנתה על הגבעה הכנסת. במרוצת הזמן נבנו מבני שלטון ומבנים נוספים בשטח הקריה ובסמוך אליה, כמו בנק ישראל, מוזיאון ישראל, בית המשפט העליון וקמפוס האוניברסיטה העברית. כמו כן, תוכננה ונבנתה מערכת כבישים וחניונים. שמו הרשמי של האזור "קריית בן-גוריון", אבל הוא מוכר גם כ"קריית הלאום". פיתוח השטח נמשך גם בימים אלה.

היכל הספר

היכל הספר הוא אגף של מוזיאון ישראל. ההיכל נבנה בשנת 1965 לשם שימורן של מגילות מדבר יהודה (שנתגלו ב-1947 בקומראן) וכתבי יד עתיקים של התנ"ך (כמו כתר ארם צובא) והצגתם לקהל. היכל הספר מתוכנן כבניין 'אידיאולוגי', המבטא באופן סמלי את היחס לתכולתו ונחשב אבן דרך באדריכלות המודרנית. צורתו הייחודית של המבנה מסמלת את מכסה הכדים, שבתוכם נמצאו כמה מן המגילות, והקיר השחור שמנגד רומז לניגוד שבין "בני האור" (כפי שכינו אנשי כת "היחד", שכתבו את המגילות, את עצמם) לבין "בני החושך" (אויבי הכת). הכניסה להיכל מעוצבת כמערה, הרומזת על האתר שבו נמצאו המגילות. גם מיקומו של היכל הספר, בסמוך לכנסת, למשרדי הממשלה ולספרייה הלאומית, מעיד על החשיבות המיוחסת למגילות העתיקות השמורות בו.

הכותל המערבי

בין המקומות הקדושים ביותר ליהודים בימינו. הכותל הוא חלקו המערבי של קיר תמך מתקופת בית המקדש השני, שהקיף את הר הבית ונבנה על ידי המלך הורדוס. אורך הכותל כ-28 מטר וגובהו 18 מטר. רובו של הכותל קבור מתחת לפני השטח, מלבד רחבת הכותל המערבי. תפילות של יהודים סביב חומת הר הבית, לאחר חורבן בית שני, מתועדות כבר מהמאה הרביעית לספירה בסיפורי נוסעים ועולים לרגל. נראה שהמנהג להתפלל סמוך לכותל המערבי התגבש במאה ה-16, בראשיתו של השלטון העות'מאני בירושלים. מאז מלחמת העצמאות ועד למלחמת ששת הימים היה הכותל תחת שלטון ירדני. במלחמת ששת הימים עבר הכותל לידי ישראל ומאז הגישה אליו חופשית ליהודים וללא-יהודים. תמונת הצנחנים המגיעים אל הכותל לאחר כיבוש העיר העתיקה היא מהתמונות המפורסמות והמרגשות בתולדות מדינת ישראל.

שערי ירושלים

בחומה המקיפה את ירושלים העתיקה, אשר נבנתה בימי הסולטן העות'מאני סולימאן הראשון, ישנם שערים פתוחים ושערים אטומים. בין השערים ניתן למנות את:

שער האריות

משני צידי השער הפתוח, המצוי בחומה המזרחית של העיר, שני זוגות אריות שנתנו לו את שמו. במלחמת ששת הימים כוחות של צנחנים פרצו דרכו וכבשו את העיר העתיקה.

1

שער הפרחים

נמצא בצידה הצפוני של החומה. השער מכונה כך על שום בית הקברות הסמוך (ששמו מזכיר את המילה "פרחים" בערבית) או בשל צורות הפרחים החרוטות סביבו. השער נקרא גם "שער הורדוס".

2

השער החדש

ה"צעיר" מבין שערי ירושלים, שנפרץ רק בסוף המאה ה-19. השער היה סגור עד למלחמת ששת הימים ובסמוך אליו עבר הגבול עם ירדן.

3

שער האשפות

השער הקרוב ביותר לכותל המערבי והמצוי בדרום החומה. השם "שער האשפות" נזכר בספר ירמיהו ומתייחס כפי הנראה להוצאת האשפה מאזור בית המקדש לשם שרפתה בגיא בן הינום.

4

שער ציון

השער המקשר את הר ציון והרובע הארמני אל העיר העתיקה. נפרץ על ידי חטיבת "הראל" במלחמת העצמאות, כדי להעביר אספקה לרובע היהודי הנצור. סימני יריות הרובים סביב השער בולטים עד היום.

5

שער יפו

השער המרכזי של העיר העתיקה, שמעליו שוכן "מגדל דוד". השער, שפנה אל הדרך הראשית שהובילה לכיוון נמל יפו בימי קדם, משמש עד היום עורק תחבורה ראשי אל תוך העיר העתיקה.

6

שער שנם

המפואר והמקושט מבין שערי העיר העתיקה, מופיע במפת מדבא. בכיכר השער, שכונה באב אל עמוד, ניצב עמוד, שממנו נמדדו המרחקים אל ערי הארץ השונות.

7

שער הרחמים

שער אטום, הקרוב ביותר להר הבית. האגדה מספרת, שהשער נאטם בפקודת הסולטן, כדי למנוע מהמשיח להיכנס לעיר וכי מאותה סיבה נבנה בחזיתו בית קברות מוסלמי.

8

האוניברסיטה העברית

האוניברסיטה הראשונה שהוקמה בארץ ישראל. רעיון הקמתה של אוניברסיטה עברית הוצג כבר בקונגרס הציוני הראשון ב-1897 אולם רק בקונגרס ה-י"א, בשנת 1913, נתקבלה החלטה על הקמת המוסד בירושלים. ב-1914 נרכשה הקרקע עבור האוניברסיטה ונרשמה על שם קק"ל וארבע שנים לאחר מכן הונחה אבן הפינה לאוניברסיטה בהר הצופים, במעמד מכובדים רבים, והבנייה החלה. הקמפוס נפתח ב-1925. ב-1948 הפך שטח האוניברסיטה לחלק מן המובלעת הישראלית המפורזת בהר הצופים וכוח קבוע של חיילים ישראלים בלבוש שוטרים שהה בו. הקשר אל ההר היה באמצעות שיירות דו-שבועיות של אספקה, שעלו אליו בפיקוח האו"ם ואנשי הלגיון הירדני. כל אותן שנים התחמשו הלוחמים בהר, נחפרו ביצורים, שופצו בורות מים ישנים ונמצאו פתרונות יצירתיים להתגבר על המצב הקשה. כל אלה הפכו את ההר ליעד מבוצר. לאחר מלחמת ששת הימים ושחרור המובלעת הוחלט להשיב את האוניברסיטה להר הצופים וקמפוס חדש נבנה בהר. האוניברסיטה העברית מתפארת במדענים ובחוקרים בעלי שם עולמי ואף במספר זוכים בפרס נובל והיא ממשיכה להיות גוף אקדמי יוקרתי בארץ ובעולם.

משכנות שאננים

השכונה היהודית הראשונה שנבנתה מחוץ לחומות ירושלים ונמצאת מול חומת העיר העתיקה ומגדל דוד. עד למחצית המאה ה-19 שררה צפיפות גדולה בין חומות העיר העתיקה. תנאי תברואה ירודים, בצד עלייה מתמדת במספר התושבים, הפכו את החיים בין החומות לקשים מנשוא. למרות זאת, התושבים חששו לצאת אל מחוץ לחומות, בעיקר בשעות הלילה. משכנות שאננים, שנוסדה בשנת 1860, נבנתה ביזמתו של השר משה מונטיפיורי, בעזרת כספי הירושה של הנדבן יהודה טורא מארצות הברית, על שטח שיועד במקור להקמת בית חולים יהודי. שמה ניתן לה בהשראת פסוק מספר ישעיהו וסימל את שאננותם של היוצאים אל מחוץ לחומות. השכונה כללה מבנה מאורך ובו 26 דירות ועוד מבנה קטן נוסף, שבו ארבע דירות. מעליה נבנתה טחנת קמח, שהופעלה בכוח הרוח ושימשה את תושבי ירושלים. לטחינת קמח במשך כ-18 שנה. תהליך אכלוס השכונה נתקל בקשיים על אף שהדירות יועדו להימסר לנזקקים ולתלמידי חכמים, מעטים היו האנשים שהעזו לצאת אל מחוץ לחומות. בחלוף השנים התרבו התושבים ושכונות נוספות נוסדו מחוץ לעיר העתיקה. השכונה עברה גלגולים רבים וכיום, לאחר ששופצה ושוחזרה, היא כוללת מרכז כנסים, מרכז מוזיקה ובית הארחה.

פארק ירושלים

הפארק המטרופוליני הראשון בארץ, ממוקם בשולי העיר ולא בתוכה והופך את השטחים העזובים שסביב לעיר ממטרד למשאב עבור התושבים. הפארק מהווה ריאה ירוקה, מאפשר טיולים, רכיבה בטבע ופעילויות פנאי ונופש לתושבים, והוא משמר אתרי מורשת וערכי טבע על פי העיקרון של פיתוח בר-קיימא. פארק ירושלים כולל מגוון רחב של פארקים משניים (שביניהם פארק עמק מוצא, פארק עמק הארזים, פארק עמק רפאים ופארק עמק צופים), שמורות טבע, יערות (ביניהם גם יער ירושלים) וגנים לאומיים. הפארק נמצא בשלבי ביצוע מתקדמים, תוך שיתוף פעולה בין קק"ל, עיריית ירושלים, הרשות לפיתוח ירושלים ורשות שמורות הטבע והגנים. פארק ירושלים מיישם את מודל ה"סנטראל פארק" שבניו-יורק, המשלב פעילות התנדבותית-חינוכית של בני נוער, המטפחים את הפארק, על פי הסיסמה "פארק ירושלים - זה הטבע שלנו".

יער ירושלים

"הריאה הירוקה" של תושבי הבירה. היער ניטע על ידי קק"ל במחצית השנייה של שנות ה-50

(של המאה הקודמת) ובמהלך שנות ה-60. בשנת 1956 נטע הנשיא השני, יצחק בן-צבי, את העץ הראשון ביער. בשיאו הגיע שטח היער לכ-4,700 דונם של עצים, ביניהם: אורן, ברוש, אלון מצוי, אלה ארץ ישראלית, חרוב, זית, תאנה, רימון ונציגים נוספים של חורש ים-תיכוני ושל בוסתנים, שכיסו בעבר את מדרונות הרי יהודה. ביער ניתן למצוא שרידים של מערות קבורה, מתקנים חקלאיים ובורות מים רבים. שטח היער מצטמצם כל הזמן עקב לחצי פיתוח סביב העיר ירושלים, הכוללים בניית מחלף גדול, העברת קווי מתח גבוה, הרחבת בית העלמין ומוסד "יד ושם" ותכניות בנייה נוספות. המאבק נגד "תכנית ספדי", שאילו נבנתה היו נהרסים חלקים מהיער, זכה להצלחה והתכנית בוטלה בשנת 2007, אולם המאבק נגד צמצום השטח הירוק סביב ירושלים נמשך. את המאבק להצלת יער ירושלים מובילה כיום קק"ל, בשיתוף גופי סביבה נוספים ותושבי השכונות הסמוכות ליער. בכך קק"ל מיישמת את מודל "היער הקהילתי", שבו התושבים משתתפים בתכנון היער הסמוך לביתם ובטיפול בו.

יד ושם

רשות הזיכרון לשואה ולגבורה

המרכז העולמי לזיכרון השואה, המתמקד בתיעוד, בחינוך ובמחקר. "יד ושם" ניצב בחזית המאמצים המתמשכים להבטיח את זיכרון קורבנות השואה ותקופתה ולתעד בנאמנות את אחד הפרקים האפלים בהיסטוריה של האנושות.

הרעיון להקים אתר הנצחה בפלשתינה - ארץ ישראל, ליהודים שנרצחו בשואה גובש כבר בעת מלחמת העולם השנייה, כאשר הדיווחים על הרצח ההמוני החלו להגיע ארצה. מרדכי שנהבי העלה את ההצעה לראשונה בישיבת מועצת המנהלים של קק"ל ב-1942. הוא הציע את השם "יד ושם", אשר לקוח מתוך פסוק בספר ישעיהו: "ונתתי להם בביתי ובחומרי יד ושם. טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר לא יכרת" (ישעיהו נ"ו, 5).

בשנת 1953 הוביל שר החינוך, הפרופסור בן-ציון דינור, את גיבושו של "חוק יד ושם". חוק זה קבע, כי תוקם רשות זיכרון, שתפקידה להנציח את זכרם של היהודים שנרצחו על ידי הנאצים ועוזריהם, את לוחמי המחתרות ואת אסירי הגטאות. על פי החוק תפקיד "יד ושם" להקים אתרי הנצחה, לאסוף, לחקור, לתעד ולפרסם עדויות על השואה והגבורה ולהנחיל את לקחי השואה לדורות הבאים. גיבוש החוק ובהמשך הקמתו של המוסד היו לציון דרך ביחסה של החברה הישראלית המתהווה לניצולי השואה.

שלושה רגלים

שלושת הרגלים הם שלושת המועדים שבהם נצטוו היהודים לעלות לרגל לבית המקדש בירושלים: פסח, שבועות וסוכות. מקורו של **חג הסוכות** בתנ"ך והוא נחוג לזכר מסעם של בני ישראל ממצרים וישיבתם בסוכות. זהו חג מלא שמחה והמצווה "ושמחת בחגך", המלווה אותו, מציינת שלוש שמחות: השמחה שלאחר אימת הדין (יום כיפור); שמחת העלייה לרגל לירושלים; שמחת האסיף (לציון סגירת מחזור השנה החקלאית). שתי מצוות מיוחדות לחג: מצוות ישיבה בסוכה ומצוות ארבעת המינים. היום האחרון של חול המועד סוכות נקרא "הושענא רבה", ובו נוהגים להרבות בבקשות, משום שעל פי המסורת זהו היום האחרון שבו עוד אפשר לתקן את מה שנגזר על האדם בראש השנה וביום כיפור.

פסח הוא החג המציין את יציאת בני ישראל ממצרים והתהוותם לעם. מקור השם הוא בקרבן שהיה נהוג להקריב כתודה על שהקב"ה פסח על בתי היהודים במצרים בעת "מכת בכורות". מליל הסדר, הפותח את החג, ועד לסיום החג, חל איסור על אכילת חמץ. יותר מכל, פסח מסמל את בוא האביב, והמוני בית ישראל יוצאים לטייל ולהינות מהטבע. **שבועות** הוא חג דתי וחקלאי, שבו היו מביאים את ביכורי היבול לבית המקדש בירושלים. השם "שבועות" ניתן לו משום שמהיום הראשון של פסח עד שחוגגים את שבועות חולפים שבעה שבועות בדיוק. לחג שמות נוספים: "חג מתן תורה", "חג הקציר" ו"חג הביכורים". בחג השבועות נוהגים לקרוא במגילת רות.

גאונה ישראלית

עגבניות שרי

עגבניות שרי הן המצאה ישראלית, פרי פיתוח של מדענים מהפקולטה לחקלאות של האוניברסיטה העברית. שמה של העגבנייה הקטנטנה והמתוקה ניתן לה בגלל שבגודלה ובטעמה היא מזכירה דובדבן, הנקרא באנגלית "cherry". החוקרים יצרו את העגבניות הקטנות, העמידות והטעימות הללו, באמצעות הכלאה של כמה זני עגבנייה שונים ועמידים עם עגבניות הבר שהן קטנות מאוד. מטרת הפיתוח של עגבניית השרי הייתה יצירת זן עגבניות עמיד לאקלים הישראלי החם, בעל טעם משופר, אשר יבשיל מהר יותר ויירקב לאט יותר מן העגבניות הרגילות, כך שיהיה בעל "חיי מדף ארוכים". הזמן העובר מזריעה לקטיפה של עגבניות שרי קצר יותר מאשר בעגבניות רגילות ונע בין 45-70 ימים, לעומת 65-80 ימים בעגבניות רגילות.

הזנים הראשונים של עגבניית שרי, שיצאו לשוק במהלך שנות ה-90, חוללו מהפכה בשוקי הירקות בעולם, ונמכרו בכל רחבי תבל. כיום מגדלים את עגבניות השרי במקומות שונים בעולם, אך הזרעים שלהן מיוצרים אך ורק בישראל ומהווים אחד מענפי הייצוא החשובים של החקלאות הישראלית.

השקיה בטפטוף

המצאה ישראלית, המאפשרת ניצול יעיל של מים להשקיה, שהביאה לשינוי משמעותי בענפי החקלאות בארץ ובעולם. הפיתוח התבסס על התגלית, שעצים מתפתחים טוב יותר ליד מקור מים שנביעתו קטנה, מבוקרת ונקודתית. ההשקיה בטפטוף מזרימה מים בכמות מדודה ואיטית (טפטוף) ישירות לשורשי הצמחים, מעל או מתחת לפני הקרקע. הטפטוף הממוקד והמדויק הוא יעיל וחסכוני. בנוסף להשקיה, מאפשרת השיטה הזנה מדודה של צמחים, כאשר במי ההשקיה מוהלים דשן החודר גם הוא לקרקע ומגיע ישירות לשורשים. בנוסף לכך, הטפטוף מאפשר הגנה על הצמחים ממחלות הנגרמות מעלווה לחה או רטובה. פיתוח ישראלי זה, שהביא למהפכה עולמית בשיטות ההשקיה והדישון בחקלאות, מסייע בחיסכון מים בכל רחבי העולם ומניב לחקלאים יבולים רבים ואיכותיים יותר. כיום מיוצרות מערכות ההשקיה בטפטוף על ידי חברות רבות בעולם, כאשר חברות ישראליות נוטלות חלק מרכזי בפיתוח ובייצור. מומחים ישראלים מייצעים למדריכים ומלמדים חקלאים ואנשי נוי בכל רחבי העולם, במדינות מתפתחות ומפותחות, את עקרונות התכנון של מערכות השקיה, התאמת מערכות השקיה לגידול ושימוש במערכות היקפיות של סינון, ויסות ודישון.

נדידת הציפורים

ישראל היא מעצמה עולמית של נדידת ציפורים. מיקומה על חוף הים התיכון, בתוואי השבר הסורי-אפריקני, על גבול רצועת המדבריות של הסהרה וסיני, ובגבולן של יבשות אסיה, אפריקה ואירופה - הופך אותה לאחד הצמתים המרכזיים בעולם עבור העופות הנודדים. בתי הגידול הרבים והמגוונים של ארצנו מאפשרים למינים רבים של ציפורים לעצור אצלנו, לנוח ולהתחזק לקראת המשך מסען.

עד היום תועדו בישראל עופות מכ-550 מינים - מגוון גדול מאוד ביחס לשטחה המצומצם יחסית למדינות רבות אחרות. מתוך המינים הללו, רק כ-85 מינים נמצאים בישראל במשך כל ימות השנה. כחצי מיליון חסידות לבנות חולפות באביב ובסתיו בלהקות גדולות בשמי ישראל; כל האוכלוסייה העולמית הנודדת של השקנאי המצוי, כ-50,000 עופות ענקיים וכבדים, מתארכת אצלנו פעמיים בשנה בדרך לאפריקה ובחזרה לאתרי הקינון בדרום אירופה; כ-100,000 עגורים אפורים חונים למשך החורף באגמון החולה ותיירים רבים נוהרים לארץ כדי לצפות בפלאי הנדידה שלהם ושל ציפורים נודדות רבות אחרות. רשת אתרי הצפרות של "כנפי קק"ל", הנפרסת מהחולה עד אילת, כוללת תחנות עצירה, המאפשרות לציפורים הנודדות לנוח ולאגור אנרגיה לקראת המשך מסען. לחובבי הציפורים הרבים מאפשרת הרשת לצפות בהן וללמוד על אורחות חייהן. המגוון העצום של העופות בישראל הוא חלק חשוב מיופייה של ארצנו וחשוב מאוד שנמשיך לשמור ולטפח את משאב הטבע הזה שעליו גאותנו.

שביל ישראל

שביל ישראל עובר לאורכה של מדינת ישראל, מקיבוץ דן בצפון ועד אילת בדרום. זהו שביל הליכה ארוך בן כ-1,000 ק"מ, העובר דרך האתרים והמסלולים החשובים והמיוחדים שבמדינה. השביל, שנחנך ב-1995, חוצה מגוון תופעות נוף - הרים, יערות, יישובים, נחלים ומעיינות, ולאורכו משולבים ערכי טבע, מורשת, היסטוריה, ארכיאולוגיה ועוד. ההולך על השביל נחשף לפסיפס מרתק של החברה הישראלית ולנופייה המגוונים של הארץ.

לאורך השביל, המסומן בצבעים לבן-כחול-כתום, פזורים כ-40 חניוני לילה של קק"ל וחניונים נוספים לשימוש המטיילים. השהייה של המטיילים בחניונים מוסדרים מסייעת בשמירת הטבע לאורך השביל ומשפרת את רמת השירות הניתנת למטייל.

בשנת 2012 נבחר שביל ישראל על ידי המגזין "נשיונל ג'יאוגרפיק" כאחד מ-20 שבילי הטויל הטובים בעולם, יחד עם שבילים מפורסמים בנפאל, בארה"ב, בטיבט, ועוד. מעבר ליופיו, השביל גם נחשב לאחד הקשים ביותר בעולם.

תופעה ייחודית לשביל ישראל היא "מלאכי השביל" - אנשים החיים לאורך השביל ופועלים בהתנדבות למען הצועדים. בפעילותם דואגים "המלאכים" למקום לינה עבור המטיילים, למקלחת ולמי שתייה, ומסייעים בעת הצורך גם בחילוץ. במסגרת מסע "נפגשים בשביל ישראל", שבו שותפה קק"ל, מטיילים בשביל בכל שנה אלפי איש מכל רחבי הארץ, מאילת ועד לשאר יישוב, במשך 44 ימים. בווא גם אתם לטייל בשביל ישראל!

עוד גאווה ישראלית

1 יותר עצים:

תודות למפעל הייעור של קק"ל, ישראל היא המדינה היחידה בעולם שבה מספר העצים בתחילת המאה ה-21 גדול ממספר העצים שהיה בתחילת המאה ה-20. מאז הקמתה נטעה קק"ל ברחבי הארץ למעלה מ-245 מיליון עצים על פני 920 אלף דונם.

1

2 רק בישראל:

בארץ תועדו עד היום כ-150 מיני צמחים המיוחדים רק לישראל, ביניהם מינים אנדמיים, הגדלים באזור גיאוגרפי מסוים ומוגדר ולא נמצאים בשום מקום אחר בעולם.

2

3 דוד השמש:

פיתוח מהפכני של ד"ר צבי תבור מהאוניברסיטה העברית, שהושק כבר בשנות ה-50 של המאה הקודמת ומאפשר חיטכון ניכר בחשמל לחימום מים. דוד השמש הציב את ישראל בחזית הטכנולוגיה הסולארית בעולם.

3

4 בית הקברות בהר הזיתים:

בית הקברות היהודי העתיק ביותר בעולם, שעדיין בשימוש.

4

5 ההתקן הנייד (דיסק-און-קי) ויישומון ה-Waze:

המצאות ישראליות, שבהן משתמשים בכל העולם. בישראל מספר הפטנטים הגדול ביותר בעולם ביחס לגודל האוכלוסייה.

5

השקיה בטפטוף:

6

המצאה ישראלית, שהביאה לשינוי משמעותי בענפי החקלאות. השיטה מזרימה מים בכמות מדודה ואיטית (טפטוף) ישירות לשורשי הצמחים, מעל או מתחת לפני הקרקע. פיתוח ישראלי זה מסייע לחיסכון במים בכל רחבי העולם ותורם להגדלת היבולים ולשיפור איכותם (ראו ערך מורחב בעמוד 55).

עגבניות שרי:

7

פותחו לראשונה במסגרת המו"פ החקלאי בישראל. באמצעות הכלאה בין סוגי עגבניות שונים, הצליחו חוקרי הפקולטה לחקלאות ברחובות (של האוניברסיטה העברית) לייצר זן עגבניות טעים ומתקתק, עמיד ומתאים לתנאי האקלים הישראלי, מבשיל מהר ונרקב לאט. עגבניות שרי גדלות במקומות רבים בעולם, אך הזרעים שלהן מיוצרים אך ורק בישראל ומהווים ענף ייצוא חקלאי חשוב. (ראו ערך מורחב בעמוד 55).

מקום קדוש:

8

ישראל היא המדינה היחידה בעולם שבשטחה מקום הקדוש לשלוש הדתות המונותאיסטיות - היהדות, הנצרות והאסלאם.

הכינרת:

9

מאגר המים המתוקים הנמוך ביותר בעולם. גובה הנקודה העמוקה ביותר בקרקעית הכינרת הוא 255 מטר מתחת לפני הים. בהיותה אגם המתמלא על ידי נחלים ומושפע מכמות הגשמים ומכמות המים הנשאבת ממנה, גובה מפלס מי האגם נע בין 208 ל-215 מטר מתחת לפני הים. (ראו ערך מורחב בעמוד 39).

מים בששון:

10

לאור מיעוט מקורות המים הראויים לשתיה ולחקלאות, ישראל הפכה לאחת המדינות המובילות בעולם בניצול מרבי של מקורות מים (קולחין, שיטפונות, גשמים), בטיהור, בניקוי ובשימוש חוזר שלהם, במטרה להעשיר את היצע המים לשימוש. במרוצת השנים, קק"ל הקימה מאגרי מים רבים לצורך תפעול מערך המים הזה.

זבת חלב ודבש:

11

ישראל מככבת כבר שנים רבות במקום הראשון בעולם מבחינת כמות החלב השנתית, שפרות הארץ מייצרות: כ-12,000 ליטר חלב בממוצע לשנה לפרה הישראלית, לעומת כ-8,000 ליטר באירופה וכ-10,000 ליטר בארה"ב (על פי מדידות שבוצעו ב-2016).

עברית שפה חיה:

12

ישראל היא המדינה היחידה בעולם ששפתה הרשמית היא "שפה מתה" שהוחזרה לחיים.

נשים בחאקי:

13

צבא הגנה לישראל הוא מהצבאות הבודדים בעולם המגייס נשים מתוקף חוק שירות חובה, בהתבסס על התפיסה הערכית של מודל "צבא העם". נשים מהוות חלק מרכזי מפעילותו של צה"ל ומשרתות בתפקידים רבים ומגוונים, בין היתר גם בתפקידים פיקודיים בדרגות גבוהות, למשל: ראש אכ"א (בדרגת אלוף), מג"דית קרבית, מפקדת כלא ומפקדת יחידה בתותחנים.

פרס נובל:

14

עד שנתה ה-70 של המדינה זכו בפרס נובל 12 אזרחים ישראלים: חמישה בתחומי הכימיה, שלושה בכלכלה, אחד בספרות ושלושה זכו בפרסי נובל לשלום.

ישראל ופארקים

יער בן שמן

היער הראשון שנטעה קרן קימת לישראל. ביער ניטעו 12,000 עצי זית בשנת 1907. היער מטופל ומתוחזק על ידי קק"ל. זהו אחד מגושי היערות הגדולים במדינה, המשתרע על כ-21 אלף דונם ממזרח ללוד ומשמש "ריאה ירוקה" לאזור גוש דן. אדמות בן שמן נרכשו עבור קק"ל בשנת 1905. הנטיעות הראשונות היו של עצי זית, אולם הגידולים נכשלו ולכן ניטעו ביער אורנים וברושים. בשנים האחרונות, קק"ל נטעה ביער גם עצי בוסתן, עצים רחבי עלים וחורש ארץ-ישראלי. ביער קיימים אזורי נופש ובילוי ואתרים שונים, ביניהם: דרך הפסלים, חניון נופש פעיל גדול ופארק המותאם גם לעיוורים.

יער ביריה

יער נטע האדם הגדול ביותר בגליל. שטחו כ-20 אלף דונם והוא משתרע בין צפת, ראש פינה, נחל דלתון ונחל עמוד. ראשית הנטיעה במקום בתקופת המנדט והמשכה לאחר קום המדינה, על ידי קק"ל. בין האתרים ההיסטוריים נמצאת מצודת ביריה, עליה עלו להתיישבות גרעיני "בני עקיבא" בתקופת המנדט וניהלו מאבק מול שלטונות המנדט על היאחזות במקום. באתר מופעל היום מוזיאון להצגת סיפור האזור וסיפור העליות לקרקע. ביום י"א באדר נוהגת התנועה לשחזר את סיפור העלייה לביריה ומקיימת במצודה טקס גדול. היער נפגע במהלך מלחמת לבנון השנייה, בקיץ 2006, וכיום ניתן לראות את התחדשותם ושיקומם של השטחים שנשרפו. ביער שבילי טיול, מצפורים, חניונים ואתרי ביקור רבים, ביניהם: בוסתנים, מעיינות, בית כנסת עתיק, קברי צדיקים, ועוד.

פארק גולדה

פארק שפותח על ידי קק"ל ונושא את שמה של גולדה מאיר, ראשת הממשלה הרביעית של מדינת ישראל. הפארק שוכן סמוך לצומת משאבים ומשתרע על פני כ-540 דונם. מיקומו של הפארק ליד קיבוץ רביבים, שם גרה בתה של גולדה (אשר הייתה בין מייסדי הקיבוץ) ובו ראתה גולדה את ביתה השני. במרכז הפארק עובר נחל רביבים האכזב, שבשנים גשומות זורמים בו מי שיטפונות. מתחת לפארק יש מאגר מים מליחים, הנחשפים על פני השטח בבריכת מים גדולה. בשטח הפארק ניתן ליהנות ממדשאות ומפינות מוצלות לפיקניקים. בחלקו הגבוה של הפארק יש מצפה, המאפשר תצפית נאה על מרחבי הנגב. לצד הפארק, מעברו השני, נמצאים בסמיכות קבר שייח' ומתחם המשמש לספורט ולנופש, המנצל את אקוויפר המים באזור.

אגמון החולה

מפעלה הגדול של קרן קימת לישראל בעשור הראשון למדינה היה ייבוש ביצות החולה והכשרת אדמות העמק הבוצי לשטחים חקלאיים. בשנת 1993 קרן קימת לישראל חזרה אל עמק החולה והציפה מחדש 1,000 דונם. התוצאה הייתה ברוכה לאזור, שכן אזור ההצפה הפך מחדש לשטח חניה לעופות נודדים ולשמורת טבע ייחודית. כמו כן, נמנע זיהום הכינרת מן הכבול, שהיה גורם מזהם לפני ההצפה. כיום, ניתן לצפות בפארק האגמון בציפורים הנודדות בחורף מאירופה לאפריקה ובחזרה לקראת הקיץ. בנוסף לכך, אפשר לשוט באגמון ולצפות בצמחים ובבעלי החיים הייחודים לאזור, כמו הג'מוסים. כדי לא לפגוע באיזון האקולוגי בפארק, לא ניתן להיכנס אליו עם כלי רכב פרטיים. אפשר לסייר בפארק באופניים או בעגלות מסתור.

יער יתיר

ניטע בשנת 1964 וזכה עם השנים לתואר "גדול היערות בישראל". פיתוחו של היער החל בפריצת דרכים במטרה לתרום לפיתוח הנגב. היער שוכן בדרום הר חברון ושטחו כ-30,000 דונם. יער יתיר נקרא על שם עיר הלווים הכלולה בשטחו, יתיר, ככתוב: "ולבני אהרון נתנו את עיר מקלט הרוצח את חברון ואת מגרשיה ואת לבנה ואת מגרשיה ואת יתיר ואת מגרשיה ואת אשתמוע ואת מגרשיה" (יהושע כ"א, פסוקים י"ג-י"ד). כמות הגשמים היורדת באזור זה נמוכה מאוד, לכן פיתחה קק"ל שיטות מיוחדות המאפשרות את קיומו והיותו היער היחיד בעולם, שנשתל באזור כה יבש. היער זוכה לתשומת לב רבה מהקהילה המדעית בעולם, בעיקר לאור תרומתו לדחיקת המדבר.

יער קהילתי

מרבית תושבי ישראל מתגוררים ביישובים עירוניים, שבהם משאב הנוף הפתוח מצומצם ומרוחק מחיי היומיום. "היערות הקהילתיים" או "היערות העירוניים" הם שטחים פתוחים הסמוכים ליישובים, לחגורת יער או לחורש הגובלים בשכונות מגורים, אשר מטופחים כדי לאפשר לתושבי הקהילה העירונית הסמוכה אליהם ליהנות מפיסת טבע נגישה וזמינה ליד הבית. בין היערות הקהילתיים המוכרים נמצאים: יער פסגת זאב, יער ירושלים, יער ראש העין ויער שעלבים.

יערות קהילתיים מקרבים את תושבי היישובים הסמוכים לטבע ולמורשת המקומית, תורמים לתחושת הגאווה והשייכות, יוצרים הזדמנות להיכרות ולקשירת קשרים חברתיים ומספקים ריאות ירוקות. העצים תורמים לקיבוע פחמן, מסייעים להקטנת הרעש, החום והקרינה בעיר, מקדמים את המגוון הביולוגי ויוצרים סביבת מגורים נעימה. כחלק מפעילותה של קק"ל לשמירה על ערכים אקולוגיים-סביבתיים היא עוסקת בהפיכת שטחים פתוחים ליערות קהילתיים. הפעילות ביער מושתתת על שלושה עקרונות: שימור וטיפול שטח היער הקהילתי וערכי הטבע והמורשת שבו; נגישות חופשית לתושבים לכל חלקי היער ושימוש בו ובמתקניו ללא תשלום; ניהול "חיי היער" תוך שותפות ומחויבות הדדית בין קק"ל, הרשות המקומית והקהילה המקומית. בשותפות עם נציגי הרשות והקהילה המקומית, אנשי קק"ל קובעים את חזון היער, מתכננים, מפתחים, מתחזקים ועורכים פעילויות ביער. כך הופכים מקומות מוזנחים ליערות קהילתיים - מוקד בילוי בטבע ומקור גאווה והזדהות של התושבים עם סביבת מגוריהם.

ט"ו בשבט

ט"ו בשבט הוא חג שאינו נזכר בתורה. במשנה ובתלמוד הוא מופיע בשם "ראש השנה לאילן", ועל פי חז"ל הוא מסמל את תחילתה של שנה חדשה לפירות האילן. עם ראשית הציונות והקמתן של המושבות הראשונות בארץ ישראל קיבל החג משמעות נוספת: חג האילנות ושמירת הטבע. בשנת 1907 התקיים במקווה ישראל טקס הנטיעות הראשון בהשתתפות תלמידי בתי הספר. בשנת 1908, הכריזה הסתדרות המורים והגנות בארץ ישראל על ט"ו בשבט כעל חג הנטיעות. הרעיון קיבל את אישורם של מוסדות התנועה הציונית, שפעלו באותן שנים, ומנהג הנטיעות התקבל בכל מוסדות החינוך העבריים והוא מתקיים עד היום, פעמים רבות בעזרתה ובהשתתפותה של קרן קימת לישראל. מלבד מנהג הנטיעות, בט"ו בשבט נהוג גם לאכול פירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל, ובפרט פירות יבשים ואגוזים למיניהם. בשנים האחרונות השתרשה מחדש מסורת של עריכת "סדר ט"ו בשבט", במהלכו לומדים קטעים נבחרים מהמקורות שעניינם בעץ ויושבים סביב שולחנות עמוסים בפירותיה של ארץ ישראל. מסורת זו ממשיכה פעילות טקסטית שהתקיימה בתפוצות ישראל החל במאה ה-17.

מגוון המינים

מגוון המינים

המגוון הביולוגי
(biodiversity)

הוא מושג המתאר את כל
מגוון המינים (כל הצמחים

והיצורים החיים), המגוון הגנטי
שלהם ומגוון בתי הגידול שבהם

הם חיים. על פי הערכת המדענים

חיים כיום בעולמנו בין 7.5 מיליון ל-10
מיליון מינים, מהם למעלה מ-1.7 מיליון

מתועדים ורשומים. במערכות אקולוגיות טבעיות
מתקיימים תנאים ותהליכים רבים, שבלעדיהם לא

יתקיימו חיים. לכל יצור במערכת תפקיד חשוב וחיוני:
צמחים מתפקדים כ"ריאות ירוקות", הפולטות חמצן

ומקבעות פחמן דו-חמצני; יצורים חד-תאיים במים מנטרלים
פסולת רעילה. לכל אחד מהיצורים תפקיד חשוב במארג המזון-

היעלמות של מין צמח אחד עלולה לפגוע בקיומו של בעל חיים
הניזון מאותו צמח וגם בקיומו של בעל חיים טורף, בהמשך שרשרת

המזון. גם בישראל, כמו בכל העולם, הרס בתי הגידול ופעילות האדם
מאיימים על מגוון המינים. אף על פי ששטחה קטן, תודות להיותה של ישראל

גשר בין שלוש יבשות, מגוון המינים וסביבות הגידול בה עשירים וגדולים במיוחד.
בשנת 1992 חתמה ישראל על אמנת המגוון הביולוגי, בוועידה בינלאומית שהתקיימה

בברזיל, והתחייבה לשמור על מגוון המינים שבתחומה.

אורן

עץ ירוק, בעל עלים דמויי מחט. נפוץ ברחבי העולם. העץ נפוץ ביערות קק"ל בכמה מינים, אורן ברוטיה, אורן הצנובר/הגלעין, אורן קנרי ואורן ירושלים. אורן ירושלים הוא היחיד הגדל בר ועשוי להתרבות גם באופן ספונטני (ללא סיוע האדם). בעבר, גדל האורן בר בחורש הטבעי בארץ ישראל, אך כיום ניתן למצוא אוכלוסיות בר רק במספר מצומצם של מקומות, ביניהם: הכרמל, הרי יהודה, הר מירון ואזור ראש הנקרה. האורן הוא עץ חשוף זרע, פירותיו קרויים "אצטרובלים" והם מכילים את הזרעים הנקראים "צנוברים". האורן גדל היטב על סלע הקירטון ומתחדש לאחר שריפה, באמצעות הפצת הזרעים. עלי האורן המחטניים, הנושרים מהעץ, נערמים על הקרקע ויוצרים מצע נביטה נוח לפטריות. בין פטריות המאכל הנפוצות הגדלות מתחת לאורנים צומחת גם האורנייה, שחיה בסימביוזה עם שורשי האורן. במסגרת ייעור הארץ, שהחל לפני הקמת המדינה, האורנים היו בין העצים הראשונים שניטעו. הבחירה באורן נבעה ממספר טעמים: זהו מין שאינו מפונק, מתאים לגידול ברוב סוגי הקרקעות, אינו זקוק להרבה מים וצמיחתו מהירה. בנוסף לכך, עץ זה היה מוכר לעולים, שהגיעו מארצות אירופה והם ידעו היטב כיצד לגדלו. במקרא מקובל לזהותו כ"עץ שמן" (נחמיה ח', 15).

איקליפטוס

עץ ירוק-עד ממשפחת ההדסיים. לעץ מינים שונים, שניטעו בהצלחה במקומות רבים בעולם וגם בישראל. מקור השם ביוונית. עלי האיקליפטוס מכילים שמן אתרי, המשמש כתרופה נגד שיעול, אם הוא ניטל במנות קטנות, אך רעיל בכמויות גדולות. האיקליפטוסים הראשונים הובאו לארץ ישראל בשנות ה-80 של המאה ה-19 במטרה לסייע לייבוש הביצות, שגרמו למלריה (חשוב לציין כי בסופו של דבר תעלות הניקוז הן שייבשו את הביצות ולא העצים). העץ מצליח לשרוד באדמות ובמזג אוויר שעצים אחרים אינם גדלים בהם, עובדה המאפשרת לטעת אותו באזורים רבים ומגוונים.

אלון

בארץ קיימים שלושה סוגים של עצי אלון: אלון מצוי, אלון התבור ואלון התולע. האלון המצוי הוא עץ החורש הנפוץ ביותר במדינת ישראל. אפשר למצוא אותו בעיקר באזור הגליל העליון, בכרמל, בהרי יהודה וירושלים. אלון התולע גדל במקומות קרים וגשומים, בעיקר במדרונות מעל רום של 700 מטרים. אחת הסברות היא שמקור השם "אלון" במילה "אל", וזאת משום שבעבר הוא נחשב לעץ קדוש לעובדי אלילים, אשר הקריבו תחתיו את קורבנותיהם. בערבית נקרא העץ "בלוט" ומכאן שם פירותיו בעברית. הפרי מורכב מבלוט ומספלול. האלון המצוי גדל בעיקר כשיח, כתוצאה מאקלים יובשני ומרעה יתר. גובהו נע בדרך כלל בין מטר אחד לשישה מטרים, אך לעתים הוא מגיע אף לכ-10 מטרים. אלון התבור הוא עץ חד-ביתי, המשיר את עליו בחורף, מגיע לגובה של ארבעה עד תשעה מטרים וגדל במקומות יובשניים בחבל הים-תיכוני. היום, אלון התבור הוא עץ מוגן. בתקופה העות'מאנית בוצעה כריתה מאסיבית של עצי האלון על ידי השלטונות, שהשתמשו בעץ לצורכי הסקת מנועי הרכבת בזמן מלחמת העולם הראשונה.

אלה

האלה נפוצה בחורש הים-תיכוני בארץ ישראל. היא גדלה לצידו של אלון מצוי באזורי טרשים ואף חודרת לאזור ספר המדבר. בארץ גדלים בר שלושה מינים של אלות: אלה אטלנטית, אלה ארץ ישראלית ואלת המסטטיק. בדומה לעצי חורש אחרים, סבלה האלה מפגיעת האדם והצאן. כתוצאה מכך, היום אנו מוצאים את האלה לרוב בצורת עץ קטן, בעל גזעים אחדים. במקרה כזה, גובהו יהיה בין כשלושה לעשרה מטרים. לעתים קרובות, בעקבות עקיצת כנימה מסוג מסוים, נוצרים על עלי העץ עפצים המהווים סימן זיהוי למין העץ לפי צורתם. קרן קימת לישראל נוטעת כיום עצי אלה כחלק ממדיניות הייעור המעורב בארץ והחזרת נוף החורש לתפארתו. האלה פורחת בחודשים מרס ואפריל. בעונת הקיץ מתפתחים על העץ פירות המופצים ביעילות על ידי ציפורים. האלות האטלנטיות ידועות ביכולתן להגיע לגיל מופלג. עצי האלה מתחדשים היטב לאחר כריתה או שרפה.

ברוש

עץ ירוק-עד, בעל עלים דקים ומאורכים דמויי מחטים, העשוי להגיע לגיל מופלג של מאות שנים. הברוש המצוי הוא הידוע ביותר בארץ ישראל והיחיד הגדל בה בר. עצי ברוש נפוצים כמעט בכל ארצות אגן הים התיכון. יתרון חשוב של הברוש הוא ביכולתו להתחדש לאחר כריתה ולהתרבות מזרעים. הברוש פורח באביב. קק"ל מרבה לטעת ברושים באזורים שונים בארץ, בפרט באזור ההר. העץ נקלט היטב בכל סוגי הקרקע. לברוש אצטרובלים עגולים, המבשילים בין שנה וחצי לשנתיים לאחר ההפריה. צבעם הירוק הופך עם ההבשלה לחום. הברוש מוזכר במקרא. נהוג לטעת עצי ברוש בבתי קברות, כיוון שהעץ מזכיר בצורתו נר.

אשל

עץ ממשפחת האשלים, המונה כ-50 עד 60 מינים שונים. לאשל יש מינים נשירים וירוקי-עד, חלקם עצים ואחרים שיחים. העצים של כמה ממיני האשל מגיעים לגובה רב, והם מאריכים ימים (עד 150 שנה ואף למעלה מכך). המין הגבוה ביותר הוא אשל הפרקים, המיתמר לגובה של עד כ-15 מטרים. רוב מיני האשל הם ממוצא סהרו-אפריקאי, וקשורים לאזורים חוליים, לאפיקי נחלים או לשטחי מלחה. יש ביניהם מינים המסוגלים לעמוד בתנאי מליחות קיצוניים ביותר. האשל הוא אחד ממיני העצים הבודדים המסוגלים להתפתח יפה בתנאי היובש של הנגב. הוא נמנה עם הצמחים מפרישי המלח, המיועד לקלוט את הלחות שבאוויר במשך הלילה. בנוסף לכך, המלח מופרש מהעלים, נמס בטל, מטפטף לאדמה ומעלה בצורה משמעותית את רמת המליחות בשכבותיה העליונות. הדבר משמיד את הצמחים סביב העץ. שורשי הצמח מתפשטים למרחק רב. שורשיו אף מעמיקים מאוד כדי לחפש שכבות לחות ומי תהום. צבעו הכללי של העץ ירוק-אפרפר, בשל המלח המופרש מעליו. בעת הפריחה הוא מתכסה בפרחים סגולים.

חרוב מצוי

אחד מעצי הבר הנפוצים בארץ ישראל. עץ ירוק-עד, ממשפחת הקסאלפייניים, המתנשא לגובה של 10-15 מטרים לערך. פריחתו נמשכת מאוגוסט ועד נובמבר. פירותיו - תרמילים מאורכים וטובים למאכל. מלבד ערכו התזונתי, הוא חשוב מאוד להזנת הבקר והצאן. את החרוב אפשר למצוא ברכסי הכורכר שבאזור החוף - מראש הנקרה ועד נתניה, למרגלות ההרים במזרחה של הגליל ובמערבו, בכרמל, ברמות מנשה ובהרי יהודה. שמו של העץ ניתן לו בגלל הדמיון של פירותיו לחרב. יש הטוענים, ששמו נובע מהעובדה שפירותיו יבשים וחרבים. הזרעים נקראים גרות. משקל גרה הוא בדרך כלל 0.2 גרם, ושמה ביוונית קראט. מכאן מקור השם ליחידת המשקל של זהב ואבני חן. ברפואה העממית החרוב משמש כתרופה נגד שלשול, פצעים בפה, סוכרת, שיעול חריף ובעיות נשימה. מפרי החרוב ניתן להפיק גם שוקולד המהווה תחליף "בריא" לשוקולד העשוי מקקאו.

רימון

עץ תרבותי נשיר, הנפוץ בכל ארצות הים התיכון. הרימון הוא שיח או עץ נמוך, המגיע לגובה של כשלושה מטרים. עליו מסורגים, מאורכים ומבריקים, וקצות ענפיו נוקשים ומחודדים ולכן הם דוקרניים. פרי הרימון הבשל מכיל בממוצע כ-600 גרעינים עסיסיים. במסורת היהודית הרימון משול לאדם חכם, המקפיד על קיום המצוות (תרי"ג = 613). פרי הרימון נאכל ונסחר מאז העת העתיקה, בזכות עמידותו לאורך זמן, טעמו וסגולותיו הרפואיות. הרימון הוא אחד משבעת המינים ומסמל בתרבויות שונות שפע, פריון, יופי וחוכמה. בשל יופיו של הפרי וערכיו הסמליים, נפוץ השימוש בצורתו לעיטור מבנים, מטבעות, לבוש, ועוד. הרימון מופיע בשמות של מקומות רבים בארץ.

תאנה

בשמה המדעי "פיקוס התאנה". עץ נשיר, בגובה של שלושה עד עשרה מטרים, אחד משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל. התאנה גדלה באזור הים התיכון וליד מעיינות ובורות מים. ישנן עדויות ארכיאולוגיות מחפירות שבוצעו באתרים פרהיסטוריים בארץ, המעידות שהתאנה הייתה קיימת גם בעבר הרחוק, כפי שאנו מכירים אותה כיום. לפיכך, עץ התאנה אינו נחשב לעץ מתורבת והוא אחד מעצי הבר של ארץ ישראל. העץ מוכר מימי קדם בפירותיו המתוקים, הנאכלים טריים וגם מיובשים (דבלים). הפרי הוא תפוחת סגורה, המכונה פגה, המואבקת על ידי צרעות צעירות הנקראות צרפגיות. עץ התאנה מופיע בתנ"ך, בסיפור אדם וחוה, שתפרו לעצמם חגורות מעליו.

שיטת הנגב

זן נדיר של עץ השיטה, הגדל בדרום הנגב ובערבה. השיטה תוארה לראשונה בסעודיה. בישראל, שיטת הנגב הוא עץ מוגן, המצוי בעיקר ברמות הגבוהות שבין נחל פארן לבין אילת והמושב פארן, בערוצי הנחלים וכן בסיני ובירדן. זהו עץ מדברי, עמיד בקור יותר משאר מיני השיטה הגדלים בארץ. גובה העץ כשמונה מטרים במוצא, אך ישנם עצים המגיעים לגובה של כ-12 מטרים. לעץ גזע יחיד. קליפת הגזע של העץ הבוגר מתקלפת בקלות בצורת קשקשים בצבע צהוב-חום. צורתו של הפרי דומה למגל. פריחתו מתרחשת בחודשים יולי עד אוקטובר. העלים אפורים יותר מהעלים של עצי שיטה אחרים הגדלים בארץ והם מכוסים בשיער דק דמוי לבד. הקוצים ארוכים וצפופים.

תמר

עץ התמר, ממשפחת הדקליים, מוזכר עשרות פעמים במקורות ישראל. פרי התמר הוא אחד משבעת המינים (מצוין כ"דבש"), והענף הצעיר שלו "הלולב" הוא אחד מארבעת המינים. עץ התמר גדל באקלים חם מאוד, ניזון ממי תהום, עמיד וגדל גם עם מי תהום מליחים ובסוגי קרקע שונים. בחפירות במצדה נמצאו זרעי תמר בני 2,000 שנה. אחד מהם הונבט בשנת 2005 והפך לעץ, הנטוע כיום בקיבוץ קטורה והמכונה "מתושלח" בשל זקנתו המופלגת. האדם מצא שימוש לכל חלקי עץ התמר: פירותיו המתוקים, העשירים בוויטמינים ובמינרלים, נאכלים ומהווים חומר גלם להכנת יין ודבש תמרים; מהעלים יצרו גג לסוכות; סנסני התמר (הענפים שעליהם תלויים הפירות) שימשו לטאטוא ולקליעת סלסילות; הגזע נוצל לבניין, לקירוי ואף כשוקת לצאן (לאחר שתוכו רוקן); הגלעינים הזינו בהמות, היוו חומר להסקה ואף ייצרו מהם סמי מרפא. בתקופה העתיקה ובזמן התלמוד היו מטעים גדולים של תמרים באזור ים המלח, בעמק הירדן ובגליל התחתון. אולם ענף התמרים התנוון ואחרי הכיבוש הממלוכי נעלמו התמרים מנופי הארץ ומהזנים המשובחים שגדלו בארץ לא נותר זכר.

בראשית המאה ה-20, עם תנופת ההתיישבות המחודשת, התגבש בקבוצת כינרת, בהובלתו של בן ציון ישראלי, הרעיון להשיב את גידול התמר לארץ. באותה עת שתילי תמרים נשמרו כאוצר לאומי ברוב מדינות צפון אפריקה, אולם במספר מסעות-רכש הרפתקניים, הצליח בן ציון ישראלי להביא ארצה כמות קטנה של שתילי דקלים. לאחר קום המדינה, במבצע חשאי ומסובך, הצליחו הוא וחבריו להביא חוטרי תמרים מפרס לישראל. במבצע מאוחר יותר הובאו לארץ גם חוטרי תמרים מקליפורניה. כיום, ישראל שולטת בכ-70% משוק תמר המג'הול העולמי.

תועלת העץ

עץ אחד מוסיף הרבה שמחה,
ירק וחיים לנוף העירוני.

עץ אחד מנקה, מסנן ומטהר 100,000 מ"ק
אוויר מזהם, מייצר 700 ק"ג חמצן וקולט
20 טון פחמן דו-חמצני.

נטיעת עצים היא דרך פעילה לעצור
את אפקט החממה, האחראי להתחממות
כדור הארץ.

עץ אחד מסייע להפחתת הטמפרטורה
בסביבתו, בימי הקיץ, עד ארבע מעלות.

על אדם אחד לטעת 200 עצים כדי "לאזן"
את הזיהום שיצר במהלך חייו.

עץ אחד עשוי לשמש בית לעשרות
ציפורים במשך עשרות שנות חייו.

אלפי מטיילים משתתפים ונוטעים ביערות
קק"ל מידי ט"ו בשבט וגם במהלך השנה.

עץ אחד יכול לספוג בשנה 20 ק"ג אבק
ו"לבלוע" 80 ק"ג תרחיפים, המכילים מתכות
רעילות ככספית, ליתיום, עופרת.

קק"ל נטעה מאז הקמתה למעלה מ-245
מיליון עצים על פני כמיליון דונם.

עץ אחד בקרבת הבית דומה לקיר אקוסטי -
הוא בולם רעשים בצורה משמעותית.

נטיעת עצים מסייעת לשימור
קרקעות ומניעת מידבור.

קק"ל התחייבה, במסגרת תכנית
"מיליארד העצים", שיזם האו"ם,
לטעת שישה מיליון עצים במהלך
10 השנים הקרובות.

70
מגוון המינים

חֻוּיָאֵי הנחשים

דורס יום גדול ממשפחת הנציים המתמחה בציד נחשים, ומכאן שמו ("חֻוּיָאֵי" בארמית פירושו נחש). החֻוּיָאֵים מגיעים מאפריקה בתחילת האביב והם שכיחים למדי בישראל. חלקם ממשיכים צפונה וחלקם נשארים לקנן בארץ למשך כל האביב והקיץ. גופו ותחתית כנפיו הבהירים מסווים את החֻוּיָאֵי על רקע השמיים, וכך הוא מפתיע את הטרף בצלילה מגובה רב. עיניו צהובות וממוקמות בחזית ראשו ורגליו מכוסות קשקשים להגנה מנשיכת הזוחלים שאותם הוא צד. אחד המינים העיקריים המתחרים עם החֻוּיָאֵים על סביבת הקינון ועל מקורות המזון הוא העקב העיטי - גם הוא דורס יום גדול, אשר סביבת מחייתו הטבעית מצטמצמת והולכת עקב פעילות האדם. קק"ל שותפה למחקר פורץ דרך העוקב אחר הדורסים המקננים ביערות ובראשם החֻוּיָאֵים והעקבים. מצבם של העופות הדורסים, הנמצאים בראש פירמידת המזון, הוא סימן חשוב למצבו הכללי של היער, שהוא מערכת אקולוגית מורכבת. המעקב אחריהם מסייע לקבלת החלטות על שימורם של שטחים פתוחים וסביבות מחיה במסגרת מדיניות קק"ל של פיתוח בר-קיימא.

זוּנִיפֶת

אחת הציפורים המוכרות בישראל, בעיקר בזכות ציצית הנוצות שעל ראשה ומקורה הדק והארוך. מקור שמה בארמית - "שני מקורים" (דו-כיפת), המתייחסים למראה שלה כאשר ציצית ראשה סגורה ומחודדת. בערבית היא קרויה "הודהוד", על שום הצליל שהיא משמיעה. צבע גופה חום-ורדרד-כתום, גודלה בינוני, הזנב והכנפיים מפוספסים בשחור ובלבן ועל ראשה סימן ההיכר שלה - ציצת נוצות יפה, שאותה היא זוקרת בזמן סקרנות, חשדנות או התרגשות. הדוכיפת נפוצה בכל הארץ, בעיקר בשטחים פתוחים בתחומי היישובים, במדשאות, בשדות וביערות פארק, שם היא מוצאת את מזונה - זחלים של חרקים, תולעים, חיפושיות וזוחלים קטנים. בניגוד למיני ציפורים רבים, אצל הדוכיפת מראה הזכר והנקבה דומה מאוד. אם הקן והגוזלים נחשפים לעיני טורף, ההורים לא נשארים אדישים - הם ישמיעו קול לחישה ויפרישו נוזל מצחין שירתיע את התוקף. הריח המרתיע מרחיק מן הקן, באופן קבוע, חתולים ושאר אורחים לא רצויים. הדוכיפת מוזכרת בתנ"ך ובכתבים עתיקים של עמי האזור. האגדה מספרת, שהיא הציפור שהביאה לשלמה המלך את השמיר - התולעת שעזרה לחצוב את אבני המקדש. לרגל שנת ה-60 למדינת ישראל נבחרה הדוכיפת לציפור הלאומית.

חסידה לבנה

החסידה הלבנה היא אחד הסמלים הבולטים של נדידת הציפורים. במהלך נדידת הסתיו והאביב חולפות מאות אלפי חסידות לבנות בשמי ישראל בלהקות גדולות. החסידה הלבנה היא ציפור גדולה ומרשימה, בעלת מוטת כנפיים של כשני מטרים ודגם נוצות שחור-לבן. בזמן המעוף בולטות הרגליים האדומות מעבר לזנב הקצר, בעוד שהצוואר הישר והמקור האדום הארוך נמתחים קדימה. רגלי החסידה הארוכות הן בעלות שטח פנים גדול ולכן מתקררות מאוד בשעת העמידה במים. בשל כך עומדת החסידה (כמו עופות מים רבים אחרים) על רגל אחת. החסידה ניזונה מדגים, מצפרדעים, מלטאות ומחרקים. כמו עופות גדולים אחרים, היא עוברת מרחקים גדולים בדאייה, לכן היא נודדת בשעות היום, תוך ניצול זרמי אוויר חמים (טרמיקות), העולים מהאדמה. החסידה היא אחד המינים הנפגעים ביותר כתוצאה מפעילות האדם, המנצל ומכוון מקורות מים ומונע הצפות. גם קווי מתח גבוה גורמים לתאונות ולהתחשמלויות של חסידות. החסידה נזכרת פעמים רבות במקרא.

גם בפולקלור ובתרבויות נוספות היא מהווה סמל למסירות ("חסידות"), לכיבוד הורים, למזל ואף להבאת תינוקות.

בולבול ממושקף

אחת הציפורים המוכרות בישראל - מצויה בכל רחבי הארץ, מדן ועד אילת, בלב כפרים וערים. השת הצהוב, האופי התוסס והשירה המגוונת, שצליליה בוקעים עוד בטרם עלות השחר, גרמו לבולבול להיות כה מוכר ואהוד. בערבית משמעות המילה "בולבול" היא "זמיר". ראשו של הבולבול שחור ועיניו מוקפות בטבעת בהירה ומכאן שמו "בולבול ממושקף". דגם הטבעת מפותח אצל הזכרים יותר מאשר אצל הנקבות, והוא ייחודי לכל בולבול, מעין טביעת אצבע. הבולבולים אינם נודדים. הם חיים בזוגות קבועים, הנאמנים זה לזה ושומרים על טריטוריה קבועה. הם חברותיים מאוד. לפעמים ניתן לראות התגודדות של בולבולים רבים, המנסים ביחד להבריח אויב מאזור הקן של אחד הזוגות. הבולבול נפוץ בעיקר בגנים, במטעים, בנאות מדבר ובכל מקום שגדלים בו עצים ושיחים. הוא ניזון בעיקר מפירות ומחרקים, אך גם מעלים ומפרחים.

את זרעי הפירות שאכל הוא מפריש בלשלת וכך גורם להפצתם ואף לזירוז נביטתם.

עגור אפור

עוף גדול ממשפחת העגורים, המקנן בשטחי יער מוצפים. העגורים "מזכירים" את החסידות ואת האנפות, אך בשונה מהן הם ניזונים בעיקר מגרעינים, משורשים ומפקעות המונחות בשדות פתוחים ובשטחי חקלאות. מחזה נפוץ בשמי ישראל בעונות הנדידה, הן להקות של עגורים אפורים, בצורת ראש חץ. העגורים, בעלי צוואר ארוך ומוטת כנף של כשני מטרים, מתקשרים ביניהם בקריאות "גור-גור" רמות. העגור האפור מסוגל לבצע מעוף נדידה פעיל ולא להסתמך רק על דאייה, ולכן ניתן לפעמים לשמוע להקות עגורים הנודדות גם בלילה. העגור האפור משקיע רבות בחיזור אחר הנקבה, באמצעות ריקוד, הכולל קפיצות ומחוות זוגיות. הוא שומר על קשרי זוגיות לאורך כל חייו ומצטיין בטיפול הורי ממושך. בתרבויות רבות מהווה העגור האפור סמל של טוהר ואצילות. שנים רבות היו העגורים רק חולפים בישראל, אך כיום, עשרות אלפי עגורים מבלים את החורף באגמון קק"ל החולה ומהווים מוקד משיכה ראשון במעלה לתיירות ציפורים.

דָּרְבָּן

המכרסם הגדול ביבשת אסיה. שמו ניתן לו בזכות הקוצים הארוכים המכסים את גבו. קוצי הדָּרְבָּן הם גלגול של שיער, שהפך קשה וחד ומסייע לו להגן על עצמו. בזמן סכנה, הדָּרְבָּן זוקף את קוציו ומשמיע קולות נשיפה מאיימים. במשך שעות היום שוהים הדָּרְבָּנים במחילות ארוכות שהם חופרים (אורכן עשוי להגיע ל-17 מטר), במערות שהם מוצאים בשטח או בסבך צפוף. עם רדת החשכה הם יוצאים לפעילות, הכוללת הזדווגות, חפירת פקעות, בצלים ושורשים ואכילתם. חיבתם של הדָּרְבָּנים גם לירקות ולפירות, לצד חפירתם הפוגעת בצינורות השקיה, עלולה לגרום נזקים לחקלאות. הדָּרְבָּנים חיים לרוב בזוגות ובמשפחות והם נפוצים בכל רחבי הארץ (צפיפותם עולה סמוך לאזורים חקלאיים). הם טריטוריאליים ומסמנים את שטחם בשתן ובגללים. התקשורת ביניהם נעשית באמצעות תיפוף רגליים על הקרקע. בשעת סכנה בורחים הדָּרְבָּנים בדהרה מהירה, בקוצים סמורים ומקשקשים, תוך כדי השמעת נשיפות צרודות. כשאין אפשרות להימלט, הם נעצרים בפתאומיות, כדי שקוציהם יינעצו ברודף. לקוצים תכונה מיוחדת - מבנים קשקשיים זעירים, שכיוונם נגד כיוון הקוץ, המקשים על שליפת הקוץ מגוף הנדקר. בהשראת מבנה זה פותחו חוטים לתפירת פצעים, שאחיזתם בעור המחלים משופרת ויעילה יותר.

חומט נקוד

חומט נקוד הוא אחד הזוחלים המסתוריים, הנדירים והאנדמיים לאזורנו (ייחודי לישראל ולירדן). הוא חי מתחת לאדמה, בשטחים פתוחים, סלעיים ועשבוניים וניזון מחרקים קטנים. גופו חסר הגפיים, באורך של כ-15 ס"מ, מכוסה נקודות שחורות זעירות הסדורות כפסים, ומכאן שמו. הפסים בצידי גופו רחבים וכהים, מסווים את עיניו ומקשים על טורפים לפגוע בראשו. גם קצה הזנב המעוגל שלו יוצר בלבול באשר לצד הראש - תכונה ייחודית לעומת חומטים אחרים בארץ. גופו מותאם לחייו התת-קרקעיים: חסר גפיים, בעל נחיריים ופתחי אוזניים קטנים ולסת עליונה המחפה על התחתונה, כדי להגן מחדירת עפר בזמן ההתחפרות. כשהוא חש מאוים, מנתק החומט את זנבו מגופו, כדי להטעות את הטורף. לאחר זמן, מתחדש הזנב וצומח. חומט נקוד נמצא בסכנת הכחדה חמורה בשל הצטמצמות בתי הגידול וסביבות המחיה הטבעית שלו.

צבי ישראלי

יונק הנפוץ בשטחים פתוחים כמעט בכל חלקי הארץ. לראשו של הצבי זוג קרניים קצרות (קרני הזכר גבוהות ומעובות וקרני הנקבה קצרות ודקות) וריצתו המהירה יכולה להגיע ל-80 קמ"ש. הצבי צמחוני, שוכן במדרונות הרים ובמישורים פתוחים בכל רחבי הארץ, והוא בעל חוש ריח מפותח ביותר, המאפשר לו להבחין בתנועה ממרחק של יותר מקילומטר. הוא פעיל בשעות הקרירות של היום ובלילות מוארי ירח, אז הוא ניזון מעלים ומעשב. בלילות חשוכים הוא רובץ בשטח הפתוח בגומה רדודה שהוא חופר. הצבאים חברתיים וחיים בשלושה סוגי עדרים: נקבות עם עופרים צעירים; עדרי זכרים צעירים ו"רווקים", וזכרים טריטוריאליים המסמנים את השטח ב"תחנות הרחה" באמצעות גללים. באביב 2015 נפתח בלב ירושלים ובתמיכת קק"ל "עמק הצבאים", פארק טבע עירוני-קהילתי, שבו ניתן לצפות, בין יתר בעלי החיים והצמחים, בעדרי צבאים משוטטים בחופשיות. במדינות השכנות לישראל מין זה נכחד; בארץ מוגדר הצבי הישראלי כמין הנמצא בסכנת הכחדה.

חזיר בר

בין חיות הבר הגדולות בישראל. החזיר חי ביערות, בחורשות, בפרדסים ובביצות, ונפוץ כמעט בכל הארץ. הוא פעיל לילה ויצור חברתי, החי בלהקות של עד 20 פרטים (בדרך כלל נקבות וגורים, הזכרים הבוגרים חיים לבדם, ומצטרפים ללהקה בעונת הרבייה). הזכרים גדולים מהנקבות באופן מובהק והם בעלי ניבים מאיימים, המשמשים להגנה על הטריטוריה וכנגד טורפים ופולשים. חוש הריח של החזירים מפותח מאוד ואפס הקשיח מאפשר להם לחפור ולנבור בקרקע בחיפושם אחרי מזון. גופו של החזיר מכוסה בשיער חום קשיח ועור עבה מגן עליו. החזירים נוהגים להתפלש בבוץ כדי להוריד את חום גופם ולהיפטר מטפילים, אשר נלכדים בבוץ היבש. כדי להוריד מגופם את הבוץ היבש ואת הטפילים שנלכדו בו, מתחככים החזירים בגזעי עצים.

חזיר הבר פעיל בעיקר בלילה וניזון מן החי ומן הצומח (אוכל-כל). מספרם של החזירים עולה בשנים האחרונות בשל הפסולת הרבה שהאדם מייצר והם הפכו למין מתפרץ (מין המרחיב את שטח מחייתו עקב פעילות האדם), הגורם נזק רב לחקלאים בכל רחבי הארץ. כדי למתן ולווסת את המצב אושר צייד מפקח שלהם - באישור בלבד.

שבעת המינים

שבעת הגידולים החקלאיים שבהם נתברכה הארץ, על פי הכתוב בספר דברים:

"ארץ חיטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון, ארץ זית שמן ודבש"
(דברים, ח', 8).

גידולים אלה גדלים ונפוצים בארצנו. העובדה שניתן לשמור חלק מפירות שבעת המינים ותוצריהם לפרקי זמן ארוכים, מאפשרת להסתמך עליהם כמקור מזון קבוע גם בתקופות יובש. במסורת היהודית, פירות שבעת המינים נחשבים לחשובים יותר מפירות אחרים ומנהגים רבים קשורים בהם: על פי ההלכה, את מצוות הביכורים בשבועות יש לקיים בביכורי שבעת המינים; נוהג לתלות פירות אלה בסוכה ולאכול מהם בט"ו בשבט. שבעת המינים משמשים כמוטיבים באמנות היהודית הקדומה והם מופיעים על מטבעות, חותמות, תכשיטים ועיטורים שונים.

סביבה ואקולוגיה

פוטוסינתזה

(פוטו = אור, סינתזה = הרכבה)
תהליך שבו הצמחים פולטים חמצן אל הסביבה באמצעות ניצול אנרגיית האור. במהלך התהליך הצמחים קולטים פחמן דו-חמצני והופכים אותו לגלוקוז, המוטמע באנרגיה לצמח ולחמצן, שחלקו מנוצל על ידי הצמח ויתרתו נפלטת לאטמוספירה לשימושם של יצורים אחרים.

מיחזור

תהליך שבו מפרקים פסולת ו"מחזירים" אותה למצב של חומר גלם, אשר ישמש לייצור מוצרים חדשים. למיחזור יתרונות מבחינה כלכלית ואקולוגית, שכן הוא מאפשר חיסכון בחומרי גלם ומצמצם את כמויות הפסולת והזיהום. חומרים שאפשר למחזר הם, לדוגמה: נייר, מתכות (כמו אלומיניום וברזל), פלסטיק, זכוכית, פסולת אורגנית ובד. בתהליך מיחזור של נייר מרסקים נייר ישן ומייצרים נייר חדש, שהוא נייר ממוחזר. בטבע מתרחש תהליך תמידי של מיחזור, כאשר כל הפסולת של אורגניזם אחד (למשל, עלים שנשרו מעץ) משמשת משאב עבור אורגניזמים אחרים (למשל, חיידקים וחרקים הניזונים מהעלים ומפרקים אותם בחזרה לאדמה). בישראל 15% עד 25% מהפסולת ממוחזרת.

קומפוסטציה

יצירת דשן אורגני. הפסולת שמייצר האדם מכילה גם פסולת אורגנית, כמו למשל שאריות מזון. כאשר מפרידים פסולת זו מפסולת אחרת ניתן לפרק אותה באמצעות חיידקים הנמצאים באוויר וכך לייצר דשן אורגני. השימוש בדשן אורגני לדישון צמחים וגידולים חקלאיים מקדם שתי מטרות עיקריות: הפחתת כמות הפסולת והפחתת השימוש בדשנים כימיים, המזהמים את מי התהום ופוגעים בבעלי חיים. תהליך פירוק הפסולת האורגנית הוא תהליך טבעי, המתרחש בפרקי זמן קצרים ותורם רבות לאיכות הסביבה.

השטחים הפתוחים

שטחים שאינם בנויים. בקטגוריה זו נכללים שטחי שמורות טבע וגנים לאומיים, יערות, שטחים חקלאיים, שטחי בור ושטחים במרחב העירוני, כגון פארקים וגנים. שמירה על שטחים פתוחים אלה חשובה מאוד, משום שהתכלותם המהירה פוגעת באיכות הסביבה, מפחיתה את הריאות הירוקות ומכחידה ערכי טבע ונוף. חלק משטחים אלה מוגן בישראל בתכניות מתאר לפי חוק התכנון והבנייה, לרבות תכנית מתאר ארצית תמ"א 38 לגנים לאומיים ולשמורות טבע ותמ"א 22 ליער ולייעור.

עצירת תהליך המדבור

שינויי אקלים וניצול יתר של הקרקע על ידי האדם גורמים להיווצרות תהליך הנקרא "מדבור". התהליך גורם להתפשטות המדבר ולירידה בתנובת הקרקעות החקלאיות. קרן קימת לישראל מייערת שטחים בשולי המדבר ומסייעת להתיישבות על ידי הובלת מים לחקלאות; נטיעת עצים לצל; מניעת התאדות המים על ידי עיצוב מחדש של הנוף. חפירת הגומות והתלמים שמבצעת קק"ל מביאה לכך שמי הגשמים ייאגרו בעומקים די גדולים, שיגנו עליהם מהתאדות, אך מספיק רדודים כדי שהצמחים יוכלו לנצלם. בישראל מתבצעים מחקרים נרחבים בנושאים הקשורים למניעת מדבור ועצירתו. המאבק בתופעה בארץ הביא חוקרים מכל העולם ללמוד ולהכיר את הטכנולוגיה הייחודית, שקק"ל פיתחה, לגידול עצים במדבר.

ניצול אנרגיית הרוח

הרוח היא דוגמה מצוינת למקור אנרגיה נקי ומתחדש: ניתן להשתמש בה שוב ושוב, היא לא עולה כסף, אינה פולטת מזהמים ואינה יוצרת פסולת. ניצול אנרגיית הרוח החל כבר לפני למעלה מאלפיים שנה. במצריים העתיקה השתמשו באנרגיית הרוח להסעת סירות מפרש ומאוחר יותר - להפעלת טחנות קמח בסין, בפרס, במזרח התיכון ובעולם כולו. במאה ה-20 החל השימוש בטורבינות רוח ליצירת חשמל. במערכת כזו, הרוח מסובבת מעין שבשבת ענקית והסיבוב מפעיל גנרטור, המורכב ממגנט, שמשותב בתוך סליל של חוטים מוליכים. סיבוב המגנט בתוך הסליל יוצר זרם חשמלי, שניתן לנצל לצורכי האדם. ייצור חשמל באמצעות טורבינות רוח נפוץ במדינות רבות בעולם ובראשן בארצות הברית. ניצול אנרגיית הרוח הוא בעל כדאיות משתנה, התלויה בתנאי השטח, בעוצמת הרוח וביציבות משטר הרוחות. יש להביא בחשבון כי שדות הטורבינות מסוכנים לציפורים, בייחוד בארץ, לנוכח היותה של ישראל נתיב נדידה חשוב ביותר. אך לא רק מרחבים פתוחים מתאימים לניצול אנרגיית הרוח - ניתן לנצל גם במרחב העירוני, במיוחד במבנים גבוהים, שבהם הבנייה מגדילה את עוצמת הרוח באופן מקומי. טורבינת הרוח הראשונה בארץ, שחברה לרשת החשמל הארצית, החלה לפעול בשנת 1985 על הר בני צפת שברמת הגולן. כיום, פועלת בתל עסניה שברמת הגולן חוות רוח, שבה עשר טורבינות המייצרות חשמל בכמות שוות ערך לצריכת החשמל הביתית של כ-12 אלף נפש. קק"ל חברה בצוות בין-משרדי, שהוקם על ידי ממשלת ישראל, כדי לבחון בקשות להקמה של תחנות רוח גדולות נוספות בארץ ולקדם את הנושא בשנים הקרובות.

טביעת רגל אקולוגית

טביעת רגל אקולוגית מגדירה את שטח האדמה הנדרש כדי לקיים אדם או קבוצת אנשים. השטח כולל הן את המשאבים שכדור הארץ מספק לאדם, כמזון, אנרגיה, מים, אוויר, ועוד, והן את המשאבים הנדרשים לכדור הארץ על מנת להתמודד עם הנזקים הסביבתיים שמוטרים אחריו האדם, כמו: אשפה, זיהום אוויר ומים וכריתת עצים. טביעת רגל אקולוגית מודדת כמה קרקע נדרשת על מנת לייצר את המשאבים הנדרשים לאדם אחד וכמה קרקע נדרשת על מנת לסלק את הפסולת שלו.

גם למדינות יש טביעת רגל אקולוגית, המושפעת ממידת ההתפתחות שלהן ומאופי הצריכה והחיים של תושביהן. קרן קיימת לישראל פועלת לצמצום טביעת הרגל האקולוגית של מדינת ישראל ומשפיעה בכך על איכות הסביבה העולמית. מגוון תחומי הפעילות של קק"ל תורמים להקטנת ההשפעה השלילית של האדם על הסביבה: נטיעת עצים מגדילה את קיבוע הפחמן ומקטינה את זיהום האוויר; בניית מאגרי מים ושיקום נחלים; הקמת פארקים וריאות ירוקות; פיתוח בר-קיימא, הכולל שמירה על המערכת האקולוגית עבור צרכי העתידיים של האדם והקטנת טביעת הרגל של הדורות הבאים. כמו כן, חינוך לציונות אקולוגית, שמירה על איכות הסביבה, מיחזור וצריכה נבונה למען עתיד כדור הארץ.

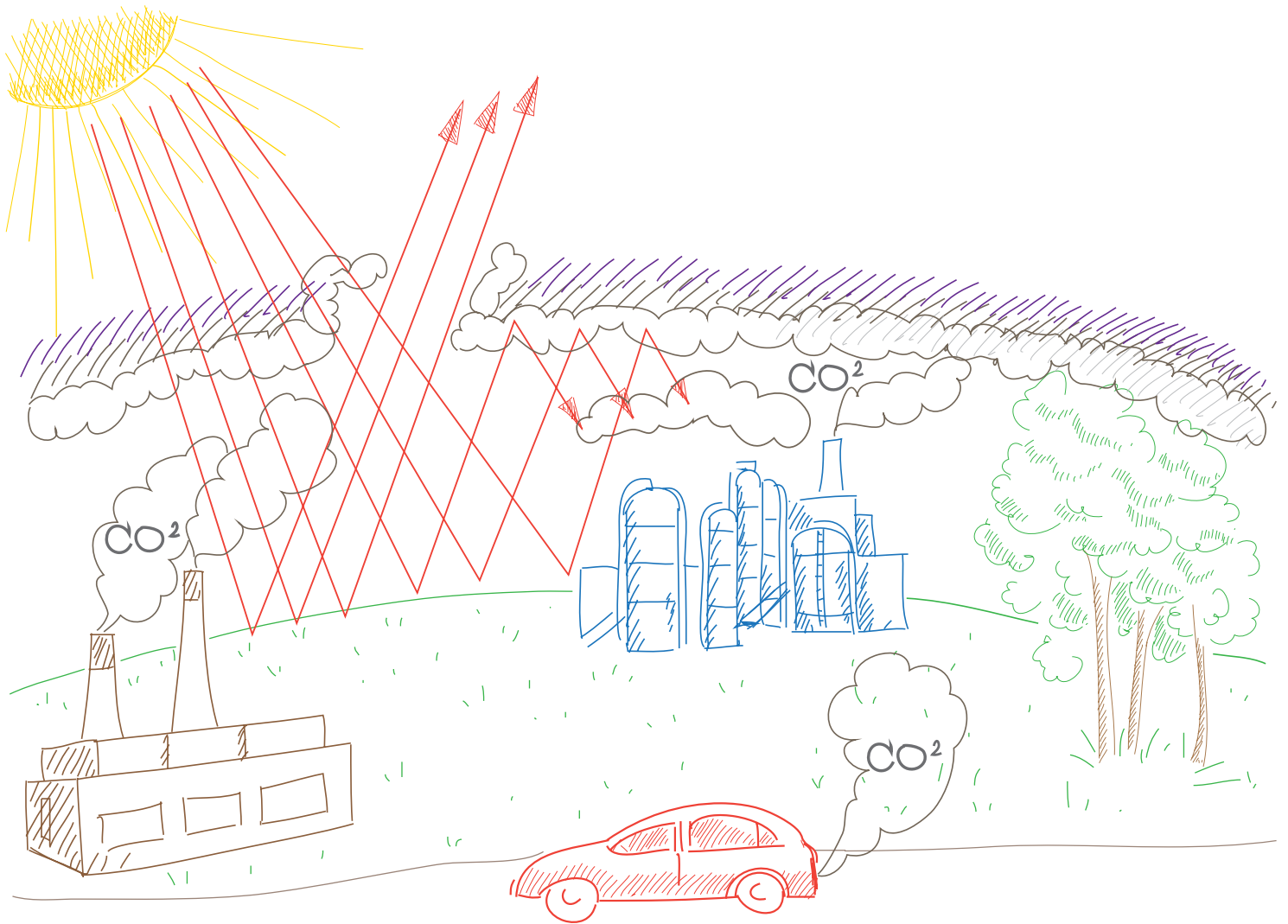

קיבוע פחמן

פחמן הוא אחד הגזים הנפוצים ביותר בכדור הארץ והוא אחד מגזי החממה, העוטפים את כדור הארץ ומאפשרים את התחממותו על ידי מניעת החזר הקרינה אל מחוץ לאטמוספירה. מחזור הפחמן בטבע הוא אחד ממחזורי החיים החשובים לקיום מערכות בכדור הארץ. האיזון של מחזור הפחמן מאפשר את קיומם של רוב היצורים בעולם. פחמן דו-חמצני (CO₂), הקיים באטמוספירה, מתקבע על ידי הצמחים בתהליך פוטוסינתזה והופך לגלוקוז ולחמצן. שחרור כמויות גדולות של פחמן דו-חמצני לאטמוספירה מפר את האיזון ומגביר את קצב התחממות כדור הארץ. מאז המהפכה התעשייתית והתקדמות הטכנולוגיה, נוצרה פליטה מוגברת של CO₂, בין היתר בשל שרפת דלקים מחצביים, המעלה באופן משמעותי את ריכוז הפחמן הדו-חמצני באטמוספירה. שינויים בשימושי הקרקע פוגעים ביכולת קיבוע הפחמן הדו-חמצני וגורמים לעלייה בכמות יחסית של גזי חממה באטמוספירה. הסבת בתי גידול טבעיים לשטחי חקלאות, כריתת יערות, עיור ובניית תשתיות וכבישים הם תהליכים המפחיתים, בדרך כלל, את פוטנציאל קיבוע הפחמן הדו-חמצני של המערכות האקולוגיות. כאשר יערות גשם טרופיים נכרתים, למשל, האזור הופך, בדרך כלל, לבית גידול עשבוני ויכולת קיבוע הפחמן שלו יורדת. לאור הפרת האיזון ניתן להבין, כי נטיעת מספר גדול של עצים המביאים לקיבוע פחמן מסייעת להפחתת כמות הפחמן הדו-חמצני באטמוספירה ולהאטת קצב התחממות כדור הארץ.

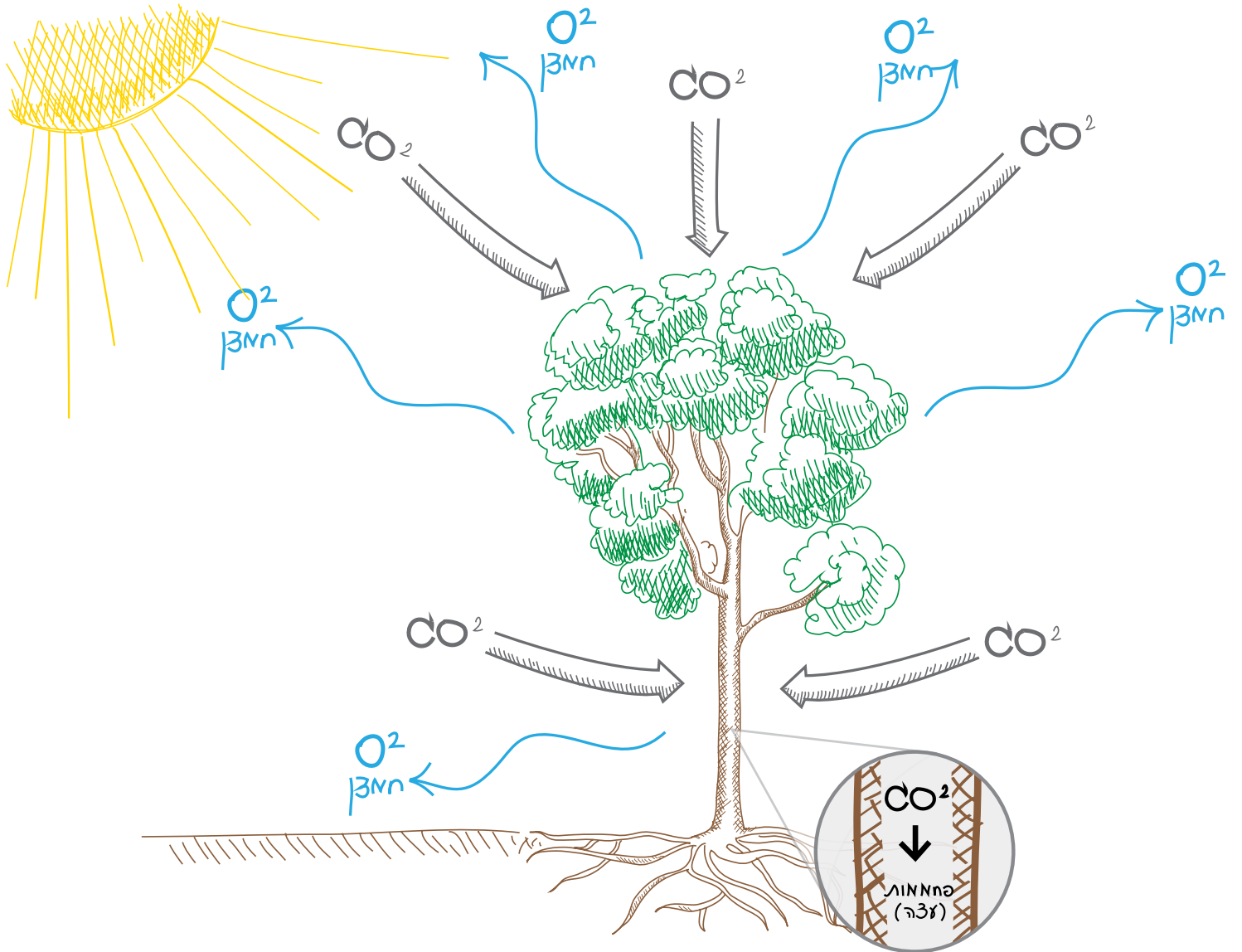

זיהום פחמני והתחממות כדור הארץ

קניבוע פחמן

ראה ערך מורחב בעמוד 79

מו"פ

המו"פ הם מרכזי מחקר ופיתוח אזוריים בשיתוף קק"ל ומשרד החקלאות, הפזורים ברחבי הארץ: מקריית שמונה והגולן בצפון ועד מצפה רמון וחצבה בדרום. ההשקעה של קק"ל במו"פ החקלאי מאפשרת פיתוח זנים חדשים, הגברת השימוש במים מטוהרים ומליחים, ועוד. המו"פ משמש כמרכז ניסוי לתחומים רבים. בנגב, למשל, המו"פ מסייע לפיתוח החקלאות המדברית. תרומתו מתבטאת בחיפוש אחר גידולים בעלי יתרון יחסי המתאימים לאזור ובמציאת יתרונות איכותיים, המאפשרים השגת יבולים חקלאיים איכותיים ביותר. המו"פ תורם גם לפיתוח החקלאות הימית באזור (מיני דגים ומאכלי ים). בין הישגיו של המו"פ: גידול פרי המלון בנגב, פיתוח בריכות הדגים וגידול העגבנייה המתוקה בעולם, המושקית במים מליחים.

פיתוח בר-קיימא

פיתוח (בנייה, סלילה וכל התערבות בטבע) העונה על צורכי ההווה מבלי להתפשר על יכולתם של הדורות הבאים לענות על צורכיהם. זהו פיתוח שיכול להתקיים לאורך זמן רב יותר, משום שהוא אינו פוגע בבסיס המשאבים שהוא נשען עליהם. ניצול המשאבים נעשה בקצב המאפשר לתהליכים הטבעיים לחדש את המשאבים שנוצלו באופן מאוזן ולצרוך משאבים בקצב שהטבע יכול לחדשם. פיתוח בר-קיימא משלב היבטים של סביבה, חברה וכלכלה.

החור באוזון

האוזון הוא מולקולה שבה שלושה אטומים של חמצן. "שכבת האוזון" היא תחום הגבהים באטמוספירה, המכיל ריכוז גבוה יחסית של גז האוזון. שכבת האוזון נמצאת בגובה של כ-20 עד 40 ק"מ מעל לראשנו. חלק מקרינת השמש, הקרינה העל-סגולה, שהאנרגיה שלה גבוהה והיא מזיקה מאוד ליצורים חיים, נבלע בשכבה זאת ואינו מגיע אל הקרקע. כך מגן האוזון על קיום החיים בכדור הארץ. החור באוזון הוא כינוי לשכבה באטמוספירה, שבה התדלדלה מאוד שכבת האוזון, עקב שימוש בתרסיסים המכילים גז (פריאון), הגורמים להתפרקותה. הידלדלות זו הפכה לאחת הבעיות הבוערות באיכות הסביבה במאה ה-20, והיא קשורה לתופעת התחממות כדור הארץ. בשנים האחרונות הופחת השימוש בגז זה באופן משמעותי, דבר שעצר את תהליך התרחבות החור באוזון, שאט אט נסגר. הצלחת הטיפול בבעיית החור באוזון מעידה, שלאדם יש השפעה משמעותית על מערכות חיים ביקום.

אנרגיית גז

גז טבעי הוא מקור אנרגיה (סוג של דלק), שמקורו במאובנים והוא נוצר בתהליך טבעי במעמקי האדמה. לאחר שאיבתו הוא עובר ניקוי וטיפול בסיסי, שלאחריהם הוא מוכן לשימוש. זאת, בניגוד לגז לבישול (גז פחמני מעובה), שהוא תוצר של זיקוק נפט. גז טבעי משמש כמקור אנרגיה יעיל ונקי לייצור חשמל וכן להפקת חום ואנרגיה מכאנית. כמו כן, גז טבעי משמש בתחנות כוח, בתעשיות כימיקלים, במפעלי מתכת ונייר, במתקני התפלה ובתעשיות נוספות. גז טבעי מסופק גם לצריכה ביתית, בעיקר לצורכי חימום ובישול. בחלק מהמדינות הוא משמש גם לתדלוק כלי רכב פרטיים וציבוריים. לגז טבעי שלושה יתרונות בולטים בהשוואה לדלקים אחרים:

- יתרון כלכלי: מחירו זול יותר ממחירי הדלקים האחרים והפקת חשמל באמצעותו זולה יותר.
- יתרון סביבתי: גז טבעי נקי יותר מהדלקים האחרים ופולט פחות מזהמים ופחות גזי חממה אל הסביבה.
- יתרון נצילות: גז טבעי נחשב לדלק יעיל במיוחד ונצילותו גבוהה יחסית.

כבר בשנותיה הראשונות של המדינה החלו חיפושים אחר גז טבעי. במהלך השנים התגלו מצבורי גז שונים לאורך חופי מדינת ישראל וכיום מתנהל בישראל מיזם לניצול הגז שאותר בקידוחים במעמקי הים (כמו "לויתן" ו"תמר", שמהם מופק כיום מרבית הגז הטבעי בארץ). החל מאמצע שנת 2003

עברו חלק מתחנות הכוח של חברת החשמל הסבה והתחילו להשתמש בגז טבעי כחומר דלק להפקת חשמל. לצורך ניצול יעיל של הגז הוקמה מערכת להובלתו ממקום הקידוח אל פנים הארץ וכן הוקמו ומוקמות תחנות כוח נוספות המבוססות עליו.

השמש היא מקור אנרגיה מתחדש, זמין ובלתי מתכלה. אנרגיה סולרית מופקת מקרני השמש ומומרת באמצעים שונים לאנרגיית חום או לאנרגיה חשמלית. על אף שתאי השמש עדיין אינם יעילים מאוד, כשמדובר בהפקת חשמל בקנה מידה נרחב, ולמרות עלותם הגבוהה, יתרונות השימוש באנרגיה סולרית רבים מאוד. בניגוד לאנרגיה גרעינית או לאנרגיה המופקת מדלקים מזהמים ומתכלים, אור השמש אינו נגמר ואינו מתכלה. למעשה, גם אנרגיית הרוח, אנרגיית מים, האנרגיה האצורה בנפט, פחם וגז - כולן נובעות מהאנרגיה הסולרית של השמש. אור השמש זמין לכולם, בכל מקום, ואינו עולה כסף. ניצול האנרגיה הסולרית אינו מזהם את המים, הקרקע והאוויר ואינו יוצר פסולת. עוצמת קרינת השמש ומשך הקרינה תלויים בשעות היממה ובעונות השנה. כדי להקים שדות סולריים יעילים ובעלי תפוקה גבוהה, שבהם מוצבות מראות המרכזות את קרני השמש, או לוחות ענקיים ורבים של תאים סולריים, צריך שטח נרחב ופתוח. כמו כן, חשוב שקרינת השמש בשדה תהיה חזקה, ישירה וממושכת לאורך כל השנה. אזורים מדבריים פתוחים, כמו אזור הערבה בישראל, הם המתאימים ביותר להקמת שדות כאלה. באוקטובר 2011 אישרה רשות החשמל, לראשונה בישראל, להפעיל שדה סולרי באופן קבוע. בעקבות כך, הוקם שדה "קטורה סאן" בקיבוץ קטורה שבערבה, במיזם משותף של גופים מסחריים, קיבוץ קטורה וקק"ל.

שבילי אופניים

מזג האוויר הנוח השורר בישראל מאפשר לרכוב על אופניים כמעט כל השנה וליהנות מיתרונות הרכיבה: תרומה לבריאות הגוף, הנאה מנופי הארץ, חוויה חברתית ומשפחתית ומעל לכל - שמירה על איכות הסביבה, שכן האופניים אינם צורכים דלק, אינם מרעישים ואינם פולטים חומרים מזהמים. במסגרת מחויבותה של קק"ל לפתח את היערות והשטחים הפתוחים שבאחריותה ולמען רווחת המטיילים, הנופשים והרכבים, קק"ל מפתחת, בשנים האחרונות, מגוון מסלולי אופניים ברחבי הארץ. במקביל, קק"ל פועלת למניעת רכיבה בשבילים שאינם מאושרים. כך מובטחת לרוכבים רכיבת בטוחה, ללא פגיעה בערכי הטבע והנוף. שבילי השטח לרוכבי אופניים, המסומנים על ידי קק"ל, מצויים כמעט בכל יער - מיער ביריה ויער ברעם שבגליל, דרך יער בן שמן ויער אשתאול שבמרכז, ועד יער יתיר והנגב שבדרום. השבילים הסלולים מעניקים היכרות חווייתית עם הטבע והנופים, בד בבד עם רכיבה בטוחה, הרחק מסכנות התנועה הסואנת של כבישי ארצנו. כדי לחסוך במשאבים ולהפחית את הפגיעה במשאבי הטבע והיער, קק"ל בוחרת את השבילים המתאימים למסלולי אופניים מבין השבילים הקיימים וממעטת בפריצת מסלולים חדשים. במידת הצורך, קק"ל מתאימה את השבילים הנבחרים לרכיבת אופניים במקומות הנדרשים. שבילי האופניים של קק"ל מוכרים לכל רוכבי השטח בישראל, שמספרם כבר חצה, על פי ההערכות, את קו ה-100 אלף.

שנת שמיטה

וּבְשָׁנָה הַשְּׁבִיעִית... שְׁנַת שְׁבֻתוֹן, יְהִי לְאָרֶץ: וְהָיְתָה שְׁבֵת הָאָרֶץ לָכֶם, לְאָכְלָה--לָךְ, וּלְעִבְדָּךְ וּלְאִמְתְּךָ; וּלְשִׁכְיֶרֶךְ, וּלְתוֹשְׁבֶיךָ, הַגֵּרִים, עִמָּךְ. וּלְבַהֲמֹתֶיךָ--וּלְחַיָּה, אֲשֶׁר בְּאֶרְצְךָ: תִּהְיֶה כָל-תְּבוּאָתָה, לְאָכְל" (ויקרא, כ"ה 5-7).

בשנת שמיטה, החלה על פי הדת היהודית אחת לשבע שנים, מצווה האדם לשמוט את אחיזתו בנכסיו הגשמיים, לשבות מעיבוד הקרקע ולתת לה מנוחה. בו בזמן הוא מצווה ליהנות מפרייה הטבעי של האדמה ולפתוח את השדות לאדם ולחיה. מצוות השמיטה עוסקת, בין יתר טעמיה החברתיים והרוחניים, ביחס שבין האדם לאדמה. הציווי להקפיד על מנוחת האדמה, לשמור עליה ולהפקיר את התוצרת אשר לא נוצלה על ידי בעל הקרקע לעניים ולחיית השדה, מתייחס גם למתן אפשרות לשיקום המערכת האקולוגית, לשיפור ולטיוב האדמה ובראש ובראשונה - ליחס הכבוד שעל האדם לרכוש לאדמה המקיימת אותו. כל אלה עולים בקנה אחד עם עקרונות הליבה של קק"ל, ובראשם ציונות אקולוגית ופיתוח בר-קיימא, אשר קוראים לשמר את משאבי הטבע, תוך התחשבות בצורכי האדם.

מניעת שרפות ושיקום יער לאחר שרפה

שרפות יער הן אויב גדול לעצי היער ולמערכת האקולוגית. קק"ל פועלת למניעת שרפות יער, משקמת ומטפחת יערות נפגעי שרפות. הקטנת כמות חומר הבעירה בשטח היער וקישוט רצף הצמחייה הן שתי השיטות העיקריות לבלימת שרפות. לשם כך, יעוני קק"ל עוסקים באופן שוטף בדילול עצים וצמחייה (בין היתר באמצעות רעיית עיזים ופרות), בגיזום, בסילוק גזם ופסולת עץ.

בין הפעולות שקק"ל מבצעת לעצירת שרפות ולמניעתן:

- יצירת אזורי חיץ: רצועות שטח רחבות (50-100 מטר לפחות), שבהן הצמחייה דלילה מאוד ושתפקידן למנוע התפשטות שרפה בין יער ליער או בין יער למקום יישוב.
 - נטיעת עצים ושיחים בעלי מאפייני התלקחות נמוכים.
 - בניית תשתיות טובות, כמו דרכי גישה ליער, שילוט ברור, אספקת מים שוטפת.
 - גילוי מהיר של מוקדי השרפה באמצעות תצפיות ממגדלי תצפית שקק"ל בונה ביערות, רחפנים, מערכות לוויין ותגובה מהירה לדיווחי אזרחים.
- שיקום יער לאחר שרפה נשען, בעיקרו, על תהליכי התחדשות טבעית. בשלב הראשון נערכים סקרים לצורך הערכת היקף הפגיעה: אילו שטחים נשרפו ואילו נזקים נגרמו ליער, לדרכים, לאתרים קולטי קהל וכדומה. מיד לאחר שרפה היערינים מתמקדים בסילוק מפגעים בטיחותיים ובהפחתת הסיכון לסחיפת קרקע (משום ששורשי העצים מייצבים את הקרקע ומונעים את סחיפתה). למרות הרצון לראות שטחי יער שנשרפו הופכים במהרה שוב לירוקים, קק"ל ניגשת לפעולות השיקום בהירות ובסבלנות, כדי לאפשר לטבע להתאושש וכדי לסייע לו להשתקם בקצב שלו. נטיעות יבוצעו רק במקרים שבהם ההתחדשות הטבעית אינה מספקת.

הידעת כי קק"ל

1 מרחיבה את משק המים הלאומי על ידי בניית יותר מ-250 מאגרים וסכרים ברחבי הארץ לאיגום זרימות עודפות ומי שיטפונות ולמחזור מי קולחין מטוהרים, בהיקף של יותר מ-300,000,000 מ"ק מים, המהווים כ-2/3 מהמים המושבים לחקלאות.

2 נטעה יותר מ-245,000,000 עצים על פני כמיליון דונם וממשיכה לטעת כ-20,000 דונם יערות מדי שנה בשנה.

3 הכשירה את הקרקע לכ-1,000 יישובים ברחבי הארץ.

4 משקיעה מיליארדי שקלים בפיתוח הנגב והגליל.

5 משקמת ומטפחת יערות נפגעי שרפות ופגעי מזג אוויר בכל רחבי הארץ.

6 משקמת את נחלי ישראל המזוהמים ומשיבה להם חיים.

7 פרצה, הכשירה ומפתחת יותר מאלף ק"מ של שבילי רכיבה על אופניים בצפון, במרכז ובדרום הארץ.

8 מונעת שרפות יער באמצעות תכנון מונע, בניית אזורי חיץ וניטור שוטף של היערות בכל רחבי הארץ.

9 תורמת לאיכות הסביבה בכל הארץ, דוחקת את גבול המדבר ויוצרת פינות צל וירק.

11 מחזקת את הקשר של בני נוער בארץ ובתפוצות לציונות ולסביבה באמצעות פעילויות חינוכיות, הדרכה והסברה, ומסייעת לקליטה חברתית של בני נוער בערים ובפריפריה. משתפת פעולה עם כ-2100 מוסדות חינוך, גופי חינוך בלתי פורמלי ומכינות קדם-צבאיות.

12 אחראית לטיפולם של כ-1,000,000 דונם אדמת מרעה.

13 רכשה כ-2,600,000 מיליון דונם להתיישבות.

14 הכשירה כ-1,000,000 דונם קרקע לחקלאות.

התקינה יותר מ-800 אתרי נופש ותיירות
ברחבי הארץ, ובהם חניוני נופש פעיל,
אתרי תיירות ופארקים אזוריים, שמבלים
בהם רבבות מבקרים.

15

מטפחת ומטפלת בכ-100,000 דונם חורש טבעי.

16

פרצה כ-7,000 ק"מ דרכים ודרכי יער.

17

תורמת למחקר ופיתוח (מו"פ) חקלאי, סביבתי
ואקולוגי בכל רחבי הארץ.

18

הצילומים בחוברת באדיבות ארכיון הצילומים של קק"ל

רשימת הצלמים שתמונותיהם מופיעות בחוברת: ישראל סיני, ד"ר יעקב רוזנר,

מירה חן, מיכאל חורי, אברהם מלבסקי, רחל אלון, בני מור, אבי הירשפילד, זאב רדובן, שוילי,

שי גינות, צדוק בסן, ג'ו מלקולם, פנינה לבני, יוסף שווייג, דן שפנר, יעל חדד, גידי בשן, אנצ'ו

גוש, יניב שוורץ - טכנוגרפיקס, יעקב שקולניק, יעל אילן, פריץ כהן, נתי הרניק, עמוס בן גרשום,

יעל רוזן, משה מילנר, אלכס סטרזימיסטר, סטודיו דן לב, אדגר הירשבין, אריק קומרינר, לזר דינר ויעקב

סהר וכן, הסוכנות היהודית, הארכיון הציוני, מכון ז'בוטינסקי בישראל, לע"מ, יפפ"א, פלאש 90, אלבטרוס.

תמונת שדה הגז תמר באדיבות חברת "נובל אנרג'י".

כל הזכויות שמורות לקרן קימת לישראל, חטיבת החינוך, המחלקה הפדגוגית

ייעוץ מדעי: ד"ר אסף זלצר, ד"ר אירית שדה, ירון צ'רקה.

כתיבה: צוות המחלקה הפדגוגית וסטודיו צחר | **עיצוב גרפי:** FLYBranding

עריכה והפקה: סטודיו צחר www.tsachar.com נדפס בירושלים, תשע"ח.

בהוצאת קרן קימת לישראל,
חטיבת החינוך, המחלקה הפדגוגית, ירושלים
כל הזכויות שמורות לקרן קימת לישראל

קרן קימת לישראל באינטרנט

www.kkl.org.il | www.greenwin.kkl.org.il

חטיבת החינוך

דרום

טל' 08-9986188

פקס 08-9986166

hagito@kkl.org.il

צפון

טל' 04-8470237

פקס 04-8470238

shirlyb@kkl.org.il

מרכז

טל' 03-5261153

פקס 03-5261183

avivan@kkl.org.il

רוצים לתרגל?
סרקו והיכנסו למאמן
המתקשב לחידון.

מודפס על נייר
אקולוגי למען הסביבה